

B
9 (1) 23/25

FELIKS DONASS

POLITISKOS KRUSTGEĻOS

90-18.784

FELIKSS DONASS
POLITISKOS KRUSTCEĻOS

TEV, DZIMTENE, MANS DARBS IR VELTIS

B
9(L) 23 / 25

B

FELIKSS DONASS
Latvijas konsuls Viļņā

POLITISKOS KRUSTCEĻOS

Atmiņas un vērojumi
divdesmitgadīgā diplomātiski - konsulārā dienestā

JĀŅA ŠĶIRMANTA APGĀDS
1969

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA

90-

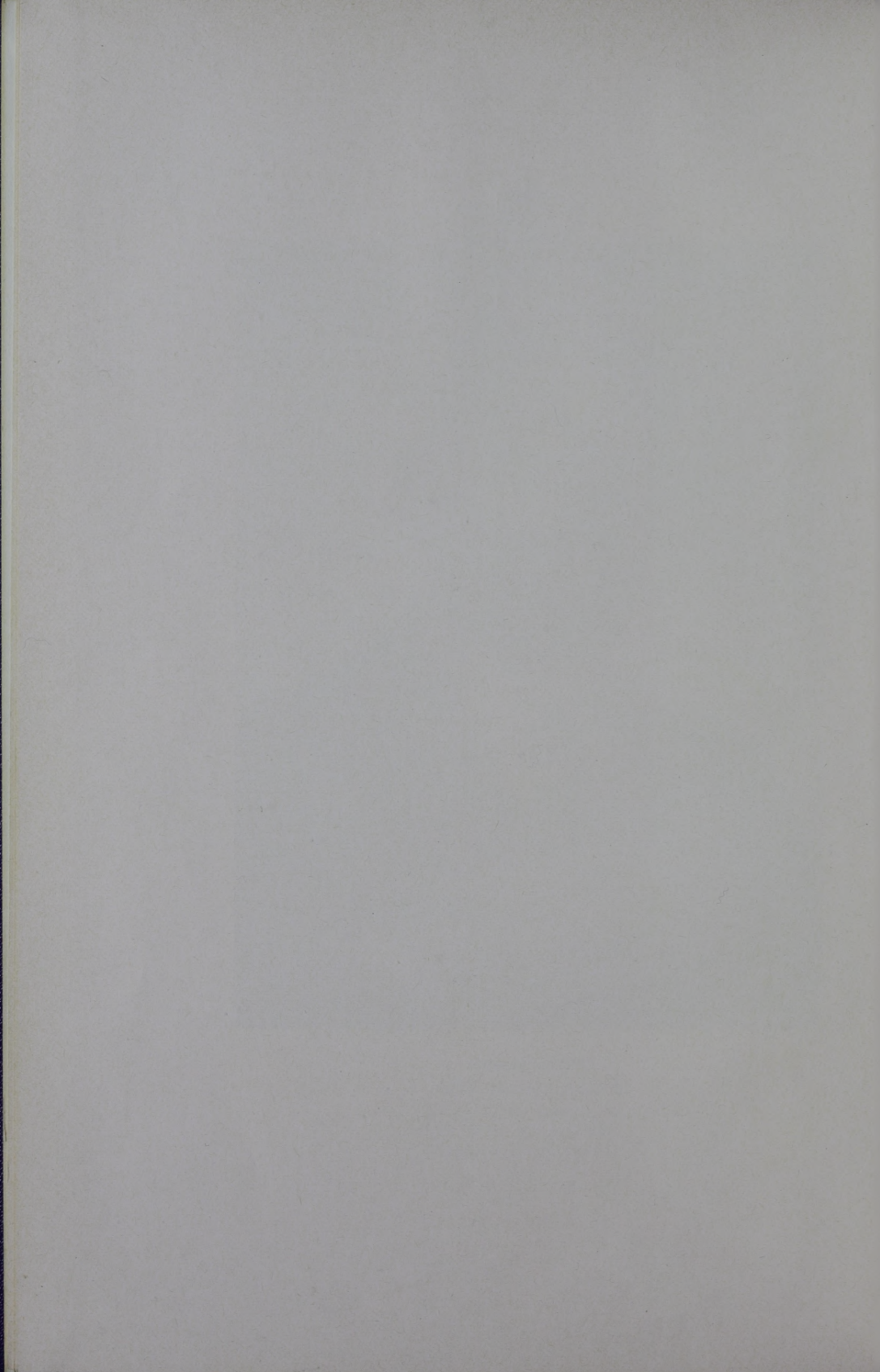
18.784

Copyright by JANIS SKIRMANTS
No parts of this book may be reproduced in any form
without the permission of the Publisher

"DRAUGAS" spiestuve
4545 West 63rd Street
Chicago, Illinois, 60629

Felikss Donass
Latvijas konsuls Viļņā

I. IEVADS

*Kā es no drūmās apakšzemes darba nokļuvu elegantajā
diplomātiski - konsulārā pasaulē*

Zemāko izglītību ieguvu ev.-lut. baznīcas skolā Varšavā. Reālskolu beidzu Lovičā. Pēc tam iestājos Varšavas politehniskā inst. kalnrūpniecības nodaļā. 1905. gadā sākās nemieri. Uzliesmoja cīņas gars. Studenti ultimātīvi pieprasīja, lai krievu valodas vietā ievied poļu valodu. Cara valdība tam nepiekrita, un kad studenti iesāka streikot, slēdza Varšavas universitāti un politehnisko institūtu.

Daļa studentu aizbrauca uz ārzemēm savas izglītības turpināšanai, bet daļa tika uzņemta Pēterpils liberālajās augstskolās. Es iestājos Kalna institūtā. 3 gadus pēc kārtas vasaras mēnešos praktizēju Dombrovas (Polijā) ogļraktuvēs. Tur iepazinos ar visām praktiskām apakšzemes darba nozarēm, sākot ar ogļu kraušanu vagonetēs pēc spridzināšanas; eju izbūvi un nostiprināšanu; visādiem transportēšanas veidiem apakšzemes ejās un c. Pēdējo vasaru strādāju jau kā urbējs un spridzinātājs, kas ir kalnraktuves strādnieka augstākā pakāpe.

Pirmā pasaules kara laikā mani iesaistīja tuneļu un spridzekļu noliktavu apakšzemes izbūves darbos pie Rēveles jūras cietokšņa celšanas. Divus gadus strādājām ar vislielāko piepūli un steigu, bet kad pienāca vācieši, viņi, pēc dažu stundu apšaudīšanās, "spēlējami" ieņēma Rēveli.

Pēc tam atgriezos Latvijā, bet tur neeksistēja kalnrūpniecība. Pagaidām iestājos Rīgas ostas būvvaldē. Gluži negaidot man atvērās izdevība tikt ārlietu ministrijas dienestā. Izlasīju laikrakstos, ka Atis *Ķēniņš* iecelts par Latvijas sūtni Polijā un komplektē sūtniecības sastāvu. Cerību pilns devos pie viņa un pieteicu savu kandidātūru. Norādīju, ka pārvaldu poļu valodu, pazīstu vietejos apstākļus un ka man ir sakari poļu sabiedrībā. Bija vēl vie-

na vieta brīva. Mani pieņēma un 1919. gada 15. novembrī iecēla par sūtniecības darbvedi

Bet bija problēma, kā tikt uz Varšavu? Daugavpils vēl bija krievu rokās un tur risinājās cīņas: vienā pusē lielnieki, otrā — apvienots Latvijas — Polijas kara-spēks. Satiksmes ministrija apsolīja atjaunot šaursliežu dzelzceļu no Jēkabpils uz Daugavpils — Varšavas dzelzceļa līnijas pusi. Steigā tika veikti atjaunošanas darbi, un pēc mēneša Dzelzceļu virsvalde mums paziņoja, ka varam braukt.

Pagaidām sūtniecības sastāvs bija šāds:

1. Sūtnis Atis *Kēniņš*.
2. Pirmais sekretārs Pēters *Oliņš*.
3. Konsulārās nodaļas vadītājs *Steinbergs*.
4. Preses atašejs *Lazdiņš*.
5. Darbvedis Felikss *Donass*.
6. Mašīnrakstītāja, vēlāka Tauberg kundze.
7. Kancelejas darbniece *Oliņa* kundze, kuŗu daži Varšavas laikraksti nosauca par “urocza” (apbruša).

Bez tam, kopā ar mums, uz Varšavu brauca vēl kādas citas amata un privātpersonas. Sākumā viss gāja labi. Jēkabpilī mūs jau gaidīja izremontētā lokomotīve un 1 vai 2 vagoni, labi vairs neatceros. Sākām braukt. Ar bažām klausījāmies, kā elš un tūsnī vecā lokomotīve. Pieņāca brīdis, kad mūsu ekstra-vilciens apstājās klajā laukā! Veltīgas palika visas mašīnista pūles.

Tādu varbūtību bijām paredzējuši, kapēc ministrija mūs apgādāja ar ceļa zīmēm pagastu valdēm, ja būtu jālieto zemes ceļi. Mēs baidījāmies, vai arī lietuvieši atzīs Latvijā izdotās ceļa zīmes, jo kara darbības dēļ mums bija jāšķērso arī Lietuvas teritorija. Par laimi Lietuvas iestādes bija laipnas un pretimnākošas: atzina ceļa dokumentus un apgādāja mūs ar šķūtniekiem. Bet lietuviešiem nepatika, ka Latvija taisās nodibināt oficiālas attiecības ar viņiem naīdīgo Poliju.

Pēc ilga brauciena un nosaluši sasniedzām pēdīgi Daugavpils — Varšavas dzelzceļu.

Te mūs atkal sagaidīja nepatīkams pārsteigums. Izrādījās, ka kara apstākļu dēļ pārtraukta normāla satiksme līdz Viļņai. Kursēja vienīgi militārie vilcieni. Bet Polijas militārās iestādes uzņēma mūs ļoti laipni, sazinājās ar komandējošo generāli, un tas deva rīkojumu novest mūs līdz Viļņai viņa vilcienā. Tālākais ceļš līdz Varšāvai noritēja bez grūtībām.

II. VARŠAVĀ

Mani uzdevumi

Sūtniecībā mans pienākums bija gādāt par saimniecību, pārzināt naudas lietas un kārtot darīšanas poļu iestādēs, kur bija vajadzīga poļu valoda jeb mani sakari sabiedrībā. Te es arī praktiski pārliecinājos, cik liela un pozitīva nozīme ir, ja sūtniecību darbinieki pārvalda vietējo valodu un var sarunāties bez tulkpalīdzības. Bieži vien varēja saprasties arī krievu, vācu, jeb franču valodās. Bet ja ārzemnieks Varšavā runā poliski tad viņš jau no pirmā brīža atrod lielāku labvēlību un pretimnākšanu. Varšavā nav sevišķi ieteicams lietot krievu vai vācu valodas. Tad bieži jāsaņem atbilde: "Nie rozumiem" (Nesaprotu). Bet ja iesāksiet runāt kādā "neitrālā" valodā, piemēram latviski vai igauņiski, kuŗu polis nesaprot, tad viņš pats sāks meklēt, kādā valodā varētu ar jums saprasties. Tad bez naida pāriet uz vienu no abām ienīstām valodām.

Pašā sākumā man bija šāds gadījums. Sūtniecībā bieži iegriezās kāds Polijā dzīvojošais latvietis. Viņš teica, ka poļu iestādes viņam nedod kādu atļauju, no kā viņa uzņēmumam ceļoties zaudējumi. Apsolīju savu palīdzību. Viņš bezcerīgi atmeta ar roku, teikdams:

— "Mans draugs, Dānijas konsuls, jau iestājās par mani, bet bez panākumiem".

— "Es tomēr pamēģināšu", atbildēju.

Latvijas
Ārlietu
ministra

Aizgāju uz poļu iestādi, satiku nodaļas vadītāju un lietu nokārtoju dažās minūtēs labvelīgi.

Kad paziņoju to mūsu latvietim, tas bija priecīgs un nevarēja nobrīnīties vien, kā jaunās Latvijas pārstāvis tik ātri un pozitīvi varēja panākt to, kas neizdevās vecās un stabilās Dānijas konsulam.

1920. g. 1. martā mani paaugstināja par sūtniecības otro sekretāru, bet sākot ar 1921. g. 3. maiju man uzticēja sūtniecības konsulārās nodaļas vadību.

Starpgadījums ar amerikāņiem

Jau pēc dažām dienām man iznāca principiālas domstarpības ar amerikāņiem. Ierādās kāds Z.A.S.V. pavalstnieks un pieprasīja vīzu uz Latviju, uzrādīdams Z.A.S.V. ārzemju pasi ar atzīmi, ka viņš var ceļot "to Latvia in Russia" (uz Latviju Krievijā). Pats par sevi saprotams, nevarēju vīzēt pasi ar tādu atzīmi. Ieteicu iet pie ASV konsula. Ja tas oficiāli svītros vārdu "Russia", tad varēšu pasi vīzēt. Pēc kādas stundas amerikānis atgriezās un uzrādīja apliecību, ka Hoovera internacionālā palīdzības organizācija delegē viņu uz Rīgu noskaidrot, kādos apmēros sniedzama palīdzība latviešu bērniem, kas cietuši no kara. Z.A.S.V. konsuls nevarot svītrot vārdus "in Russia", jo Amerikas valdība neesot atzinusi Latvijas neatkarību, nedz de jure, nedz de facto. Es pastāvēju uz to, ka nekādā gadījumā nevaru vīzēt pasi ar ierakstu, ka Latvija atrodas Krievijā. Tas būtu manu amata kompetenču pārkāpšana un precedentu radišana. Es esmu *neatkarīgās Latvijas konsuls*, jo 1920. g. 11. augustā Krievija noslēdza miera līguma ar Latviju, kur Krievija deklarē, ka "atzīst Latvijas valsts neatkarību, patstāvību un suverēnitāti uz mūžīgiem laikiem". Amerikānis sāka mani baidīt:

— "Es tomēr tikšu uz Latviju un tad Rīgā ziņošu Jūsu ārlietu ministram, ka Jūs kavējat manu labdarības akciju nabaga latviešu bērniem. Tagad es iešu atkal pie sava konsula un ziņošu viņam".

Tomēr viņš drīzi atgriezās un uzrādīja savu pasi, kurā bija svītroti vārdi "to Latvia in Russia" un viņu vietā ierakstīts "To Riga". Vai tagad es varot vīzēt pasi?

— "Ja", atbildēju smaidīdams.

Tad abi pasmējamies par Z.A.S.V. konsula veiklo

un saprātīgo atrisinājumu — lai vilks būtu paēdis un kaza dzīva.*)

Lielinieku lielā ofensīva

1920. gada februārī Pilsudskis noslēdza vienošanos ar *Pethuru*, ka palīdzēs viņam atbrīvot Ukrainu no krievu okupantiem. Aprīlī, poļi kopā ar ukraiņiem, ieņēma Rietumukrainu un 7. maijā iegāja Ķijevā.

Pēc Kolčaka, Denikina un citu "iekšējo ienaidnieku" likvidēšanas, lielinieki varēja pastiprināt kara darbību poļu frontē. Šim nolūkam viņi izvēlējās Baltkrievijas telpu. Ar lielu pārspēku gen. *Tuchačevskis* (12 kājnieku un 2 kavalerijas divīzijām un 2 kavalerijas brigādēm) iebruka Baltkrievijā, kur poļiem bija tikai 6 divīzijas. Pēc sīvām cīņām tās tika sakautas. Atkāpšanās vietām pārgāja pat bēgšanā.

14. jūlijā gen. *Gaja* kav. korpuss ieņēma *Viļņu*, 19. jūlijā *Grodnu*. Krita *Slonima*. Arvien lielākā nekārtībā atkāpās poļi uz Narevas un Bugas upju līniju. Tur Pilsudskis cerēja apturēt krievus. Tas tomēr neizdevās. Jo lielinieku ātrā kavalerija dzinās pakaļ trieciena tempā un pārrāva jaunformēto pretestības līniju pie *Brestas*. Tad Pilsudskis nolēma atvilkties uz līniju *Viepš* (*Wieprz*) — *Visla* — *Narevam* un tur dot prettrecienu.*)

Lielinieki "ante portas"

Sākumā poļu avīzes, lai neradītu paniku, slēpa visjaunākās ziņas. No sūtniecībā pienākušiem angļu laik-

*) Vispārējās pārtikas sūtījumus uz Baltijas valstīm pārtrauca 1919. g. 20. augustā, bet palīdzība bērniem (40000 bērnu ēdināšana) turpinājās līdz 1922. g. 30. jūnijam (Andersons 1914-1920, l. p. 492).

*) Polska i Jej Dorobek Dziejowy w Ciągu Tysiąca Lat Istnienia. Zarys i Encyklopedia Spraw Polskich. POLSKA NIEPODLEGA I DRGA WOJNA SWIATOWA 1918 - 1945. Nakladiem Księgarni Polskiej Orbis Polonia. Londyn 1959.

rakstiem redzējām, ka draud katastrofa. Kad lielinieki jau tuvojās Vislai, poļu sabiedrība saprata draudošo stāvokli, un izcēlās pānīka. Kas varēja, tie bēga uz rietumu apgabaliem.

Bet tad plašajā sabiedrībā uzliesmoja brīvības gars un patriotiskās jūtas, kas radīja enerģiju un cīņas sparus. Nodibinājās "Valsts Aizsardzības Padome". Tā izlaida patriotisku uzsaukumu, aicinot brīvprātīgi iestāties armijā. Īsā laikā pieteicās ap 80.000 vīru. Valdība un sabiedrība izmisīgi pūlējās organizēt pretestību. Visu sabiedrisko slāņu sievietes un lepna dāmas apstaigāja Varšavas restorānus, kafejnīcas un kroģus; gan kauninādamas, gan lamādamas, viņas dzina ārā "aizmugurniekus", bailīgos un kūtros: "Uz fronti! Uz fronti!" Tādās spēlēs gandrīz nonāca arī mūsu sūtniecības pirmais sekretārs P. Oliņš, kas bija sēdējis kādā restorānā, lai vērotu notikumus un cilvēkus. Kad viņš izlegitimējās, ka ir ārzemju diplomāts, dāmas atvainojās.

Kad jau bija tieši apdraudēta Varšava, Polijas ārlietu ministrija noorganizēja speciālvilcienu diplomātiskā korpusa evakuēšanai uz Poznaņu. Sekretārs P. Oliņš izteica vēlēšanos palikt Varšavā līdz pēdējai iespējamībai, lai kā aculiecinieks novērotu notikumus. Poļu valdība izdeva viņam ārkārtēju caurlaidi ar tiesībām izlietot katra veida transporta līdzekļus, pat uz lokomotīves un kaŗa ratiem. Mēs pārējie evakuējamies ar minēto "diplomātisko vilcienu".

Poznaņā sēdējām satrauktās gaidās: Kas būs tālāk? Vai varēsim atgriezties Varšavā, jeb mūs transportēs tālāk — pāri robežai? Latviešus novietoja ērtajā viesnīcā "Christliche Hospiz". Darba gandrīz nebija un uzturs, salīdzinot ar Varšavu, bija bagātīgs; bieži ēdām sen neredzēto zošu cepeti.

Pēc dažām nedēļām ierādās arī P. Oliņš. Ar lielu ziņkāribu noklausījamies viņa stāstu par piefrontes dzīvi un notikumiem. Atviegloti uzelpojām, kad atgriezamies savās pierastās darba vietās izglābtā Varšavā.

“Cud nad Wisłą”

(Brīnums pie Vislas)

Poļi ir dziļi katoļticīga tauta ar stipri attīstītu Dievmātes Marijas dievināšanas kultu. Tas neredzētos apmēros izpaudās, kad lielinieki tuvojās Vislai. Baznīcas bija pārpildītas. Cilvēki uz ceļiem nometušies (nereti pat krustā gulēdami uz cietās akmens grīdas) raidīja karstas lūgšanas “kronētai poļu zemes karalienei — Brīnumdarītājai Dievmātei *Marijai* (Królowa Korony Polskiej).

Dziļā pārliecībā cilvēki cerēja uz brīnumu, ... un *brīnums notika* — bezdievīgie komūnisti tika sakauti un padzīti. Tautas mute šai kaujai deva nosaukumu “Cud nad Wisłą”

Par Čenstochovas svētbildes “kronēšanu” pastāv sekoša legenda, ko sniedz *Marija Bērziņa* savās atmiņās ar nosaukumu “Svētceļojums uz Jasna Guru” (Gaišo Kalnu):*)

“... Šis kalns kopš gadu simtiem ir sargājis poļu zemes robežas... Kad 1655. gadā zviedru ķēniņš Kārlis V Gustavs izdeva pavēli ieņemt šo svarīgo punktu (te krustojas ceļi no rietumiem uz austrumiem, no ziemeļiem uz dienvidiem), viņa kaņapulki rīkojās uz to kā uz lielu kauju ar svarīgu ienaidnieku.

Līdz šim zviedriem gājiens caur Poliju bija labi veicies: vienā vietā nodevība atvēra vārtus, otrā — hetmaņi padevās neizprotamās bailēs un bezdarbībā, bet karalis pameta zemi un aizbēga; zviedri ātri gāja uz priekšu. Jau bija kritusi Pozene, Varšava, Krakova; gandrīz visa valsts bija zviedru pārplūdināta.

Tikai Jasnā Gura vēl bija brīva un posās uz aizstāvēšanos. Vispirms paulīni (mūki) izveda no klostera svētbildi un noslēpa to. Tad nostiprināja cietoksni, savilka klosterī lielgabalus, apbruņoja 160 kājniekus, 20

*) Latviešu Katoļu Mēnešraksts “Dzimtenes Balss”, 1965. g. janvāri Nr. 1, lp. 19-20.

brūņniekus un 70 mūkus. Taču kas tas bija, salīdzinot ar varenajiem Kārļa Gustava lielgabaliem, viņa 3000 jātniekiem un kājniekiem, kaujās rūdītu virsnieku — un paša ģenerāļa Millera — vadībā!

Šī vientuļā klostera drosme uzņemt cīņu šķita pārgalvība bez jebkādam izredzēm. Pat mazais Jasnā Guras garnizons bija tais domās, ka labāk būtu padoties zviedriem, ja jau visa Polija tiem bija padevusies.

Citādi domāja tikai viens cilvēks: klostera priors Kordeckis. Un viņš bija mazā garnizona virspavēlnieks. ... Pirmo reizi šai karā zviedriem neveicās. Aplenkums ilga sešas nedēļas; šturmēja to desmitām reizi. Vis-smagākais zviedru uzbrukums notika Ziemassvētku dienā.

Stāsta, ka viskarstākās cīņas laikā Kordeckis izgājis uz vaļņiem ar procesiju un svētījis ar monstranci savus karotājus. Tad padebesī virs klostera parādījusies Čenstochovas Dievmāte un ar savu mēteli apsegusi cietoksni.

Zviedri sapratuši, ka šo klosteri sargā varenāki spēki, nekā viņu ieroču vara, un atkāpušies.

Viņa par to apskrēja visu Poliju, atmodināja no satīnguma un sacēla tautu uzvarām bagātām cīņām. Jānis Kazimirs atgriezās un ar svinīgu solījumu nodeva visu zemi Dievmātes aizbildniecībā, atzīstot viņu par Polijas *Karalieni*".

Karalis un poļu tauta veltīja Čenstochovas Dievmātei ar dārgakmeņiem izrotātu zelta kroni un tādu pat tērpu.

Varšavas kaujas norise
(16. - 25. VIII. 1920)

Pakavēšos dažas minūtes pie priekškaujas apstākļiem un notikumiem.

Jaundibinātā Valsts Aizsardzības Padome griezās pie Rietumlielvalstīm pēc palīdzības. Bet, acīm redzot, rūgtā pieredze ar nesekmīgo "balto ģenerāļu" pabalsti-

šanu bija "iebaidījusi" lielvalstis. Tās apsolīja tikai *starpniecību* sarunu vešanai starp Poliju un Krieviju, neko vairāk. Tomēr lielnieki šādu starpniecību noraidīja. Zināmu palīdzību sniedza vienīgi Francija: atsūtīja kā militārus padomdevējus savu generālštāba priekšnieku *Veigandu* un vairākus štāba virsniekus. Bez tam apsolīja municiju un citus kara materiālus. Bet vilcienus ar šiem materiāliem Vācija un Čehoslovākija nelaida cauri savai teritorijai. Pienāca tikai daļa pa citiem ceļiem.

Lai glābtu Varšavu, Pilsudskis atvilka vairākas divīzijas no dienvidfrontes. Mežainīgā trīsstūrī starp upēm Vislu un Viepšu (Wieprz) viņš izvēlējās sev placdarmu, no kurienes sākt priettriecienu.

Pa to laiku Tuchačevska armijas uzvaru skurbumā drāzās uz priekšu, jau ar mazāku piesardzību, jo "poļiem tūlīn būs beigas". Ziemeļu spārnā gen. Gajas kavalērijas korpuss un IV krievu armija bija jau tālu aizvirzījušies uz priekšu, virzienā uz Toruņu un Plocku. XV armija bija ieņēmusi Čiechanovu. III un XVI armijas cīnījās jau Varšavas priekšā.

16. augustā poļu pretofensīvās armijas uzsāka no Demblinas (Dęblin), Lubertuvas un Chelmas savu triecienu uz Ziemeļiem. *Sakāva* Tuchačevska armijas un sasniedza Vācijas robežu pie Kolno un Grajevas, nogriežot Gajam un VI armijai atkāpšanās ceļu uz austrumiem un pa daļai iznīcinot šīs vienības. Atliekām izdevās sasniegt Vāciju. Tagad poļi paātrinātā tempā vajāja lieliņiekus līdz pašai Daugavai.

Varšavas kauja augstāk pacēla Pilsudska prestižu. Piekritēji "cēla viņu vai debesīs", kā kara gēniju un tēvijas glābēju. Tomēr naidīgie pretinieki neatzina Pilsudska nopelnus, bet mēģināja tos pierakstīt *Veiganam*.*)

*) Savās atcerēs "Mirage et Realites" ģen. Veigāns atspēko maršala Pilsudska politisko pretinieku naidīgo propagandu, kas pūlējās mazināt Pilsudska nopelnus pārspilēti gorificējot ģen. Veigānu. Pēdējais tur, starp citu, raksta "Uzvāra pilnā mērā bija poļu uzvara; plāns un karaspēks bija poļu".

("Dziennik Chicagoski", 11 - 12 sierpnia 1967)

Plašās tautas masas palika pie ticības, ka tas bija Dieva brīnums — “Cud nad Wisłą”

Jānis Rainis Varšavā

1920. g. aprīlī Rainis, ceļā no Šveices uz Latviju, apstājās kādu laiku Varšavā kā Latvijas sūtniecības viesis. Miļā atmiņā man palikušas tās vakara stundas, kad mēs divatā iztīrājām (pilnīgi privāti) dažādas nākotnes problēmas. Viņam bija sociālistiski uzskati, bet viņš bija liels latvju patriots. Tādēļ viņu stipri interesēja “Poļu sociālistiskā partija”, kas pēc būtības bija sociālistu un poļu patriotu maisījums, (ar ko stipri atšķīrās no sociāldemokrātiem). Rainis sapņoja par līdzīgas partijas dibināšanu Latvijā un bija jau stājies sakaros ar “Polska partja socjalistyczna”.

Toreiz vēl gāja kaulēšanās dēļ 6 pierobežas pagastiem Ilūkstes apriņķī, kurus poļi gribēja iegūt sev. Cerēdamas izmantot Raiņa svaru un populāritāti, dažas poļu aprindas mēģināja viņu pārliecināt, ka strīdīgos pagastos vairums ir poļu un tā esot īsta poļu zeme un pienākoties Polijai.

— “Tad jau Jūs gribat atņemt manu dzimteni un tās vietas, kur es pavadījis savu jaunību!” izsaucās Rainis. Pēc tam viņi ar šo lietu Raini vairs netraucēja.

Lai gan dažos sociālos jautājumos mums ar Raini bija pretēji uzskati, tomēr arī šinī plāksnē mūsu domu izmaiņa ritēja mierīgi, bez polemiskiem asumiem, kuŗi tik raksturīgi politiskās un sociālās diskusijās. Savās atmiņās es arvien atceros Raini kā patīkamu cilvēku ar augstu sabiedrisku inteligenci.

Kādu vakaru aizsapņojamies līdz cilvēces sākumam — līdz pitekanthropiem. Stāstīju, ka zēna gados lasīju vācu valodā vienu fantastisku stāstu par pitekanthropu sendzīvi un ka šis stāsts mani ārkārtīgi aizrāva. Raini tas ļoti ieinteresēja un viņš gribēja uzzināt raksta autoru un izdevniecību, bet es to biju pilnīgi aizmirsis. Rai-

J. Rainis draudzīgi disputē ar F. Donasu Latvijas sūtniecībā Varšavā
R. K. zīm.

nis ļoti nožēloja, jo arī pats gribētu sacerēt fantastisku stāstu par pirmcilvēkiem:

— “Būtu interesanti par tām lietām palasīt”

*

Daudzi paleontologi atzīst, ka pitekantropi (pithecanthropusi) nav vis cilvēcveidīgi pērtiķi, bet gan pirmie, visprimitīvākie cilvēki, kas dzīvojuši pirms kādiem pusmiljona gadiem. Čikāgas dabas vēstures muzejā ir atdarināta šēma no pithecanthropu (Javas cilvēku) dzīves. Redzot to, man ienāca prātā un es šeit uzrakstīju mūsu toreizējo sarunu ar Raini Varšavas sūtniecībā.

Hiperinflācija

Kopš 1920. gada *poļu marka* kļuva par kopēju valūtu visā jaunapvienotā Polijā. Sakarā ar neierobežoto naudas zīmju emisiju, markas vērtība krita katastrofāli 1923. gada beigās apgrozībā atradās naudas zīmes par 123,327 miljardiem kopvērtībā. Par vienu dolaru maksāja 6,400,000 poļu marku. Varšavas tramvaja biļete maksāja 25,000 mk.; pastmarkas drukāja ar uzrakstiem līdz 2, 000, 000 mk.! Grāmatvedībā un naudas saskaitīšanā radās zināmas grūtības. Pēdīgi atradu vienā veikalā skaitāmos kauliņus līdz 100 miljardiem. Kad piemums ieradās Valsts kontroles revidents Feigemans un ieraudzīja šos kauliņus — viņš aiz brīnumiem ieplēta acis. Bet kad sāka revidēt kases grāmatas — tad vairs nebrīnījās.

1924. g. sākumā jaunais finanču ministrs Vlad. Grabskis reorganizēja finanses, ievēdot jaunu valūtu — *zlotu*, kas līdzinājās vienam zelta frankam. Markas apmainīja pret zlotiem pēc kursa 1 zlots = 1,888,000 mk.

Pirmā Polijas valsts prezidenta tragiskā nāve

Pēc tam, kad Sejms jaunajā “1921. gada 17. marta konstitūcijā” stipri apcirpa nākoša Valsts prezidenta

tiesības un prerogatīvas, līdzšinējais Valsts galva Pil-sudskis deklarēja, ka nekandidēs uz tādu degradētu pre-zidentūru.

Prezidenta ievēlēšanai nodibināja “*Tautas sapulci*”. Sākās karstas un kaislīgas cīņas starp labajām un kreisajām politiskām partijām. Pateicoties cittautiešu atbalstam, trešā balsošanā ievēlēja kreiso kandidātu — ārlietu ministru *Gabrieļu Narutoviču*.

Ārlietu ministrija paziņoja, ka 17. decembrī jaun-ievēlētais prezidents svinīgā audiencē pieņems diplomā-tisko korpusu. Sūtnis man uzdeva pasūtīt 2 ekipāžas. Dienu pirms audiences aizgāju uz ekipažu iznomāšanas biroju. Pieņemot pasūtījumu biroja darbinieki tā divai-ni saskatījās. Vēlā vakarā izplatījās vēsts par preziden-ta noslepkavošanu Varšavas mākslas mūzejā. Tur kāds politisks fanātiķis Eligiušs Ņeviadomskis pielavījies prezidentam un no brauninga raidījis nāvīgo lodi.

Kad piezvanīju ekipāžu birojam, lai atsauktu pasū-tījumu, biroja darbinieks atbildēja, ka jau pasūtīšanas momentā viņš zinājis, ka zirgi nebūs vajadzīgi.

— “Bet kāpēc tad Jūs pasūtījumu pieņēmat?”

— “Toreiz šī ziņa vēl nebija *oficiāli* publicēta. Mums bija neērti Jums to pateikt.”

Pēc dažām dienām zirgu pasūtīšana bija jāatjauno, bet jau citam nolūkam — bērēm.

Bēru gājiens virzījās no Belvedera pils uz Sv. Jāņa katedrāli. Bet arī šinī, savā pēdējā miera gājienā, aug-stais nelaiķis neizvairījās no politisko pretinieku naida izpausmes. Sabangotie prāti turpināja politisko un reli-giāgo cīņu starp katoļu baznīcu un konservatīviem ND-kiem*) no vienas puses un jaunievlētiem varas vīriem no otras puses.

Sākumā gājiens virzījās normāli. Tad sākās īsas ap stāšanās. Pēdīgi gājiens apstājās pavisam. Laiks bija drausmīgs — auksts, vējains, lietus ar sniegu. Cilvēki

*) ND-ki — nacionāldemokrati

bija nesaprašanā.. Klīda visādas baumas.. Minēja dažādas varbūtības.. “Viszinātāji” stāstīja, ka sociālisti, brīvdomātāji un ateisti atteikušies padoties katedrālē pie zārka katoļu dogmatiskām parašām, bet gribējuši rīkoties pēc saviem ieskatiem. Nevarējuši vienoties. Tāpēc Kūrija pēdējā momentā likusi slēgt katedrāles durvis. Tā stāvējām saldami kādas 40 minūtes. Pēdīgi vienošanās panākta un bērinieki (jau stipri mazākā skaitā) varēja turpināt gājieni līdz katedrālei.

Slepkavam piesprieda nāves sodu. Atentāta simpaticitētāji uzstājās kā “nāves soda principiāli pretinieki” un sāka bombardēt jaunievēlēto prezidentu Staņislavu Voļčehovku ar lūgumiem pēc apžēlošanas. Prezidents lūgumus noraidīja, deklarējot oficiāli:

— “Nedz procesa aktos, nedz savā sirdsapziņā neatradu pamatus Eligiūša Ņeviadomska apžēlošanai.”

Slepkavu apraka Povonckas kapsētā. Nezināmas rokas laiku pa laikam klāja viņa kapu ziediem.

III. LATVIJAS KONSULĀTA DIBINĀŠANA VIĻŅĀ

Kas mani pamudināja rakstīt atceres

Pie mana dienesta perioda Varšavā vairs nekavēšos, jo galvenokārt mans nodoms ir pastāstīt, ko piedzīvoju, redzēju vai vēroju kā Latvijas konsuls Viļņā.

K. Stalšāna grāmata “Latviešu un Lietuviešu Austumu Apgabalu Likteņi” un A. Rupaiņa romāni ievērojami pievērta vispārējo interesi latviešu, lietuviešu un kaīmiņu tautu vēsturei un attiecībām. Stalšāns tik izsmēloši un pamatīgi tur apstrādājis jautājumu par *lietuviešu un poļu* savstarpējām attiecībām, ka šim jautājumam negribu vairs pieskarties. Bet *preses vīri* ir viena zinātkāra tauta, kas apstākļus un notikumus grib izpētīt vispusīgi un līdz pašam kodolam. Mani sāka mudināt,

lai es "aizpildot robu" un uzrakstot *savas* atceres par die-
nesta laikmetu Viļņā. Šie mudinājumi mani sākumā gan
viļināja, gan baidīja, jo

- 1) nav man nedz rakstnieku dāvanu, nedz žurnālista
spalvas veikluma;
- 2) manas piezīmes kara laikā gājušas bojā un grūti
visu atcerēties, jo no tā laika pagājuši 24 - 44
gadi;
- 3) mans veselības stāvoklis nebija no labajiem.

1964. gada Jāņu vakarā divi Jāņi — grāmatu izde-
vējs Jānis Šķirmants un rakstnieks Jānis Klīdzējs — iz-
klīdināja manas šaubas un manu pesimismu.

Tāpēc izšķīros rakstīt.

Grūtības pie konsulāta dibināšanas

Latvijas konsulāta nodibināšana Viļņā bija sasāpē-
jis jautājums. Polijas pierobežu apgabalā iedzīvotājiem
pēc vīzām, pēc preču apliecību un citu dokumentu lega-
lizēšanas bija jāmēro tālais ceļš uz Varšavu. Tāpat tas
bija jākārto pasu lietās, jeb jāgriežas pēc palīdzības, ja
cieta pārestības no vietējām iestādēm. Tur atradās arī
tādi iedzīvotāji, kas vēlējās iegūt vai atjaunot Latvijas
pavalstniecību. Tāpēc vispiemērotākā vieta Latvijas kon-
sulātam bija Viļņa. Arī Polijas valdība vairākkārt kusti-
nāja šo jautājumu. Bet bija viens liels "bet" — tas ne-
patika Lietuvai. Lietuviešiem likās, ka mūsu konsulāta
nodibināšana Viļņā būtu zināmā mērā tagadējā stāvokļa
de jure atzīšana, ko vēlējās Polija, bet nevēlējās Lietuva.

Pēdīgi Latvijas valdība izšķīrās nodibināt Viļņā
goda vicekonsulātu. Sūtnis Ņukša jautāja man, vai es uz-
ņemtos šo misiju. Piekritu, bet ar noteikumu, ka palie-
ku valsts dienestā kā pilntiesīgs valsts ierēdnis. Ārlie-
tu ministrija to akceptēja. Rezultātā radās neparasts stā-
voklis: tika nodibināts *goda vicekonsulāts*, kuŗu vadīja
karjeras vicekonsuls.

Apzinājos, ka Viļņā man būs grūts un delikāts stā-
voklis. Tur krustojās vairāku tautu un ticību pretējās

un saspilētās intereses. Tur atradās un ļoti aktīvi darbojās mums naidīgo bij. Latgales muižnieku baze. Man bija nodoms mēģināt nodibināt draudzīgas attiecības arī ar vietējiem lietuviešiem, tomēr nepārkāpjot pielaidamo robežu, jo es tak biju akreditēts pie *Polijas* valdības.. Līdzīgus apstākļus un kļūmīgās sekas novēroju jau Varšavā. Mūsu pirmais sūtnis Atis Kēniņš sāka uzkrītoši draudzēties un sadarboties ar ukraiņu un baltkrievu organizācijām. Poļiem izlikās, ka viņš iet par tālu, un Polijas ārlietu ministrs personīgā sarunā pārmeta mūsu sūtnim:

— “Jūs taisat man opozīciju!”

— “Es taisu pozīciju Latvijai” — atbildēja Kēniņš un... turpināja savu politiku.

Pēc kāda laika sekretārs P. Oliņš Polijas ārlietu ministrijā saņēma mājienu, ka mūsu sūtnis nav vairs ‘persona grata’ un ka vienīgā izeja ir — viņa atkāpšanās. Pēc īsas vilcināšanās Kēniņš to arī izdarīja. Viņa vietu pildīja pirmais sekretārs P. Oliņš, bet tā prombūtnē sūtniecības pagaidu vadību uzticēja man. Tikai 1921. gadā Latvijas valsts prezidents iecēla par sūtni un pilnvaroto ministru Mārtiņu *Ņukšu*.

Toreiz Polijas “Valsts galva” (Naczelnik Państwa) bija *Pilsudskis*, kuŗam mūsu jaunais sūtnis iesniedza savas pilnvaras saskaņā ar Polijas diplomātiskā protokola ceremonālu. Noteiktā stundā pie sūtniecības piebrauca 2 ekipāžas. Pirmā iesēdās sūtnis *Ņukša* un diplomātiskā protokola šefs grāfs *Pšezdeckis*; otrā — abi sekretāri: P. Oliņš un es. Balto “goda ulānu” eskortēti devamies uz Belvedera pili, kur rezidēja Valsts galva. Divu galveno ielu krustojumā (Nowy Świat un Aleje Jeruzolimskie) mūs patīkami pārsteidza skatītāju saucieni: “Niech żyje Lotwa” (Lai dzīvo Latvija).

— “Vai Jūs, ministra kungs, dzirdiet, ka poļu publika Jūs apsveic?” jautāja *Pšezdeckis*.

Svinīgā audiencē, ministru kabineta klātienē, mūs pieņēma *Pilsudskis*.

IV. VIĻŅĀ

Pirmie soļi

Ar Latvijas ārlietu ministra 1923. g. 18. septembra pavēli tiku oficiāli iecelts par vicekonsulu Viļņā ar jurisdikciju

Viļņas apgabalā (Ziemia Wileńska),
Novogrudkas vojevodistē*) (Województwo Nowogródzkie) un

Polesjes vojevodistē*) (Województwo Poleskie).

Dažu iemeslu dēļ sūtnis Ņukša atbrīvoja mani tikai 1924. g. 1. janvārī. Viļņā toreiz ļoti grūti bija atrast dzīvokli. Bet man palaimējās, un es atradu piemērotas telpas Antokola ielā pie Jalovēckas (dzimuse Vilejšis!) kundzes. Izrādījās, ka esam veci paziņas no Varšavas. Viņa ļoti labprāt izīrēja priekš Latvijas konsulāta tukšo dzīvokli vienā no savām divām skaistām, no tēva mantotām mājām. Mēs tūlīn noslēdzām rakstisku līgumu. Liels bija man pārsteigums, kad pēc kāda laika saņēmū no mūsu ārlietu ministrijas rakstu ar pārmetumiem, ka konsulātu esmu ierīkojis telpās, ko poļu iestādes *piespiedu kārtā rekvizējušas* no lietuviešiem. Tāda esot ienākusi sūdzība no Kauņas. Izbrīnējusies bija arī Jalovecka kundze. Pieliekot īres līguma norakstu atbildēju, ka te, acīm redzot, noticis pārpratums. Ar to lieta arī izbeidzās.

Dzīvoklis bija tukšs un auksts, jo manas mantas

*) Poliskos nosaukumus "wojewoda" un "wojewodztwo" K. Mue-lenbachs un Endzelīns "Latviešu Valodas Vārdnicā (Izdota no Čikāgas Filoloģijas Kopas 1954-1956) tulko latviski kā "vaivads" un "vaivada", bet "wojewodztwo" kā "vaivadija". Turpretim Krievu — Latviešu Vārdnīca (Izdota Rīgā 1959 no Latvijas Valsts Izdevniecības) "wojewoda" un "wojewodztwo" tulko latviski kā "vojevoda" un "vojevodiste" (līdzīgi kā karaliste). Izširos par "vojevoda" un "vojevodiste", kas fōnētiski skan tuvāk oriģinālvalodai.

vēl nebija pienākušās no Varšavas. No neērtā stāvokļa izglāba mani kaimiņi no augšstāva — kādas poļu bankas direktors: Rīdela (Rydel) kungs ar kundzi. Gluži sveši un nepazīstami cilvēki. Viņi man piedāvāja viesmīlību savā dzīvoklī, iekām nebūšu mājīgi iekārtojis savas telpas un pārvedis ģimeni. Tā tad pirmā sastapšanās Viļņā — kā ar vietējiem lietuviešiem tā arī ar poļiem — bija negaidīti draudzīga un sirsnīga. Uzskatīju to par labu zīmi!

Nolēmu savu darbību koncentrēt sekojošos sektoros:

- a) Iepazīties ar visiem valdības iestāžu vadītājiem un pilsētas pašvaldības organiem;
- b) nodibināt kontaktu ar vietējiem redaktoriem, žurnālistiem un sabiedriskiem darbiniekiem;
- c) iepazīties ar universitātes rektoru, dekāniem un profesoriem, tāpat ar politiskā institūta vadību;
- d) nodibināt kontaktu ar artistiem, māksliniekiem un vispār ar inteligenci;
- e) stāties sakaros ar galveno konfesiju galotnēm, sevišķi katoļu, jo katoļu baznīcai visā Polijā bija un ir milzīgs iespaids uz sabiedrisko dzīvi un domu;
- f) aktīvi piedalīties sabiedriskajā dzīvē.

Valdības delegāts Romāns.

Viļņas apgabals toreiz vēl neskaitījas par Polijas vojevodisti. Pārvaldes organs saucās "delegātūra", kuru vadīja "Polijas valdības delegāts" *Romāns*. Patīkams kungs, kas pret konsulātu izturējās ļoti draudzīgi. Izrādījās, ka viņš un kundze uztur sabiedrisku kontaktu ar manu tanti Martu Šaņkovsku. Kad ierados Viļņā, tad sākumā apstākļi un sabiedrība bija man pilnīgi sveši. Oficiālās amata personas ar adresēm bija ievietotas Viļņas kalendārā. Tas deva man pārskatu, kam nodot pirmās vizītes. Ar derīgiem padomiem man izpalīdzēja delegāta sekretārs un delegāta kundze, informējami mani par sabiedrības izcilus personām. Romāna kundze ieteica man

nodibināt kontaktu arī ar Viļņas “high-life” (augstākā sabiedrība), sevišķi grāfiem B un markgrāfieni Umias-tovsku. Visur gāja comme il faut. Vienīgais izņēmums bi-ja grāfs un grāfiene B. Mana un sievas vizīte palika bez pretvizītes! Kad pēc dažām nedēļām satikos ar dele-gāta kundzi, es viņai pastāstīju, kādas sekas bija viņas labi domātam padomam. Nākošā ballē pienāca pie manis B., atvainojās un prasīja, kad viņš ar sievu varēsot mūs apciemot. Atbildēju:

— “Ļoti patikami; piezvaniet man pa telefonu. Ja man un sievai iznāks laiks, tad mēs Jūs pieņemsim.”

Ar tādu “pamudinājumu” pietika, lai dižciltīgais pār-ris neatnāktu! Es biju “atpēlējies”.

Ļoti laipni un pieklājīgi uzņēma mūs markgrāfiene Umias-tovska, kas skaitījās kā viena no bagātākajām per-sonām ne tikai Polijā, bet pat Eiropas mērogā. Tā bija vecāka kundze. Mēs ar viņu sadraudzējamies un diezgan bieži viens otru apmeklējām. Viņa un viņas viesi apgerbā, izskatā, dzīves veidā un dzīvokļa iekārtā stipri atgādināja attēlus un gravīras no seniem laikiem. Pie viņas mēs ie-pazināmies ar vienu ļoti konservatīvu, bet simpātisku žurnālistu M. un viņa daudz vecāko sievu, kurai bija ci-tas “trumpes” — nauda un gadsimtiem veca dižciltība.

Žurnālists M. dažreiz piedalījās latviešu viesu sa-ņemšanā. Vienu reizi, kad ar citiem tūristiem ieradās arī Bilmanis, starp sagaidītājiem bija arī M. un es. Žurnā-lists M. savā ekipāžā veda mūs ar Bilmani no stacijas uz pilsētu. Parastais ceļš ved caur “Ostra Brama (Asie Vārti), virs kuņiem atrodas svētās Brīnumdarītājas Ma-rijas altārs ar uz ielu atklātu svētbildi. Bilmanis iztei-ca vēlēšanos to redzēt. Pēc nerakstīta likuma un stingras tradīcijas — ejot vai braucot pa šo svēto vietu — *katrs noņem cepuri*, arī cittiecinieki un pat žīdi. Bet... uzreiz mūsu ekipāža nogriezās no parastā ceļa un paātrinātā gaitā devās pa aplinkus ielām... Vēlāk izrādījās, ka dziļi ticīgais un pedantiski dogmatiskās paražas praktizējošais katolis M. negribējis mūs vest caur svēto vietu, jo baidī-

jies, ka luterticīgie viesi paši neattapsies noņemt cepures un viņiem to atgādināt bijis neērti.

Otrā dienā atbraukušos tūristus pa pilsētu vadīja latviešiem draudzīgais universitātes profesors Limanovskis. Netālu no Ostras Bramaš atrodas viens agrākais katoļu klosteris, ko krievi savā laikā konfiscējuši un pārvērtuši par pareizticīgo klosteri. Tur Limanovskis apstājās ilgāk un deva vēsturiskus paskaidrojumus *krievu* valodā. Te pienāca poļu policists, kas jau kādu laiku bija sekojis mūsu "aizdomīgai" grupai, un bargi noprasīja, kas te notiek? Mēs abi ar Bilmani stāvējām kopā un ieinteresēti vērojām, kas būs tālāk. Pagriezies pret policistu Limanovskis atsaucās: "Niech pan nie przeskadza" (Kungs, netraucējiet). Tas sadusmojās un pieprasīja pasi. Redzot mūsu mazliet smīnīgas sejas, profesors abām rokām paņēma policistu pie pleciem, apgriezta puslokā, viegli pabīdīja uz priekšu un stingri noteica: "Idźcie, idźcie!" (Ejiet, ejiet!).

Policists apmulsā... Acīm redzot viņam uzausa doma, ka te darīšana nevis ar kādu šaubīgu grupu, bet ar svarīgiem kungiem. Viņš salutēja un... aizgāja.

Kad Viļņā ienāca lielinieki, tad, acīm redzot, markgrafienes māja bija viens no pirmajiem "šķiru naida" objektiem. Kad mēs pēc kāda laika ar sievu gājām tur gaŗām, tad redzējām šādu ainu: uzlaustas durvis, izdauzīti logi, sētā izmētātas grāmatas, fotografijas, sadauzīti trauki un citas mantas. Pati markgrāfiene Umiastovska jau iepriekš bija atradusi glābīņu ārzemēs.

Kad mana gimene ieradās Viļņā, sabiedriskās dzīves karnevāls ritēja pilnā sparā. Mēs ar sievu tikām ierauti straujā sabiedriskās dzīves virpulī. Pēc vietējām paražām lielāko baļļu rīkotāji parasti piesūtīja izcilām personām lūgumus — neatteikties pieņemt balles *goda saimnieka* tituli. Tādu saimnieku sarakstu iespieda vietējos laikrakstos. Aiz pieklājības nevarēja izvairīties no tādas balles apmeklēšanas. Biežās balles bija diezgan nogurdinošas. Kas atteicas uz mani personīgi, tad pošanās uz balli, nebija nieka lieta, bet... noblesse oblige!

Elegantas balles ritēja viena pēc otras. Reizēm šādu ballu apmeklēšanām bija pat praktiska nozīme. Tur varēja satikt gandrīz visu resoru vadītājus un nokārtot steidzamas darīšanas. Tā, piemēram, reiz sestdienas pēcpusdienā saņēmu no Rīgas steidzīgu telegrammu — lūgt Polijas iestādes *nekavējoši* telegrafēt uz Rīgu ziņu, kad sāk kustēties ledus un celties ūdens tajā Daugavas daļā, kas tek caur Poliju. Iestādes visas jau bija slēgtas, un es nevarēju sasniegt nevienu attiecīgu amata personu. Izglāba — balle. Tur satiku Polijas austrumdaļas ūdensceļu direktoru B. (Neatceros vairs viņa uzvārdu). Viņš turpat no balles deva telefonisku rīkojumu savām piedaugas iestādēm.

Mani oficiālie pienākumi Latvijas konsulātā Viļņā bija šādi:

- 1) Izdot un pagarināt Latvijas pilsoņiem ārzemju pasēs.
- 2) Izdot dzimšanas un miršanas apliecības.
- 3) Piedalīties Latvijas pilsoņu bērēs. Ja liķis pārvedams uz Latviju, tad būt klāt pie iezārkošanas un zārka aizlodēšanas, uzspiežot savu zīmogu. Ja mirušais jau bijis aprakts, tad asistēt pie ekshumācijas un pārzārkošanas. (Sevišķi nepatīkami tas bija, kad mironis bija gulējis zemē ilgāku laiku, piemēram vairāk kā gadu).
- 4) Legalizēt Polijas izdotos dokumentus.
- 5) Izdot vīzas ārzemniekiem.
- 6) Vest Latvijas pilsoņu kaņādienesta lietas.
- 7) Vest Latvijas pavalstniecības lietas.
- 8) Palīdzēt nelaimē nonākušiem Latvijas pilsoņiem.
- 9) Aizstāvēt Latvijas pilsoņus pie vietējām valdības iestādēm.
- 10) Uzturēt labas attiecības ar vietējām valdības iestādēm un sabiedrībām.
- 11) Visur, kur tas vajadzīgs, aizstāvēt Latvijas cieņu un Latvijas valsts intereses.

Pesonīgās attiecības

Gandrīz visas augstākās amata personas izrādīja man — kā Latvijas konsulam — lielu pretimnākšanu un laipnību. Oficiālas attiecības bieži pārgāja draudzībā, pat širsnīgā gimeņu satiksmē. Sevišķi draudzīgi bija: valdības delegāts Romāns ar kundzi; viņa pēctecis vicevojevoda Malinovskis; Viļņas vojevodistes policijas priekšnieki Prašalovičs un Izidorčiks ar kundzēm (Pēdējā brāļa sieva bija manas sievas māsiņa); finanču resora vadītājs Maleckis ar kundzi; ģenerālprokurātorijas vadītājs Kopečs ar kundzi; vairāki universitātes profesori; Polītkās augstskolas direktors un sabiedriskais darbinieks Dr. V. Vielhorskis ar gimeni; Viļņas pilsētas viceprezidents Nagurskis ar gimeni; pilsētas arhitekts Vojčehovskis ar gimeni; Valsts bankas direktors O Šieroslavskis ar gimeni; bankas direktors Rīdels ar gimeni, apgabaltiesas priekšsēdis, pasta un telegrafa direktors Popovičs ar gimeni, ģenerālis Popovičs, dzelzceļu vicedirektors, Viļņas pilsētas prefekts (starosta grodzki), teātru direktori — Ričlovskis un J Osterva, katoļu archibiskaps Jalbžikovskis, armijas bīskaps Bandurskis, bīskaps Michalkēvičs, luterāņu mācītājs Loppe, Polijas un Baltijas valstīs dzīvojošo vecticībnieku galva, bagātnieks Pimonovs ar gimeni, Polijā un Krimā dzīvojošo karaīmu galva Šapšals (interesants kungs, beidzis Pēterpils tiesību zinātņu institūtu, bijis Persijas šacha troņmantinieka audzinātājs), žurnālists F. Hriņēvičs un citi.

Gribu šeit pievest dažas informācijas par karaīmiem:

Karaīmu ticību 8. gadsimtenī Bagdadē izveidoja Anans ben Dāvids, ņemot par pamatu bībeles veco testamentu, bet atmetot talmūdu. Kristu un Muhamedu viņš atzina kā prāviešus. Jaunās ticības ziedu laiks ilga pāri par 4 gadu simteņiem un izplatījās starp turkiem un sazariešiem Kaukāzā un Krimā. (*The New American Encyclopedia*". Books Inc. New York 1948.). Lietuvas lielkņazs (dižkunigaitis Vitauts) Vitolds pārveda no Krimas uz Lietuvu vairāk simtu karaīmu ar gimenēm un novieto-

ja viņus Trokos, gan kā kareivjus, gan kā vērtīgus darbiniekus, piesķirot visādas privilēģijas, kādas bija liegtas citiem nekristiešiem. Pēc ziņām no karaīmu avotiem pašlaik Polijā vēl dzīvo ap 100 karaīmu un Lietuvā ap 400, no tiem Trokos — 177.

Pirmā inspekcija

Vienā no pirmajiem gadiem no Rīgas ieradās A. Bilmanis un ārlietu ministrijas saimniecības nodaļas vadītājs, lai pārbaudītu manu darbību. Pēc pārbaudes viņi lūdza izgādāt audienci pie toreizējā vicevojevodas Maļinowska. Vēlāk Bilmanis man stāstīja, ka viņiem bijis arī uzdots ievākt pie poļu valdības iestādēm ziņas par manu darbību. Maļinovskis devis ļoti labu atsauksmi, nobeidzot vārdiem: "... Donasa kungs Viļņas sabiedrībā ir izprovocējis labu noskaņojumu pret Latviju."

Ar 1925. g. 10. septembra lēmumu Ministru Kabinets parveidoja Viļņas vicekonsulātu par *konsulātu* un mani paaugstināja par konsulu turpat.

Sakarā ar to Polijas valdība izdeva man jaunu "eksekvatūru". (Pilnvaroša apliecība, ko izsniedz akreditētiem ārzemes pārstāvjiem.)

Attiecības ar poļu presi

Poļu valodā Viļņā iznāca sekojošie lielākie laikraksti:

1. Valdības aprindām tuvu stāvošais "*Kurjer Wileński*", redaktora *Okuļiča* vadībā. Bija draudzīgi noskaņots pret Latviju, kuŗu bieži aizstāvēja pret "Słowo" uzbrukumiem.
- 2) ND-tu (nacionāldemokratu) laikraksts *Dziennik Wileński*". Kaislīgs Pilsudska pretinieks. Reizi tur parādījās neglīti nievājošs redakcijas raksts pret Pilsudsku. Tas satrakoja to virsnieku daļu, kas dievināja Pilsudsku un bija gatavi par viņu "iet uguni un ūdeni". Nākošā dienā grupa karstasinīgu jaunu virsnieku ielauzās *Dziennik Wileński*

redakcijā un nežēlīgi piekāva galveno redaktoru.

Arī starp ND-tiem man bija labi draugi — žurnālists Fr. Hrinēvičs (vēlāk Dziennika Wileński otrais redaktors). Viņš pirmais no žurnālistiem ieradās konsulātā pēc intervijas; rakstīja par mums labvēlīgu atsauksmi. Labi pazīdams vietējos apstākļus, viņš man vairākkārt izpalīdzēja ar derīgām informācijām un vērtīgiem padomiem. Apmeklēja Latviju ar pozitīviem rezultātiem — Dziennik'ā Wileński parādījās interesanti un draudzīgi raksti par latviešiem.

- 3) Sensāciju lapa "*Express Wileński*" izturējās draudzīgi.
- 4) Aiz *principa* naidīgs pret Latviju bija muižnieku laikraksts "*Slowo*" ar redaktoru Stanislavu *Mackēviču*. Kā īsts bijušo Latgales muižnieku *spalvas paladins* tur darbojās niknais Vladislavs *Studņickis*, kas neatlaidīgi uzbruka latviešiem par muižu atsavināšanu.

Reizēm Viļņas sabiedrībā notika politiski-sabiedriskas diskusijas. Uz venu tādu es saņēmu ielūgumu. Starp citiem uzstājās arī Studņickis. Viņš asi pārmeta Polijas valdībai Latvijas de jure atzīšanu. Latvija neesot pelnījusi, lai viņai palīdzētu pie patstāvības iegūšanas. Es taisījos atstāt sapulci, bet pienāca rīkotāji, atvainojās un lūdza mani palikt: Lai nepiegriežot vērību Studņicka netaktiskam izlēcienam (wybryk). Tas esot vienīgi viņa personīgais uzskats. Un tiešam — viņam neviens nebija aplaudējis. Es paliku. Otrā dienā redaktors Okuļišs ievietoja savā "*Kurjer Wileński* pārmetumus Studņickam par viņa netaktisko uzstāšanos.

Pēc kāda laika Studņickis ieradās konsulātā un nekautrējās pieprasīt vīzu. Atbildēju, ka bez ministrijas piekrišanas nevaru viņam tādu izdot. Otrā dienā "*Slowo*" pirmajā lapas pusē ievietoja gaŗu rakstu "*Zapuszczzone firanki*" (Nolaistie aizkari). Tur Studņickis nikni uzbruka man par vīzas neizdošanu: "Skaidri redzams, ka Latvijā notiek tādas lietas, kuŗas jāslēpj no atklātības."

Es nekavējoši nosūtīju visiem Viļņas lielākiem laikrakstiem lūgumu ievietot manu paskaidrojumu, ka Latvijai nav ko slēpt; ka mēs visiem ārzemju žurnālistiem izdodam pat bez maksas vīzas; un ka tādas esmu izdevis vairākiem Viļņas žurnālistiem, bet nevaru izsniegt iebraukšanas atļauju Latvijas ienaidniekiem, kas atklāti un manā klātbūtnē *uzstājās pret Latvijas neatkarību*. Šo paskaidrojumu ievietoja arī Slowo, bet kopā ar Stusņicka atbildi, ar sagrozītiem faktiem. Man draudzīgie redaktori deva padomu uz Studņicka ķengāšanas rakstiem neat-saukties, kam piekritu.

Pēc kāda laika konsulātu apmeklēja, caurbraucot Viļņai, Polijas sūtnis Latvijā. Sarunas laikā viņš, starp citu, apjautājās, kamdēļ es liedzoties izdot vīzu Studņickam. Paskaidroju savus motīvus un prasīju, vai sūtņa kungs ieinteresēts Studņicka ceļojumā uz Latgali un arī tagad vēl grib, lai es Latvijas atklātam ienaidniekam izdodu vīzu.

— “Nē, nē!” atkratījās sūtnis. Atvadījās draudzīgi.

Arī pēc tam, laiku pa laikam, parādījās Studņicka naida pilni raksti pret Latviju un latviešiem. Bez pārspīlējuma varu viņu kvalificēt kā “latviešu ēdēju” ar īsti kanibālisku rijību! Arī manī personīgi Studņickis bija iekodies kā ērce: Runās un rakstos viņš sugestēja, ka nebūtu slikti, jā nepatīkamus konsulus *ietekmētu fiziski!* Tik tālu negāja pat “Slowo” redaktors St. Mackēvičs!

Blakus biedēkļiem “Slowo” redakcijā darbojās arī patīkami žurnālisti. Piemēram Staņislava Mackēviča jaunākais brālis Juzefs (Józef). Viņš reizi ieradās konsulātā un, kā žurnālists, lūdza vīzu uz Latviju. Bez pamudinājuma no manas puses viņš deva goda vārdu, ka nekā ļaunprātīga un vienpusīga par Latviju nerakstīs. Izdevu vīzu, un viņš godīgi turēja savu vārdu.

Naidīgā redakcijā man bija pat labs draugs — izci-lus žurnālists *Česlavs Jankovskis*, kas bieži ciemojās pie mums kā miļš viesis. Dažreiz “Slowā” pat “iešmugulēja” labvēlīgus rakstus par latviešiem, pretēji šī laikraksta tendencei. Iepazīstināju viņu ar Bilmani, kuŗš arī bija

ļoti apmierināts ar Jankovska rakstiem. Latvijā Jankovskis apmeklēja Rīgu un Jelgavu. Pēc tam "Slow" parādījās viņa ceļojuma apraksts: "Latviešu raksturs ar savu nosvērtību, pamatīgumu un apdomību atgādina angļus. Pie latviešu sievietēm man patika *attapība un kuplās formas!*" (Rubensa piekritējs!)

Šaubīgs žurnālists

Viļņas inteligentajā sabiedrībā apgrozījās ļoti kustīgais preses vīrs F. Viņš bija cēlies no vācu aristokratijas, pārpoļojies un apprecējis polieti. Ļoti interesējās par Latviju un mēģināja ar mani sadraudzēties. Bija apdāvināts zīmētājs, ar labu atmiņu un izcilu spēju redzēto dzīvi paturēt prātā. Atceros šādu gadījumu:

Izdarot Viļņas katoļu katedrālē apakšzemes pārbūves un izlabošanas darbus, nejauši uzgāja nezināmu, aizmūrētu kapu velvi. Tur atrada bagātīgi izgreznotu šķirstu. Kad to atvēra, izrādījās, ka tur dus slavenās Barbaras Radzivil, karaļa Sigismunda Augusta III sievas, mirstīgas atliekas. Noskaidroja, ka savā laikā karalienes šķirsts pārvests no Krakavas uz Viļņas katedrāli. Vēlāk velve aizmūrēta un maskēta, lai paslēptu to no krieviem. Kad zinātāji nomiruši, tad arī karalienes kapa vieta gājusi aizmirstībā. Šķirsta atrašana bija sensācionāls notikums Viļņā. Šķirstā atrada daudz zelta rotu. Žurnālisti sakustējās. Bet kūrija izdeva rīkojumu — līdz atraduma sakārtošanai nepieļaut nedz publiku, nedz presi. Pēc lielām "apvārdošanām" pāris veiklu žurnālistu no draudzīgas redakcijas saņēma atļauju piekļūt tai interesantai vietai, bet ar stingru aizliegumu — "neņemt līdzi nedz foto aparātu, nedz spalvu vai zīmuli". Noslēpumainā velvē viss notika saskaņā ar kūrijas noteikumiem. Bet otrā dienā kūrija rūgti nožēloja, ka bija uzticējusies viltīgajiem žurnālistiem... Dziennik Wileński bija ievietojis izsmeļošu kapu velves aprakstu ar ļoti precīzu atraduma uzzīmējumu. To redakcijā no atmiņas bija veicis apdāvinātais F.

Šādas spējas F. noderēja ne tikai žurnālistikā, bet, bez šaubām, vēl vairāk — otrā darbības laukā. Bet par to mazliet vēlāk.

Pēkšņi Viļņas poļu preses saimē izcēlās skandāls. Kādā laikrakstā F. tika nosaukts par *vācu spiegu*. Apsūdzība nākusi no pazīstamā rakstnieka un sabiedriskā darbinieka H. Pēc dažām dienām notika skandala turpinājums. Viļņas centrā, iepretim katedrālei, atrodas konditoreja, kurā arvien salasījās vietējie rakstnieki, žurnālisti, artisti un mākslinieki. Drāmatiskajā dienā tur sēdēja H. ar savu mazo meitiņu. Tanī brīdī ierādās F. kundze, piegāja pie H. un iesita plīķi sejā, skaļi izkļiedzot: "Tas par neslavas celšanu manam vīram un mūsu nabaga bērniem!" Izcēlās sajukums.

Par brīnumu — lieta netika vairs cilāta. Vismaz es par to vairs neko nedzirdēju. Aiz kādiem iemesliem lietu notušēja, nedabūju zināt. Par to izvairījās runāt.

Tagad aizsteigšos dažus gadus uz priekšu.

Latvijas konsulāts Viļņā jau bija likvidēts. Dzīvojam Priedainē. Latvijā bija ienākuši vācieši... Kādu vakaru atskanēja durvju zvans. Mana priekšā stāvēja Vācijas virsnieka formā, no Viļņas laikiem labi pazīstamais F. Aicināju ienākt... Sākam sarunāties. Uzzinājis, ka esmu Rīgā, un gribēdams mani satikt, prefektūrā sadabūjis manu adresi. Vai es nezinot, kur varētu dabūt pirkt par izdevīgu cenu dāmu kažokus, pelerines, jeb kažokādas. Viņa pulkveža kundze gribot kaut ko tādu iegūt. Vai kādas pazīstamas dāmas nevēlētos pārdot?

— "Pašlaik nezinu".

— "Vai Jūs nevarētu pajautāt?"

— "Varu pamēģināt."

Viņš lūdz, lai es tad atnākot pie viņa, viņa privātā dzīvoklī Rīgā. Norunājām dienu. Pa logu novēroju, ka viņš iekāpj automašīnā, kas gaidīja dažas mājas tālāk un kurā sēdēja divi vāciešu virsnieki.

Norunātā dienā aizbraucu uz Rīgu un ierados pie F. Priekš viņa bija rekvizēts bagāts žīdu dzīvoklis. Agrākā dzīvokļa īpašnice bija atstāta viņa apkalpošanai. F. lika

pasniegt launagu. Visu laiku viņš komandēja židieti uzsvērti rupjā balsī. Tas atstāja nepatīkamu iespaidu, jo vairāk tamdēļ, ka Viļņā pazinu F. kā labi audzinātu un korektu kungu... Vai tas bija hitleriskā "Herrenvolk'a" pārstāvja zemapziņas izpausme?... Kad palikām divatā, F. pārvērtās atkal sirsnīgā, civilizētā cilvēkā. Viņš sāka it kā rehabilitēties un "izkratīja savu sirdi". Atzinās, ka Viļņā tiešam darbojies Vācijas izlūkošanas iestāžu uzdevumā, jo Vācija esot viņa īstā tēvija. Darboties tās labā, viņš uzskatot par savu svētu pienākumu. Kad ienākuši lielinieki, viņam uzdots palikt un strādāt pret tiem. Viņam bijis viens draugs un līdzzinātājs. Tam bijusi skaista sieva, kurā iemīlējusies F-ā.

"Nespēju pretoties un padevos brīnišķīgajam kārdinājumam. Vienā intimā momentā vīrs mūs pārsteidza in flagranti. Lai atriebtos, viņš denuncēja mani krieviem. Mani apcietināja. Pratināšana tapa arvien stingrāka un iespaidīgāka: "Gan mēs piespiedīsim tevi runāt!" draudēja pratinātājs. Bet pēdīgā momentā tiku apmainīts pret vienu svarīgu krievu spiegu, kurš bija kritis vācu rokās. Kad mūsu kaŗaspēks ieņēma Austrumapgabalus, es atgriezos Viļņā. Pa visu pilsētu meklēju savu nodevēju — agrāko draugu. Gribēju viņu pašrocīgi nošaut, un nevis galvā, bet *vēderā* — lai ilgāki mokās!" ... Vai atkal barbariskā zemapziņa?

Pēc tam F. pārgāja uz citu tematu. Viņš piesārdzīgi sāka apjautāties, kā es tagad dzīvoju, no kā iztiek un... pēdīgi tieši jautāja, vai negribētu sniegt viņam periodiski ziņas par to, ko jūt un domā latviešu sabiedrība.

"Ach, das ist des Pudels Kern!" (Ak tad tas ir pūdeļa kodols) iešāvās man prātā Fausta izsauciens, kad pie viņa zem pūdeļa maskas bija ielavījies Mefistofelis.

Atbildēju F-am, ka pēc atgriešanās no Viļņas dzīvoju mierīgi Priedainē, atpūšos no straujās dzīves Viļņā; turos nost no sabiedriskās dzīves. Un, bez tam — nav manā dabā nodarboties ar tādām lietām. Pēc tam neesam vairs satikušies.

Tagad atgriezīšos atkal pie Viļņas laikiem.

Nepatīkami starpgadījumi

1) Pie konsulāta ārdurvīm atradās latviešu un poļu valodās paziņojums par konsulāta darba laiku. Kādā rītā to atradu saplestu un nomestu uz ietves. Sētnieks, kas bija redzējis notikumu, stāstīja, ka to izdarījis jauns Polijas armijas virsnieks, izsaucoties: "Pasakiet konsulam, ka Polijā poļu valodai jābūt pirmā vietā". Man izdevās uzzināt virsnieka uzvārdu, un es iesniedzu vojevodam Račkēvičam protesta notu. Vojevoda atvainojās, pieļika pie konsulāta policijas posteni un paziņoja, ka lietu nodevis korpusa komandierim Grodņā.

Pēc nedēļas pie manis ieradās korpusa komandējošais generālis un oficiāli atvainojās, piemetinot: "Šis nožēlojamais starpgadījums piespieda mani, korpusa komandieri, ierasties no Grodņas pie Jums atvainoties. Jau no tā vien jūs variet secināt, ka vainīgais tiks stingri sodīts. Es arī izdošu pa korpusu brīdinošu pavēli ar paskaidrojumu, kādas privilēģijas bauda ārvalstu pārstāvji."

Jādomā, ka tāda politiska ignorance izskaidrojama ar to apstākli, ka Viļņā līdz šim nebija konsulātu, un es biju pirmais, kam vajadzēja iekarot pienācīgo sabiedrisko stāvokli. Man jāpateicas Polijas oficiālām iestādēm, kas tādos gadījumos arvien izrādīja lielu pretimnākšanu un sniedza ātru palīdzību.

2) Vienu gadu noīrēju gimenei vasaras mītnei skaistā Vilijas krastā, mežā, bet vēl pilsētas robežās. Kādu reizi, manas prombūtnes laikā, tur ieradās 3 jauni cilvēki peldēties. Viņi huligāniski ālējās un pat uznāca uz mūsu mājas verandas. Kad sieva viņus lūdza izturēties pieklājīgi, un aizrādīja, ka te ir konsulāta mītne, tie sāka izturēties vēl trakāki un pat izlamāja sievu.

Izsauktā policija apcietināja huliganus. Prefekts (starosta grodzki) administratīvā kārtā piesprieda viņiem 3 mēnešus ilgu cietuma sodu. Apellēt varēja vienīgi pie Valsts prezidenta, lūdzot apžēlošanu. Tas lūgumu noraidīja. Nu viņi bija palikuši maziņi un ieradās konsulātā lūgt piedošanu. Nomākti un padevēgi lūdza

pielaist viņus pie konsula kundzes. Bet sievai riebās vēlreiz satikt huliganus. Viņa lūdza mani pateikt vainīgajiem, ka piedod, bet negrib viņus vairs redzēt. Nokauņējušies viņi aizgāja. Informēju prefektūru. Kādas bija sekas, to nezinu, jo par lietu vairs neinteresējamies.

Šinī vasaras mītnē manas ģimenes atpūta varēja izbeigties drāmatiski. Kad pārcēlamies atpakaļ uz pilsētu, īpašnieks novietoja atstātā mājā divus savus ganus, lai dzīvoklis nestāvētu tukšs. Pirmā naktī tur ielauzās trīs cirvjiem apbruņoti bandīti. Viņi bijuši nepatīkami pārsteigti, kad paredzēto upuņu vietā atraduši vienīgi divus nabadzīgus ganu zēnus. Pārmeklējuši visu māju. Tad lādēdamies aizgājuši. Dievs mūs bija pasargājis no nelaiemes.

Divi nākošie gadījumi attiecās uz paša tautiešiem, kuŗu dēļ man bija jānosarkst poļu priekšā:

3.) Dažas nedēļas pēc konsulāta nodibināšanas, ieradās 2 latvieši no Rīgas. Stāstīja, ka nodomājuši stāties sakaros ar Viļņas tirgotājiem. Lūdza manu starpniecību. Neatceros vairs viņu uzvārdus. Ieteicu abus Viļņas tirdzniecības kamerai. Sakarā ar to, vietējā tirdzniecības biļetenā parādījās ziņojums, ka "ar jaunieceltā Latvijas konsula prompto starpniecību nodibināti tirdznieciskie sakari starp Viļņu un Latviju". Par nožēlošanu izrādījās, ka atbraukušie latvieši bija vienkārši — blēži. Viņi saņēmuši vairākus avansus un — pazuduši. No tā laika tapu piesardzīgāks un neuzticējos cilvēkiem, kuŗus nepazinu un kuŗiem nebija ticamas rekomendācijas.

4.) Reiz konsulātā ieradās jauns cilvēks, latvietis, vārdā *Allers*; trūcīgi ģērbies; sakropļotu roku. Stāstīja, ka apzagts. Palicis bez pases un bez naudas. Lūdza palīdzību un jaunu pasi. Apsolīju tādu izsniegt pēc ziņu ievākšanas Latvijā. Katru dienu liku no sava galda izsniegt *Alleram* konsulāta uzgaidamās telpās pusdienas (Konsulāts un mans dzīvoklis atradās otrā stāvā).

Te vienu rītu izbijies ieskrien apkalpotājs un ziņo, ka manā kabinetā naktī laikam bijuši zagļi. Un tiešām durvis uz balkonu vaļā; rakstamgalda atvilktnes uzlauz-

tas un izvandītas. Izsauktā policija konstatēja, ka zaglis uzrāpies pa notekcauruli līdz balkonam, pārlīdis margas un iekļuvis kabinetā. Tāds speciālists Viļņā esot tikai viens, bet tas pašlaik sēdot cietumā. Tā tad konsulāta iebrucējs noteikti esot no ceturienes. Kad izstāstīju detektīviem, ka nozagta nauda — lati un dolari, viņi nekavējoši apstaigāja veikalus, lai uzzinātu, vai ir kāds pircējs maksājis ar šādu valūtu.

Tai pašā dienā iebrucējs bija rokā — tas pats latvietis, kuŗu es katru dienu biju barojis ar labām pusdienām. Tas viņam deva iespēju labi noskatīties, kā visērtāk izvest savu nodomu. Sākumā Allers liedzās. Viņš vāji runāja poliski, un tiesa piešķīra tulku, bet tas vāji runāja latviski. Vienu apsūdzētā atbildi tulks nepareizi pārtulkoja un turklāt tādējādi, ka Allers uzreiz būtu “nogremdēts”. Tas manīja, ka nav pareizi saprasts, un griežas pēc palīdzības pie manis:

— “Konsula kungs! viņi nepareizi tulko. Palīdziet man!”

Iznāca paradoksāls stāvoklis: Zaglis lūdz apzagto — viņu aizstāvēt. Es biju iemanevrēts divās prētējās lomās: uzstāties pret apzadzēju, bet no otras puses — zaglis lūdz savu konsulu palīdzēt viņam. Manī “konsuls” ņēma virsroku par “apsūdzētāju”, un es informēju tiesu par kļūdaino tulkošanu. Tomēr tas zagli neglāba. Kad Allers redzēja, ka pārējie prokurora pierādījumi ir nepgāžami — viņš zādzībā atzinās. Tiesa piesprieda 1 gadu cietuma.

Līdz šim bez panākumiem biju lūdzis ministriju piešķirt konsulātam līdzekļus naudas skapja iegādāšanai. Pēc šī gadījuma piešķīra.

Sev Allers ar šo zādzību ieguva kriminālistisku “paaugstinājumu”: Polijas tiesu iestādes nosūtīja viņa pirkstu nospiedumus un citas pazīmes Viseiropas kriminālai centrālei Vīnē. Tā tad no vienkāršā lokālā zaglīša Allers *avansēja par registrētu starptautisku zagli* ar zināmu stāžu!

5.) Kādā vēlā vakarā atskanēja zvans. Kad apkal-

Kļūmīgā iemaldišanās konsulatā. Senatora dēls grūstās ar apkalpotāju Jākubu.

R. K. zīm..

potājs atslēdza durvis, tur stāvēja jauns cilvēks, eleganti gērbies, bet manāmi iereibis. Iespraudies pa pusatvērtām durvīm un gribējis iet tālāk. Kad apkalpotājs mēģināja viņu apturēt, tas sācis trokšņot. Izcēlusies grūstīšanās. Dzirdot traci, izsteidzos priekšistabā. Iebrucējs turpināja trokšņot, izsauca policiju. Kad tā taisījās apcietināt piedzērušo, tas sāka lamāties un draudēt policijai:

“Neķeraties man klāt! Mans tēvs ir senātors Varšavā. Tas jums parādīs!” Tomēr draudi nepalīdzēja. Senātora dēlu aizveda uz policiju un ievietoja “atskurbšanas kamerā”.

Otrā dienā konsulātā ieradās bravurīgais senātora dēls, bet citā izskatā: nokaunējies un nelaimīgs. Izlikās pat, ka viņa vakarējais staltais augums sagumis un sarāvies... Stostīdamies viņš lūdza piedošanu. Ja viņu sodīšot par huliganismu — viņš būšot galīgi sakompromitēts. Tas nozīmētu arī viņa karjēras beigas. Man tapa viņa žēl... Sāku mierināt un apsolīju, ka lūgšu policiju lietu izbeigt. Tā tas arī notika. Policijas priekšnieks man vēlāk stāstīja, ka senātora dēliņš pie pratināšanas atzinies, ka liktenīgā vakarā gribējis apciemot savu draudzeni — kādu “Juļču”, bet skurbumā samainījis mājas un iemaldījies konsulātā.

Daži mums draudzīgie Latgales muižnieki

Ne visi bijušie Latgales muižnieki pauda aklu naidu pret Latviju par atsavinātiem īpašumiem. Bija tādi, kas saprata laika garu; kas saprata, ka izvedot zemes reformu, Latvija bija nostādīta alternatīvas priekšā — būt, vai nebūt. Pie tādiem piederēja grāfi: Zyberk-Plāters, Heronims Mohls, Šachno (Szachno) un daži citi. Viņi apmeklēja konsulātu gan darīšanās, gan kā viesi.

Labu laiku pirms lielinieku iebrukšanas Latvijā Šachno uztraukts ieradās konsulātā un stāstīja, ka viņa pilnvarnieks, kas Latvijā pārvalda neatsavināto muižas daļu, sūtot sliktas ziņas. Vietējie krievu tautības zemnieki un strādnieki sākot izturēties izaicinoši; lietoties, ka drīzi ienākšot lielinieki un taisīšot galu “buržuaziskai Latvijai”. Ko tas nozīmē? Informēju ministriju, bet saņēmu nomierinošu atbildi, ko paziņoju arī Šachno'am.

Viesojoties pie mums Zyberk-Plāters ar humoru stāstīja, ka ilgi un veltīgi meklējis izdevību pieklūt finanču ministram Ringoldam Kalningam kādās tur nodokļu lietās. Bet ministra kungam nekad nav bijis va-

ļas viņu pieņemt. Pēkšņi izplatījusies ziņa, ka min. Kalnings apmeklēšot Daugavpili. Zyberks uzzinājis, ka ministrs būšot arī viesībās vienā ģimenē, ar kuŗu grāfam bijušas draudzīgas attiecības. Zyberks panācis, ka tā ģimene ielūgusi arī viņu, un mājas māte nosēdinājusi viņu blakus ministram. Bet uz visiem sarunas mēģinājumiem tas atbildējis strupi. Te Zyberks atcerējies, ka R. Kalnings ir kaislīgs makšķernieks. Z. grozījis attiecīgi sarunu. Un tiešām — ministrs sācis atkust. Saruna tapusi dzīva un interesanta. Tomēr Zyberks nekā neesot panācis, jo bijis neērti no interesantā zivju temata pāriet uz garlaicīgiem nodokļiem.

Daži interesanti izbraucieni un ceļojumi

1.

Polijas Ziemeļaustrumu ūdensceļu direktors B. ielūdz mūs ar sievu uz "ūdēns partiju" pa Suvalku un Augustovas ūdens ceļiem — ezeriem, upēm un kanāliem. Norunātā laikā viņš atsūtīja pēc mums uz Viļņu savu automašīnu. Neatceros vairs, vai tas bija Suvalki jeb Augustova, kurp mūs noveda. Tur jau gaidīja ar Latvijas un Polijas karodziņiem izgreznotais Ūdensceļu pārvaldes kugītis. Priekš mums bija sagatavota gaļamkabīne. Nomazgājām ceļa putekļus un atpūtamies. Pēc tam mūs aicināja uz garšīgām vakariņām. Direktors vēstulē atvainojās, ka nav mūs personīgi sagaidījis, kā tas esot bijis paredzēts, bet neatliekamam amata darīšanu dēļ nokavējies. Pievienošoties mums ceļā: "... Rītā agri kugītis pacels enkuru, bet Jūs neliekaties traucēties un palieciē mierīgi gultās. Brokastis ēdīsam kopā, kad kugītis būs jau dziļajos ūdeņos..."

Peldējām gan pa ezeriem, gan upēm un kanāliem; gan caur klajumiem, gan caur skaistiem mežu apvidiem. Slūžas kugīti te cēla uz augšu, te nolaida zemāk.

Iauks bija šis ceļojums, un kāda brīnišķīga atpūta

pēc nemierīgās un straujās dzīves putekļainā pilsētā! Sirsnīgi un dziļā pateicībā atvadījamies no laipnā un gādīgā saimnieka.

2.

Viļņas privātbankas direktors *Rīdels* un viņa kundze, kas abi parādīja mums sevišķu draudzību, uzaicināja mūs ar sievu kopīgi *apceļot Polijas skaistākās vietas*. Pienāca izbraukšanas diena. Konsulāts bija startēšanas punkts. Kopējie draugi piecās automašīnās pavadīja mūs kādus 50 kilometrus. Tur bija pirmā pietura. Uz laimīgu ceļu izdzērām pa glāzei šampanieša. Norunājām sastapties šinī pašā vietā taisni pēc 2 nedēļām.

Mūsu ceļš veda uz dienvidiem. Automobilim biju pielicis Latvijas konsulāro karodziņu, kas mums manāmi atvieglināja pārvarēt dažas ceļojuma grūtības. Tā kā mūsu maršruts vietām veda pa lieliem mežiem, gan pa neapdzīvotām un ne gluži drošām vietām, biju paņēmis līdzi Vinčestera šauteni un revolveri. Braucām nesteigdamies, bieži atpūsdamies un apskatīdami interesantās vietas. Nopietnas grūtības iesākās, kad tuvojamies agrākai Krievijas — Austrijas robežai. Konstatējām, ka uz līdzpaņemtām ceļa kartēm katrreiz nevarēja paļauties. Tā, piemēram, braucām pa “labu ceļu” (pēc kartes); piebraucām pie kādas upes, par kuru kaŗa laikā izpostītais tilts vēl nebija atjaunots. Apkārtceļš nekur nebija parādīts. Apsīdus neapdzīvots. Sākām braukt uz labu laimi. Panācām kādu kājnieku — policistu, kuŗš labprāt uzņēmas parādīt pareizo ceļu, jo viņam uz to pašu pusi jāejot. Ar prieku uzņēmām viņu automobilī. Nobraucām līdz kādam ļoti primitīvam zemes dambim, kas bija uzcelts pāri ūdeņiem. Tas varbūt bija gan derīgs vieglajiem zemnieku ratiem, bet ļoti nedrošs smagam un platum automobilim. Pie tam pēc nesenā lietus dambis bija slidens. Policists mēģināja pārliecināt, ka dambis drošs. Pēdīgi viņam pievienojās arī direktors Rī-

dels, automobiļa īpašnieks. Lai mazinātu svaru, mēs ar abām dāmām izkāpām, lai bīstamo vietu pārietu kājām.

Uzmanīgi automobilis virzījās uz priekšu, bet uz pagrieziena Rīdels zaudēja kontroli, un mašīna no 3 metru augstuma noslidēja lejā un ar labo pusi nosvērās ūdenī. Pēdīgā momentā Rīdels vēl paguva izslēgt motoru, un abi pa kreisajām durvīm izklūt ārā.

Energiskais policists no tuvākā ciema izkomandēja zemniekus ar virvēm un pavēlēja izvilkēt krastā iegrimušo mašīnu. Izrādījās, ka tā vēl ir brauktspējīga, un mēs priecīsi turpinājām ceļu. Bet sen nelabotais lauku ceļš tagad bija tikai ar lielu piepūli pārvarams. Vietām mašīna iestīga lipīgos mālos. Tie bija tādi divaini balti māli, itkā jaukti ar krītu. Bieži mums četriem — abām dāmām, policistam un man — bija jāizkāpj un jāstumj iegrimušā mašīna, pašiem brienot baltajos mālos līdz potītēm. Vienā vietā sievai paslidēja kājas, viņa zaudēja līdzsvaru un ar seju iedrāzās baltajos mālos. Policists mierināja, ka pēc 4 km mēs tikšot uz šosejas. Pēc kādiem 8 km sākām viņam pārmest, kāpēc mūs maldinājis un cik ilgi mums būs vēl jānocas?

— “Ja es būtu uzreiz jums pateicis, ka līdz labam ceļam ir 12 km, jūs būtu nobijušies, zaudētu visu sparū un jums būtu bijis daudz grūtāk izturēt”. Ar vārdu sakot — labs psihologs!

Vēlā naktī tikām uz šosejas. Mūsu “labais gars” atvadījās un teica, ka līdz pirmai pilsētiņai (ar viesnīcu) esot tikai 4 km pa labu ceļu.

— “Vai atkal ar āķi?” jautājam neuzticīgi.

— “Pēc oficiāliem kilometru stabiem”, smiedamies atbildēja “labais gars”. Dziļā naktī ieobraucām vienīgi no zvaigznēm apgaismotā Brodu pilsētiņā, kuŗa likās mirusi: Nevienas dzīvas radības, nevienas uguniņas, un mēs — nāvīgi noguruši. Braukājam šur un tur. Pēdīgi ieraudzījām kādu uguni. Klusiņām piegājām pie maza loga un vērojām, ka tur sēd vecs rabīns un pie sveču gaismas lasa biezu grāmatu. Pieklauvējām. Rezultāts bija negaidīts — nodzisa svece, un iestājās pilnīgs klusums... Nepalīdzēja

nedz atkārtota klauvēšana, nedz stipra dauzīšana, nedz saukšana. Acīm redzot — dzīve te vēl nedroša, un cilvēki iebaidīti.

Pēdīgi ieraudzījām vienu kungu. Uzmaniģi (lai atkal nesabaidītu) tuvojamiem viņam un laipni sveicinājām. Tas bija dzīves priecīgs, vecāks kungs, ļoti runīgs un labā gara stāvoklī, jo nākot no jautras uzdzīves krogā. Dzirdot par mūsu grūtībām, viņš aizveda mūs uz viesnīcu un apsolīja, ka viņa šoferis savedīs kārtībā mūsu cietušo mašīnu. Viesnīcas apkalpotājiem apsolījām labu dzeramnaudu, ja viņiem izdosies notīrīt mūsu apavus, kuŗi bija vienos mālu dubļos. Pēc šīs diennakts mocošiem pārdzīvojumiem izjutām, kāda brīnišķīga lieta ir gulta.

Dažu dienu uzturēšanās bija paredzēta Ļvovā, kur mūs jau gaidīja mīļi draugi — no Viļņas pārceltie pasta un telegrafa direktors Popovičs un policijas priekšnieks Raščinskis. Pēdējais un viņa skaistā kundze (taisni jābrīnas — visiem Viļņas policijas priekšniekiem bija ļoti skaistas un simpātiskas sievas!) bija izbraukuši mums pretī līdz tuvākai pilsētiņai.

— “Kā jūs tik precīzi zinājāt, ka mēs taisni ap šo laiku ieradīsimies?” jautājām viņiem.

— “No mūsu šosejas policijas posteņiem, kuŗiem biju uzdevis telefonēt, kad parādīsies automobilis ar Viļņas numuru”, smiedamies atbildēja Raščinskis.

Mēs ar sievu pārsēdamies policijas šefa automašīnā un ar milzīgu ātrumu (civīlpersonām neatļautu) drāzāmies uz Ļvovu, kur mums vislabākā viesnīcā jau bija rezervētas istabas. Ilgi bija jāgaida uz Rīdeliem. Pēdīgi viņi ieradās, bet drūmi un nospiestā gara stāvoklī. Ķibeles vēl nebija atstājušas nabaga Rīdeli. Viņš nezina, ka Ļvovas pilsētas valde no katra privāta iebraucēja ņem nodokli. Uz pilsētas robežas nodokļa vācēji apturēja katru automašīnu un iekasēja nodevu. Rīdels domāja, ka tas ir privātpersona, un neapstājās. Iekasētājs uzleca uz automobiļa kāpņēm, bet Rīdels brauca tik tālāk, un nodokļa iekasētājs novēlās zemē. Izcēlās skandals: policija sa-

stadija protokolu. Lietai varēja rasties nepatīkamas sekas. Pateicoties Raščinska autoritātei un sakariem, lietu izdevās nokārtot.

Divas dienas baudījām Popoviču un Raščinsku laipno viesmīlību un apskatījām interesanto pilsētu.

Pēc tam mūsu ceļojums virzījās uz Zalesčikiem — Polijas vistālāk uz dienvid-austrumiem izbīdīto skaisto un silto zemes stūrīti pie likumainās Dņestras upes. Bija svētdiena, un mēs varējām apbrīnot ļoti krāšņos zemnieču tautas tērpus. Atpakaļ ceļš gāja uz rietumiem, gar Rumānijas robežu. Neatceros vairs, kādā vietā pārgājām kājām pāri robežai, lai nogaršotu rumāņu šampanieti. Kad nācām atpakaļ, Rumānijas robežsargi un muitnieki sarīkoja mums negaidītu ovāciju ar saucieniem: “Vive Lettonie!”

Gan gar Karpatu nomalu, gan pa kalniem, gan tos šķersojot turpinājām mūsu brīnišķīgo ceļojumu. Nākošās apstāšanās bija Krakova, Lubļina un viena liela un sk^{asta} muiža W. Litewskie, kuŗu no viena poļu grāfa rentēja V. Šaņkovskis un viņa sieva Marta — mana tante. Tur palikām vienu dienu un 2 naktis. Tikām uzlūgti kādās zemnieku kāzās. Tās notika pēc vietējām parašām. Kad nāca naudas kolekte par labu jaunajam pārim, es bļodā ieliku dolārus, kas toreizējos laikos bija stipri iepriecinoša dāvana.

Mēs ar sievu gulējām istabā, kur arvien uzturējās cars Aleksandrs III, kad viesojās pie skaistās grāfienes. Nožēloju, ka sienas ir mēmas un nekā nevarēja pastāstīt par seniem laikiem!

Bija pagājušas taisni 2 nedēļas, kad norunātā laikā un vietā sastapamies ar motorkādi, kas bija mūs pavadījusi ceļojuma sākumā. Šinī interesantajā ceļojumā iepazinos ar to Polijas daļu, kuŗā vēl nebijām bijuši.

1930. g. jūlijā Polijas ārlietu ministrija ielūdza visus Polijā akreditētos konsulus uz *Poznaņas Starptautisko Satiksmes un Tūrisma Izstādi*.

Pēc izstādes apskatīšanas mūs pa dzelzceļu noveda uz vienu skaistu lielmuižu. Stacijā gaidīja kādas 20 visāda tipa un izskata ekipāžas. Sevišķu uzmanību piesaistīja viens dīvains transporta līdzeklis: Apakšā neliela platforma ar vairākiem sēdekļiem. Platformas vidū torņveidīga uzbūve ar triangulācijas torņiem līdzīgu konstrukciju. Divstāvu augstumā atradās observācijas sēdeklis. Šādu braucamo ierīci lietojot medībās. Vispirms mūs izvadīja pa tīrumiem, pļāvām, ganībām ar lieliem ganampulkiem un pēdīgi pa mežu ar milzīgu un bagātīgu medību zvēru dārzu.

Pēc tam aizveda uz pili, kur stādīja priekšā saimniekam un iepazīstināja ar citiem viesiem. Kad nāca Padomju Savienības konsula kārta, saimnieks, nepadodot roku, izsaucās:

— "Es ļoti brīnos, ka tādas zemes pārstāvim, kur bendē un aplaupa muižniekus, ir drosme un nekaunība viesoties pie muižnieka!"

Izcēlās apjukums... konsuls atstāja pili.

Pusdienas laikā man blakus atbrīvojās vieta... varbūt ar noluku... un tanī atsēdās pats saimnieks. Sāka mani izprašņāt par muižu atsavināšanu Latvijā. "Nu, tagad nāk mana kārta", nodomāju. Sāku stāstīt, kādi pie mums valdīja apstākļi, kas piespieda uz tādu zemes reformu, kādu izveda mūsu Saeima: Uz laukiem bija liels procents bezzemes proletāriāta, kas sapņoja par paša zemes stūrīti. Aiz robežas glūnēja lielinieki. Bet pēc mūsu zemes reformas viņi kļuva zemes īpašnieki un tapa patrioti, kas gatavi bija ar ieročiem rokā aizstāvēt savu iegūto zemes stūrīti brīvajā Latvijā. Mūsu reforma neatsavināja visu īpašumu, bet atstāja katram gimenes loceklim pa 50 hektaru ar muižas centru. Ja ienāktu lielinieki, tad

muižnieki neko nebūtu dabūjuši un viņu dzīvības arī būtu apdraudētas. Pēc tam saimnieks pārtrauca pārmetumus.

Apstākļu pazinēja man stāstīja un pa daļai es arī novēroju, ka Poznaņas muižnieki stipri atšķiras no citu Polijas provinču zemes īpašniekiem. Poznanieši uz dzīvi skatās reālāk. Viņi apsaimnieko savas muižas cītīgi un sekmīgi — ar modernākām mašīnām. Tādas muižas dod iabūs ienākumus, kuŗi, turklāt, netiek vieglprātīgi izšķērdēti, bet taupīti vai laisti tālākā apgrozībā (Daži izskaidro to kā grūto un ilgstošo saimniecisko un politisko cīņu sekas starp poļiem un vāciešiem, kas piespieda poļus pārņemt no vāciešiem viņu "Gruendlichkeit" (darba krietnumu). Dzīves biedres tiek meklētas ar apdomu — lai būtu laba saimniece, darbīga un tīrīga.

Ļoti bagātie magnāti dzīvo un *valda* savās muižās pēc senām tradīcijām — pārpilnībā, godināti un cienīti. Pie tādiem piederēja arī iepriekš minētās lielmuižas īpašnieks. Viņš vedis plašu sabiedrisku dzīvi. Viesmīlīgā pils parasti bijusi pilna viesiem: gan kaimiņi, gan tālie nes. Pēdējie parasti ciemojušies vairākas dienas un naktis.

Manas darbības laikā poļu rakstniece *Magdalena Kossaks* ar savu tēvu Vojčechu Kossaks, pasaulslaveno zirgu gleznotāju, vienu vasaru apceļoja, studiju nolūkos, Poznaņas apgabala bagātos muižniekus. Visur viņus laipni un draudzīgi uzņēma. Lai to rekompensētu, Kossaks cilvēkklīlumā gleznoja viesmīlīgo saimnieku portretus: gan uz skaista sugas zirga jeb blakus zirgam, vai arī paša slavenās zirgaudzētavas fonā. Magdalena flirtēdama vāca materiālu saviem satiriskiem un pikantiem memuāriem, kuŗus vēlāk, rakstot ar pseudonimu "Sarmozvaniec", izdeva ar nosaukumu "Maria i — Magdale-na". Tur viņa sīki apraksta "Poznaņas apgabala vis-skaistāko muižu ar lielisku zvēru dārzu".

Kad es 1965. gadā sāku rakstīt savus memuārus, nevarēju vairs atcerēties nedz skaistās muižas nosaukumu, nedz īpašnieka - magnata uzvārdu. Lasot "Maria

i Magdalena” uzgāju vietu, kur Magdalena tēlo dzīvi tanī muižā, kuŗas nosaukumu veltīgi meklēju. Bet arī tur nebij tieši nosaukti muižas vārds un īpašnieka uzvārds. Magdalena sauc viņu visur intimi “Kocio” (kočo), kas ir mīlinājuma forma no Konstantins. Pievedīšu še vienu raksturīgu fragmentiņu no viņas atcerēm:

“... Vispatīkamākās bija pirmās brokastis. Pulksten deviņos pie durvīm atskanēja diskrēta klauvēšana. “Lūdzu”, atsaucos mazliet samiegojušā, bet priecīgā balsī, ar kādu apsveic mīļāko. Istabā ienāca glīta, jauniņa istabene ar garām bizēm, nesot uz sidabra paplātes visvisādus kārumnieku sapņojumus, kā: krūzīti stipras, smaržīgas kafijas un podiņu saputota krējuma; plāniņas maizes šķēlītes un pašceptas smalkmaizītes; uzgriezto Vestfales šķiņķi; 2 mīksti vārītas olas; lieliskas lauku desas šķēlītes; Šveices un ķimensieru; redisu višķīti, lai tas ar savu koloritu piedotu dzīvību dabai; poļu babku. Ļoti bieži parādījās vēl gabals auksta tītara jeb pulardas*).

Parasti tā tas bija pirmās 2 dienas. Pēc divām dienām labākās lietas sāka pakāpeniski izpalikt. Tas bija mājiens, ka viesim nākas rūpēties par Lejputrijas atstāšanu. Ja mājiens palika neievērots, tad saimnieks pats sāka runāt par visērtāko vilcienu, ar kuŗu viesim būtu jābrauc...”

4.

1934. gadā es, kopā ar ģimeni, pavadīju savu vasaras atvaļinājumu Mellužos II pie sava svaiņa Artura Lūkina un manas māsas Natalijas. Abas ģimenes kopīgi nodomājām apceļot Kurzemes skaistākās vietas. Aizbraucām līdz Dundagai, aizgājām līdz “Ziliem Kalniem” un tad pa mežu “Kurzemes džungļi” līdz Košragam.

*) Speciāli barota un kastrēta vista.

Tur apmetamies tūristu mītnē pie lībiešu zvejniekiem, kuri mūs uzņēma ļoti viesmīlīgi un draudzīgi. Redzot manu interesēšanos par lībiešiem, saimnieks sāka stāstīt par lībiešu vēsturi un tagadējo dzīvi. Starp viņiem dzīvojot vēl viens "lībiešu karaļu" pēctecis (aizmirsu uzvārdu). Pēc Latvijas neatkarības nodibināšanas tas "cīnījies" ar Latvijas valdību dēļ savām vēsturiskām privilēģijām: atteicies maksāt nodevas un pretojies dēla iesaukšanai kara dienestā. Bet Latvijas valsts iestādes neesot atzinušas vecās privilēģijas un piespiedušas viņu "kapitulēt"). Kā draudzības pierādījumu saimnieks ar saviem diviem dēliem izbrauca jūrā uz zveju, lai varētu mūs pacienāt ar ceptiem lašiem; bet nelaimējās: izvilka tikai butes. Bet arī tās saimniece izcepa sevišķi garšīgas.

Otrā dienā turpinājām ceļojumu pa jūru — mūsu simpātiskā saimnieka motorlaivā, kuŗu vadīja viņa dēls. Saimnieks pa telefonu jau pirms tam bija sazinājies ar kugi "Dzintars", kas uzturēja satiksmi starp Kolkas ragu un Rīgu. Kugis esot noenkurots jūrā, netāl aiz Kolkas raga. Tur viņš mūs gaidīšot. Apbraucām Kolkas ragu un piebraucam pie kuga. Jūŗa bija diezgan nemiŗīga. Pāri bortam nolaida troses kāŗnes, kas karājās gaisā un mētājās. Sākām pa tām kāŗties augšā. Nepieraduŗiem tā nav viegla lieta. Es toreiz vēl biju diezgan smags un resns. Kāŗnes sāka stipri grozīties. Kuga matroŗi skatījās no augŗas un dzirdēju piezīmi: "Tas tūliņ iekritīs ūdenī", bet es turējos stingri rokām un uzmanīgi cēlu kāŗas un laimīgi uzkāpu uz kuga. Tie

*) Šķirstot 1967. gadā PAULA LUDVIGA grāmatu "Mūsu Latvijas Ūdenī" (Grāmatu Draugs 1967), lpp. 175 atradu sekojoŗu informāciju par "lībieŗu ķēniņu":

"Agrākos gados diezgan daudz tika runāts par lībieŗu ķēniņu. Tā sevi dēvēja Buntiku māju saimnieks **Uldriķis Kāŗbergs**... Iestādēm vņŗ bieŗi sagādāja nepatīkŗanas, nepildot rīkojumus un neļaujot saviem dēliem stāties kara dienestā Latvijas armijā... Tagad Kāŗbergs jau sen atdusoties Miķelŗtorņa kapsētā".

citi bija vieglāki un jaunāki un veikli rāpās uz augšu. Kugis pacēla enkuru, un mēs priecīgi turpinājām ceļojumu. Tomēr dažiem prieki drīzi mainījās nospiešībā, jo vējš sāka pūst stiprāk, un vilņi cēlās augstāk... Viena dāma jau sāka nest upurus jūras dievam Poseidonam. Uz līdzīgu "ceremoniju" gatavojās jau arī daži citi, bet sasniedzam Rojas ostu — mūsu ceļa mērķi... Izkāpām, un visiem nelabumi pārgāja. Bet radās jaunas grūtības: ar lielām mokām dabūjām pie viena zemnieka naktsmāju — uz laba siena, bet... virs cūkkūts; — elpojām siena un cūku smaržu "kokteilu"! (Saimniece mūs mierināja, ka tas esot veselīgi priekš plaušām!). Ilgi jau nu gan nebija jānocas: pulksten trijos no rīta iekāpām "mazajā bānītī." Ļoti izsalkuši nokļuvām Kandavā. Tur bija jāgaida uz "īsto vilcienu". Kafējnīcā no ēdamlietām varēja dabūt tikai smalkmaizītes. Atnesa mums lielu paplāti ar maizītēm. Uzklupām kā vilki un ātri notiesājām visu. Atnesa otru paplāti — tas pats. Atkal pasūtījām. Tagad atnesa vislielāko paplāti ar milzīgu maizīšu kaudzi. Pieveicām arī to, apkalpes apbrīnoti! Pēdīgi bijām paēduši.

Pienāca vilciens... Mēs laimīgi atgriezamies Mellužos.

Kuligi

"Kulig" ir poļu tradicionālais, trakulīgais, jautrais ziemas karnevāla izbrauciens kamanās, kas atbilst viņu ugunīgajam temperamentam. Tādus izbraucienus magnāti un šlachtiči rīkoja no savām pilīm un muižām lūgtiem viesiem. Bagātie magnāti rīkoja tos uz savām mēdību pilīm, šlachtiči — pie draudzīgiem muižniekiem.

Slavenais poļu mākslinieks Juzefs Brandts savā lielā un skaistā gleznā "Wyjazd z Wilanowa", kas tagad atrodas Varšavas Tautas mūzejā, uzbūra uz audekla vienu no visspožākjiem un krāšņākjiem kulīgiem, kurū rīkoja skaistā Marišņka, karaļa Jāņa Sobieska sieva. Cik im-

pozants bija šis vēsturiskais kuligs, to pierāda Turcijas sūtņa raports savai valdībai:*)

“... Kuliga priekšgalā brauca pegasveidīgas kamanas, no kuŗam 8 jaunekļi kaisīja ļaudīm daudzkrāsainas lapas ar dzejoļiem. Pusjūdzi aiz viņiem sekoja desmit kamanas ar mūzikantiem. Tad karalis ar karalieni un 107 kamanas ar aicinātiem viesiem visfantastiskākos kostīmos. Vienu jūdzi gaŗo kamanu rindu ar degošām lāpām apgaismoja 800 jājošie haiduki. 300 dragūni un “rajtāri” gādāja par karaļpāra viesu drošību... Pēc tam Vilanovas pilī dejas turpinājās četras dienas.”

Magnāti savā starpā sacentās viens otru pārspēt. Līdzekļi netika žēloti.

Vidējās šļachtas sarīkojumi bija mazāk imponanti, bet brīvāki un bezbēdīgāki. Stingrā slepenībā tika izvesti sagatavošanas darbi, kas reizēm ilga vairākas nedēļas. Rūpīgi tika izraudzīti pāri, nosprausta ceļa trase, norunāti apstāšanās un viesošanās punkti. Noteiktā dienā kuligieši uzsāka savu “kaŗa gājieni”. Iebruka” nozīmētās muižās, atņēma saimniekam pagraba, bet saimniecei noliktavu un pieliekamo kambaru atslēgas, viņi dzīroja, ēda un līksmojās visu cauru nakti; reizēm pat vairākas dienas un naktis. Bija gadījumi, kad braucēji veica prāvus ceļa gabalus — līdz 200 km uz vienu pusi.

Tādus kuligus rīkoja “šļachtas zelta laikos”.

Kuligs uz Novovileiku

Vienā no konsulāta pieņemšanas dienām interesantā Viļņas apgabala policijas priekšnieka kundze un citas dāmas ierosināja projektu sarīkot kuligu. Viļņas un Novovileikas pilsētu ķīmiķis un biologs Dr. Moņikovskis tūlīņ piezvanīja mežģiņu fabrikantam Mozeram Novovileikā un prasīja, vai tas nebūtu ar mieru pie sevis uzņemt kuligu. Kad Mozers dzirdēja, kas rīko kuligu,

*) Žurnāls “Nasza Ojczyzna” Nr. 2. 1963. Warszawa.

Kuļigs uz Novovileiku: Avarija

R. K. zīm.

viņš atbildēja, ka ar prieku nodos mūsu rīcībā savu dzīvokli un dejošanai lielo fabrikas zāli. Lai mēs sevi uzskatot par viņa mīļiem viesiem. (Mozera māsa bija apprecējusies ar Latvijas pavalstnieku Kovaļovu, Viļņas gāzes fabrikas īpašnieku, ar kuŗa ģimeni mēs uzturējām draudzīgas attiecības). Visi viesi bija izbrīnējušies par tik ātru un sekmīgu lietas nokārtošanu. Kā sapulcēšanās vietu liku priekšā konsulatū.

Noteiktā sestdienas pēcpusdienā pie mums salasījās ap 20 personu. Aprīnka policija atsūtīja 4 daudzvietīgas kamanas ar vaļoņiem un siltiem kažokiem, kādos varēja ietīt visu savu stāvu. Jautrā gara stāvoklī mūsu kavalkāde devās ceļā uz 12 km attālo Novovileiku. Sals knieba vaigos, bet kažoki bija silti. Jautrība un brauciena ātrums auga ar katru kilometru.

Bankas direktoram Rīdelam ceļojumos arvien atgādījās kāda klizma, kā to jau pieredzējām savā ceļojumā apkārt Polijai. Tā arī šoreiz: Uz viena ceļa pagrieziena

viņa kamanas apsviedās uz sāniem; braucēji izbira grāvī, bet pats Rīdels ar joni ielidoja sniega kupenā. Mēs pārējie apturējām un palīdzējām avariju cietušiem izkūnāties no dziļā sniega. Pateicoties biežajiem kažokiem un čauganajam sniegam, neviens nebija cietis.

Mozeru kungs uzņēma mūs ļoti viesmīlīgi un bagātīgi. Dejošana izbeidzās tikai ar balto mazuru ("Biały mazur"), kuŗu Polijā dejo pēdējo, kad beidzas melnā nakts un sākas baltā diena.

Kuligs uz Kalvarijas Kalniem

Pēc Folijevskas par Viļņas pilsētas prezidentu kļuva mūsu labais draugs *Nagurskis*. Viņš bija liels mednieks. Pēc kādām mežacūku sekmīgām medībām viņš visu mūsu ģimeni uzaicināja uz kuligu savās kalnu lauku mājās Kalvarijas kalnos. Prezidenta kundze mīloja ar mežcūkas bigosu, bet prezidents ar karstiem un aukstiem dzērieniem. Bija daudz studējošas jaunatnes, kas nodevās ziemas sportam.

Andrievs Niedra grib atgriesties Latvijā.

R. K. zīm.

Neikdienišķīgi gadījumi

1.

Dažus mēnešus pēc konsulāta atvēršanas ieradās Viļņas Ev. Lut. draudzes mācītājs *Andrievs Niedra*. Laikam drošības pēc, viņam asistēja baznīcas ķesteris, (Bija dzirdēts, ka dažas lielinieku pārstāvības palīdzējušas novākt no ceļa nevēlamus pretiniekus. Un kas ziņa, kā ir ar tagadējām Latvijas amata personām? Drošs paliek drošs!). Pētoši viņš raudzījās apkārt, pirms iesāka runāt. Gribēja noskaidrot, vai priekš viņa pastāv iespējamība *atgriezties Latvijā* un kas viņam tur draudot. Atbildēju, ka nezinu. Lai iesniedz lūgumu. Iedevu izpildāmās anketas, un viņš aizgāja. Atgriezās ar lūgumrakstu un jau drošāks — bez ķestera. Pēc dažām nedēļām pienāca iebraukšanas atļauja. Atvadoties stāstīja, ka viņa draudzē ir gandrīz vienāds skaits poļu un vācu draudzes locekļu. Bieži iznākot savstarpējas asas domstarpības. Tad Niedra uzstājoties kā samierinātājs, un viņa balss nosverot sabiedriski - religisko svaru kausu uz vienu vai otru pusi. Tad kādu laiku atkal valdot miers. Sāka mani pierunāt, lai pēc viņa aiziešanas, es uzņemtos uz saviem pleciem tādu samierinātāja lomu, jo man esot vajadzīgās dotības. Bet šī loma mani nevilināja, un es atteicos.

Latvijā Niedru tiesāja par valsts nodevību un piešprieda cietuma sodu, ko pārvērtā izraidījumā. Pēc tam viņš darbojās kā mācītājs Prūsijā.

2.

Viļņas apgabalā, savā muižā, dzīvoja Latvijas palstnieks *barons Hahns*. Saskaņā ar Latvijas likumiem viņam bija izdota pase bez tituļa, ar uzvārdu "*Hāns*". Viņš izskatījās ļoti nelaimīgs, jo vācieši to lasītu vienkārši "*Hans*" — bez gaŗuma zīmes. Vāciešu uztverē tas tak esot pilnīga sabiedriskā degradēšana. Ja būtu ierak-

stīts “Hahns” — tas viņam vēl būtu pieņemams. Bet vārdam “Hans” esot pazemoša, smieklīga un puiciska pieskaņa. Es izteicu viņam līdzjūtību, bet aizrādīju, ka nestāv manā kompetencē šē kaut ko mainīt. Pēc gada viņš atkal ieradās konsulātā ar lūgumu pagarināt citu pasi, kuŗa bija izdota Rīgā no ārzemju pasu nodaļas — “baronam Hānam (Hahn)”. Ja jau viņš pēdīgi atradis dzirdīgas ausis pašā ministrijā, tad arī es viņam vairs netaisīju nekādas grūtības un pasu grāmatā ierakstīju “barons Hāns (Hahn)”. Valsts kontrole tam tomēr pieķērās. Redzēju, ka revidents Feigemans atzīmē protokolā: “Viļņas konsulāts vēl lieto atceltos titulus”.

“Tas ir abi, ka jūs ierosinat šo ietu”, izsaucos un pastāstīju lietas apstākļus. Vēlāk redzēju, ka dzēlīgā piezīme bija svītota.

3.

Reizi konsulātā ieradās pēc izskata vēl jauna žīdiete, uzradīja Latvijas pasi, kuŗā bija atzīmēts vecums — 32 gadi. Viņa lūdza izdot jaunu pasi un “aiz parskatīšanās” vecuma ailē ierakstīt “23 gadi”. Raudot viņa stāstīja, ka no tā atkarājas visa viņas nākotne. Savam līgavainim stāstījusi, ka ir tikai 23 gadi veca. Līgavainis neticot un prasot uzradīt pasi. Par nožēlošanu lūgums bija jānoraida. Paskaidroju, ka tas būtu dokumenta viltošana, par ko liek cietumā.

4.

Viļņā dzīvoja viens laimīgs žīdu pāris — Mozus un Rahele, Latvijas pavalstnieki. Viņš izskatīgs, ap 55 gadus vecs. Viņa, Rachele, vēl jauna. Te kādu dienu konsulātā ieskrēja noraudājusies Rahele. Izkratījusi savu sirdi, lūdza padomu. Viņi dzīvojuši ļoti laimīgi, bet vienu dienu vīrs saticis savu agrāko brūti Sāru, kas viņu pirms 30 gadiem pametusi, jo gadījies cits precinieks, ļoti bagāts. Savu vecāku ietekmē Sāra izgājusi pie vecā

bagātnieka. Liktenim iepaticies savest atkal kopā Mozu un Sāru, tagad bagātu atraitni. Vecā mīlestība no jauna "uzliesmojusi", neskatoties uz to, ka Sara stipri vecīga. Viņa piedāvājot Rahelei labu atkāpšanās naudu, ja tā necelšot iebildumus pret laulības šķiršanu. Ko darīt? Ieteicu piekrist. Ja tagad, kad Rahele vēl jauna un smuka, vīrs grib šķirties — tad uz viņu vairs nevar paļauties. Bet šis jautājums jāizšķir viņai pašai ar sirdi un prātu. Uzvarēja prāts — Rāhele saņēma \$2000.00!

5.

Viļņas pilsētas gāzes fabrikas direktors J. Kovaļovs un viņa māsa Maslova bija Latvijas pavalstnieki, krievu tautības. Pēdējās meita, Tatjana Maslova bija ļoti skaista un skaistuma konkursā, kas notika Varšavā, ieguva Polijas skaistuma karalienes titulu. Lai taptu par Eiropas skaistuma karalieni, bija jābrauc uz Parīzi. Kā aizbildnis brauca līdzī onkulis J. Kovaļovs. Bet Francijas konsulam Varšavā lieta likās šaubīga. Tāds jauns onkulis un pie tam vēl ar citu uzvārdu! Lai atnesot rekomendāciju no Latvijas sūtņa. Sūtņiņš Nukša Tatjanu nepazīna un zvanīja man pa telefonu, prasot atsauksmi. Es apliecināju, ka Tatjana ir godīga un tikumīga meitene un Francijas konsuls izdeva vīzu. Konkursā Latvijas pavalstniece Tatjana Maslova ieguva "Eiropas skaistuma karalienes" titulu.

"Uzvaras braucienā" ietilpa arī Madrīde, kur jaunā karaliene no puķēm izpušķotās goda ložas noskatījās vēršu cīņā. Kad matadors nodūra vērsi, viņš tam nocīrta ausi un, nometies uz viena ceļgala, veikli iemeta asinojošo ausi Tatjanai klēpī, atskatot publikas gaviļēm. Tatjanai uzmācās riebums, bet to nedrīkstēja izrādīt. Tas būtu nāvīgs apvainojums sajūsminātai tautai. Vajadzēja smaidīt, pateikties un noglabāt riebīgo ausi.

6.

Kādā vakarā vēlu strādāju savā kabinetā. Atska-

nēja zvans. Ienāca ārkārtīgi uztraucies pusmūža cilvēks. Lūdzu apsēsties. Pēc ilgas stostīšanās viņš pēdīgi izdveša, ka nupat blakus sētā nodūris savu brāli! Lai es darot, kas vajadzīgs.

Izsauca policiju. Izrādījās, ka brālis tikai smagi ievainots.

7.

Latvijas — Polijas pierobežā (Polijas daļā) savās kaimiņu muižās dzīvoja divas draudzīgas katoļticīgas ģimenes: L (Latvijas pavalstnieki) un P (Polijas pavalstnieki). Pēc dažiem gadiem abi pāri nāca pie pārliecības, ka “nepareizi” apprecējušies: katrs kaislīgi iemīlējās otra kaimiņa sievā, bet abas sievas vairs “nevarēja dzīvot” bez otra kaimiņa. Atrada šādu izeju: Mainot ticību, abiem pāriem viegli izdevās šķirties un salaulāties otrādi (Viļņas reformātu baznīcā).*)

Lieta atbalsojās arī konsulātā: viena kundze bija jāizstrīpo no Latvijas pavalstniecības; otra jāuzņem tajā. Abi pāri bija ļoti laimīgi un arī uz priekšu uzturēja ciešu draudzību.

8.

Kādu dienu konsulātā ieradās divi dienvidu tipi — brūni iedeguši, tumšiem matiem un melnām acīm. Interesējās par noteikumiem kā varētu dabūt vīzas uz Latviju. Atbildēju, ka var iebraukt Latvijā vienīgi kā tūristi, bez tiesībām iestāties darbā.

“Mēs Latvijā negribam meklēt darbu. Mums pašiem naudas diezgan”, bija lepna atbilde.

*) Katoļu baznīca neatzīst laulības šķiršanu. Turpretī reformātu garīdznieki labprāt uzņēma un šķir katoļticības atkritējus, kas grib atbrīvoties no nelaimīgās laulības, kas noveda pie tā, ka Viļņas katoļu un reformātu kūrīju attiecības saasinājas līdz stāvoklim “uz nažiem.”

Un tiešām — kad viņi pēc dažām dienām atnāca pēc vīzām, kopā ar sievietēm — tām mugurā bija bagāti tautas apgērbi, bet ap kakliem karājās gaŗas kaklarotas, sastāvoŗas no lielām vecām zelta monētām. Prasīju, vai nav ģigāni.

“Dievs pasargi! Mēs esam rumāņi, no dienvidu Rumānijas. Tur visi tādi brūni”.

Izdevu vīzas, jo viņu ārzemju pasēs bija Polijas reŗtŗvīzas. Pēc kādām dienām atkal ieradās viens rumānis ar tik pat bagātīgi izrotātu sievu. Arī ŗoreiz izdevu tŗristu vīzu. Bet kad pēc īsa laika atkal ieradās lŗdzīgs rumāņu pāris, tas manī jau modināja stipras ŗaubas. Arī zelta kaklarota likās pazīstama, nesen redzēta. Sacīju, lai pienāk nākoŗajā dienā. Tanī pat dienā aizgāju uz anketā uzdoto adresi. Tā izrādījās par priekŗpilsētas laukumu, uz kuŗa savās teltīs bija apmetuŗies mani rumāņi — klejoŗi ģigāni. Nopratu, ka krŗŗņie tautas tēŗpi un vērtīgās kaklarotas piederēja vienīgi to ciltsvadoņu sievietēm, kas pirmie bija saņēmuŗi vīzas. Nākoŗie (un nabadzīgākie) pāri nāca jau ar sveŗām spalvām, lai piemānītu konsulu un iekļūtu Latvijā, kur cerēja uz labu peļņu pie bagātiem zemniekiem. Paskaidroju, ka uz priekŗu varēŗu viņiem izsniegt vīzas vienīgi ar ministrijas atļauju. Jāiesniedz atseviŗķi lŗgumi, kuŗi būs jāapmaksā atseviŗķi. Daŗi bija ar mieru un samaksāja. No ministrijas pienāca noraidoŗas atbildes. Tad viens ģigāns kategoriski uzstājās, lai konsulāts atmaksā nodevas. Sāka palikt bezkaunīgs. Es piegāju pie telefona, lai izsauktu policiju. Kad apgriezos, tad kaŗķīgais ģigāns bija klusitīnām nozudis.

9.

Viļņā dzīvoja viena Latvijas pavalstniece — smuka un patīkama jauna atraitne. Nodarbojās kā masiere un kosmetiķe... Aizmirsu viņas vārdu... Lai ir Ņina.

Kā konsulāta oficiālo ārstu biju piesaistījis populāro Viļņas ārstu Dr. *Stolcmanu*. Tas kādu dienu ieradās

konsulātā svinīgi apgērbies, melnā uzvalkā. Aicināju viņu savā kabinetā un ziņkārīgi gaidīju, kas būs tālāk.

“Konsula kungs, man ir liels lūgums pie jums. Es mu nodomājis *precēt jūsu pavalstnieci Ninu*. Viņa ir bārene un atraitne. Jūs, kā viņas konsuls, esat viņas vienīgais aizbildnis. Tamdēļ atnācu pie jums — lūgt Nīnas roku”.

— “Gratulēju! Piecājos, jo tagad būsiet vēl tuvāki un draudzīgāki piesaistīti Latvijas konsulātam”.

Otrā dienā atnāca abi, izlūgties manu “tēvišķo svētību”. Piecēlos, devu viņiem to svinīgiem vārdiem; tad apsveicu, spiedu rokas un abus noskūpstīju. (Konsulārā reglamentā tāds ekstra-gadījums nav paredzēts... Bija pašam jāimprovizē piedienīgs paņēmieni). Viņu laulības dzīve bija ļoti laimīga. Mūsu attiecības bija arvien draudzīgas un sirsnīgas.

Autobusu satiksme Viļņā

Kad ieradās Viļņā, tad pilsētas satiksmes līdzeklis bija zirgu vilkts tramvajs. Pirmais, kas ievada mechanizētu autobusu bija *latvietis* (par nožēlu — vairs neatceros viņa uzvārdu. No Rīgas iebraukušais uzņēmīgais latvietis ienāca konsulātā un lūdza sekmēt arī no manas puses projekta realizēšanu. Darīju to labprāt. Vispirms viņš pamatīgi novēroja kustību galvenajās ielās. Kā kompanjonu viņš pieņēma vienu vietējo šiverīgu žīdu, nokārtoja nepieciešamās formalitātes un aizbrauca uz Rīgu pēc sava autobusa, kurā pārveda arī sievu un mazo meitu. Autobuss izskatījās primitīvs un stipri kratīja uz nelīdzenā bruga. Tomēr cilvēki labprātāk brauca viņā nekā agrākā gausā zirgu tramvajā.

Ātri radās konkurents — vietējais žīds ar tāda pat veida autobusu. Pilsētas valde katrai kompanijai noteica savu ceļa trasi. Pirmā līnija pieņēma nosaukumu *autoruch* (autosatiksme), bet otrā *autopol* (lai labāk patiktu poļiem).

Vēlāk, ap 1935. gadu, ievada jaunus pilsētas autobu-

sus, atsūtītus no Varšavas. Tos sauca par arboniem un viņi apkalpoja satiksmi iekšpilsētā, atstājot vecos autobusus priekšpilsētām.

Vojevoda Vladislavs Račkēvičs
(*Władysław Raczkiewicz, 1885-1947*)

Pēc Maļinovska par Viļņas vojevodu iecēla bij. Novogrudkas vojevodu Račkēviču, vīru ar plašu vērienu, pie tam ļoti elegantu un ar sabiedrisku šarmu. Viņam bija arī viselegantāk gērbtā kunga un vislabākā "mazura" vadītāja un dekotāja slava, kā to atzīmē savos memuāros "Żelone Oczy" (Zaļās Acis) Stanislavs Mackēvičs, — Viļņas laikraksta "Słowo" galvenais redaktors. Mazurs ir poļu nacionālā deļa, atbilstoša viņu raksturam — ugunīga, un arī eleganta. "Mazuru neviens neprot tik skaisti un kultūrāli dekot kā dzimtie poļi", raksta Mackēvičs, un tur viņam ir taisnība. Bet galvenokārt Račkēviča populāritāte dibinājās uz iekšējām, morāliskām dotībām. Turpat lasam: "Jau kā Novogrudkas vojevoda Račkēvičs ieguva vispārējas simpatijas un atzinību — starp iedzīvotājiem, ierēdņiem, muižniekiem, žīdiem... Visus viņš uzklausīja; visiem, pēc iespējas, mēģināja palīdzēt..."

Arī es, savas konsulārās darbības apjomā varu teikt par Račkēviču to vislabāko. Mūsu starpā pastāvēja labas un draudzīgas attiecības. Viņš bieži viesojās pie mums. (Konsulātā katra mēneša 18. dienā rīkojām pieņemšanu.). Kad apmeklējām teātri, Račkēvičs nodeva mūsu rīcībā savu, t. i. valdības ložu. Uz visām militārām parādēm man arvien ierādīja vietu goda trībīnē.

Pateicoties savām īpašībām un politiski-sabiedriskam veiklumam, Račkēvičs ātri soļoja uz augšu pa valsts dienesta kāpnēm: Iekšlietu ministrs, sejma maršals, atkal iekšlietu ministrs un pēdīgi sasniedza pašu augšgalu — Polijas valsts prezidents (trimdā Londonā).

Es sāpīgi izjutu viņa aiziešanu no Viļņas.

Attiecības ar teātra pasauli.

Ar teātra pasauli mums nodibinājās labas attiecības, bet ar direktoru *Ostervu*, viņa kundzi un dažiem viņa artistiem pat ļoti draudzīgas. Mūsu rautos viņi dažreiz uzstājās ar maziem uzvedumiem un deklamācijām. Teātra mākslā *Osterva* meklēja jaunus ceļus. Arī savu artistu privātā dzīvē viņš pūlējās ievest jaunas ieražas — atturību un tikumisku skaidrību.

Bilmanis vairākkārt apmeklēja Viļņu (jo doktorizējās Viļņas universitātē). Iepazīstināju viņu arī ar *Ostervu*. Pateicoties Bilmanim, *Ostervas* trupu ielūdza uz viesizrādi Rīgā. *Ostervieši* atgriezās sajūsmīnāti par Latviju. *Osterva* man ar humoru stāstīja, kā viņiem izgājis Rīgā ar savu atturībniecību. Pēc izrādes viņi tikusi ielūgti uz vakariņām. Galdi bijuši bagātīgi klāti, bet pudelēs tikai bezalkoholiski šķidrumi. Saimnieki skaidrojuši, ka zinot, ka viesi nedzerot stiprus dzērienus. Tamdēļ tādi nelikti galdā. *Osterva* tad atzinies, ka viņi tiešām Viļņā esot stingri atturībnieki, bet viesojoties ārzemēs, varot dzert, jo “v čužoj monastyr so svoim ustavom ne hogat” (nemēģini svešā vietā ievest savu kārtību). Nu, un tad, kā uz burvja mājienu, uz galdiem parādījušās citas pudeles — ar dzīvības un jautrības eliksīriem, kuri darbojušies veiksmīgi!

Reitera koņa pretvizīte

Ar pretvizīti no Rīgas ieradās *Reitera koris*. Jau dažas dienas iepriekš Viļņas pilsētas valde vietējās avīzēs ievietoja oficiālu paziņojumu, ka no Latvijas ieradīsies *slavenais Reitera koris*, un lūdza iedzīvotājus saņemt retos viesus cienīgi un viesmīlīgi un nepalaist gaŗam izdevību noklausīties izcilus galā koncertu. Atsaucība bija liela un teātris izpārdots.

Rīcības komitejā ļoti aktīvu dalību ņēma arī latviešu draugs, universitātes profesors *Limanovskis*, kas arvien sarīkojumos, kur bija klāt viesi no Latvijas, tu-

rēja latviešiem draudzīgas runas, pie kam reizēm aizli-doja mākoņos, jo bija apdāvināts ar stipru fantāziju. Pēdējā momentā viņam ienāca prātā mainīt jau nodru-kāto un publikai izdalīto programmu, pārnesot valsts himnas uz koncerta otrās daļas sākumu. Pateicoties tam un pārpratūmam no Reitera puses, pašā sākumā notika nožēlojams starpgadījums.

Pēc programmas koncertam bija jāsākās ar abu valstu himnām. Reiters bija sapratis, ka programmas mainīšana attiecas tikai uz poļu himnu. Koris nodzie-dāja Latvijas himnu un uzreiz pārgāja uz dziesmām, izlaižot Polijas himnu... Vojevoda Račkēvičs demonstrā-tīvi atstāja savu ložu... Partera pirmā rindā vairāki kungi uzlēca kājās un sāka protestēt. Pieskrēja profesors Limanovskis un sāka mierināt uztraukušos: Viss būšot labi. Viņš pats esot norīkojis tā mainīt programmu labā-ka efekta dēļ; ar poļu himnu sākšoties otrā daļa. Publika nomierinājās, bet vojevoda bija jau atstājis teātri un aizbraucis. Rūgtums, kas bija radies klausītājos, pama-zām sāka izgaist un pārgāja pat sajūsmā un ovācijās, kad koris otrās daļas sākumā *trīskārtīgi* nodziedāja poļu himnu "Jeszcze Polska nie zginela". Atskanēja ilgstoši aplausi.

Kad pēc tam satiku vojevodu, sāku viņam skaidrot lietas apstākļus. Viņš jau bija informēts par to. Izteica nožēlošanu par profesora Limanovska neveiksmīgo ie-jaukšanos pēdējā momentā. Viņš man apgalvoja (acīm redzot aiz pieklājības), ka šis notikums tomēr nebijis par iemeslu viņa aiziešanai no teātra:

— "Sēdot ložā, es saņēmu ļoti svarīgas ziņas, kas mani spieda steigšus atstāt jauko koncertu."

Česlava Jankovska jubileja

Česlavs Jankovskis bija Polijā plaši pazīstams žur-nālists. Neskatoties uz to, ka viņš darbojās kā līdzstrād-nieks bij. Latgales muižnieku Viļņas bastionā (laik-rakstā "Slowo"), man ar viņu nodibinājās ļoti draudzī-

gas personiskas attiecības. Kā jau minēju, viņš Slovā dažreiz "iešmugelēja" labvēlīgus rakstus par latviešiem.

Draugi un piekritēji rīkoja viņam literārās darbības jubileju. Arī es saņēmu ielūgumu uz šo godināšanu. Piedalījās vojevoda Račkēvičs, bīskaps Michalkēvičs, dažu laikrakstu un organizāciju pārstāvji, cilvēki no visdažādākām aprindām un dažādiem uzskatiem. Pie vakariņām sākās runas. Es nolēmu vienīgi klausīties un vērot. Lai runā citi. Bet bīskaps Michalkevičs mani "izprovocēja" uz runāšanu. Viņš teica:

— "Te sanākuši, lai godinātu jubilāru, cilvēki no vīdāzādām aprindām, ar pretējiem uzskatiem", un pagriezies tieši pret mani, turpināja: "Ja te ierastos svešs cilvēks no ārzemēm — viņš brīnītos, kā tas iespējams, kā to izskaidrot?"

Gribot, negribot bija man jālūdz vārds, lai atbildētu:

— "Viņa ekselence bīskaps Michalkēvičs uzsvēra, ka ja te gādītos ārzemnieks, viņš brīnītos. Es esmu ārzemnieks, bet es nemaz nebrīnos, jo Česlava Jankovska slava pazīstama arī aiz Polijas robežām. Arī Latvijā viņu pazīst un arī tur viņam ir draugi. Savas valdības vārdā, latviešu draugu vārdā un savā vārdā es ceļu kausu un dzeru uz Česlava Jankovska veselību, un lai arī turpmāk mirdz viņa slava."

Jubilārs pateicās ne visiem kopā, bet katram atsevišķi. Pagriezies pret mani, viņš teica:

— "Dziļi pateicos arī tev, konsula kungs, kas ar sirdi lauž robežu barjēras". Atskanēja skaļi aplausi. Dzirdot šos vārdus un sekojošus aplausus, es sajutu patīkamu gandarījumu, jo redzēju, ka klātesošie sapratuši un pareizi uztvēruši manus centienus un manas darbības vadmotīvus — nodibināt un uzturēt labas attiecības starp manu dzimteni un to valsti, pie kuŗas esmu akreditēts. Daži, pat viens no bij. Latgales muižniekiem (Heronim Mohls) pienāca man klāt, teica mīļus vārdus un spieda roku. Arī mūsu politiskais pretinieks — redak-

tors Staņislavs Mackēvičs otrā dienā savā laikrakstā draudzīgi atreferēja šo notikumu.

Poļu — igauņu attiecības

Starp Poliju un Igauniju attiecības bija teicamas, jo neekistēja tāds "strīdusābols" kā atsavinātas muižas; nebija kopējas robežas un robežstrīdu; nebija degradētā poļu virsslāņa ar vēsturiskiem un sociālām pretenzijām. Viļņā nodibināja Igaunijas konsulātu. Par goda konsulu iecēla bagātu poļu tirgotāju Romanu *Ručīnsku*. Tas bija ļoti simpātisks kungs, ar kuŗu bijām draudzīgās attiecībās. Man bija dots rīkojums no mūsu ārlietu ministrijas izlikt Latvijas karogu arī Igaunijas valsts svētkos. Es to darīju, bet Igaunijas konsuls arvien aizmirsā karogu ne tikvien Latvijas, bet arī Igaunijas svētkos. Vienojāmies, ka es arvien atgādināšu viņam, kad jāuzvelk karogs.

Starp Poliju un Igauniju bija noslēgta vienošanās, ka abas valstis pa vasaras brīvlaiku apmainīsies studentiem-praktikantiem. Te kādu dienu piezvana man dzelzceļu direkcija un prasa, vai kāds pie mums runā igauņiski. Stacijā atrodoties jauns cilvēks, kas iebraucis no Tallinas. Viņš runājot un saprotot vienīgi igauņiski un nelaimīgs staigājot apkārt. Es ieteicu griezties pie Igaunijas konsula. Jā, to direkcija jau darījusi, bet tur neviens neprotot igauņiski un arī nezinot kas to Viļņā prastu. Vai es nevarētu ieteikt kādu igauņu valodas pratēju. Atcerējos, ka Viļņā dzīvo viens igauņis, kas reizēm mūsu konsulatā ņem tranzitvīzas uz Igauniju. Uzmeklēju viņa adresi un paziņoju to dzelzceļu direkcijai. Izrādījās, ka nelaimīgais iebrāucējs ir praktikants un atsūtīts no Tallinas Viļņas dzelzceļu direkcijas rīcībā. Bet direkcija nezināja, ko ar viņu iesākt. Nolēma atstāt viņam pilnīgu brīvību: lai nāk uz darbu un aiziet, kad grib, bet algu maksāt par visu laiku.

Kad 1930. gadā Igaunijas valsts vecākais Strandmanis taisījās apmeklēt Varšavu, Polijas iestādes gatavo-

jās sarīkot Viļņas stacijā grandiozu un demonstratīvu apsvēkšanu — ar runām un ovācijām. Arī es saņēmu ielūgumu. Bet no otras puses, saņēmu no Rīgas konfidenciālu rīkojumu *nepiedalīties* minētās svinībās. Mans stāvoklis bija neapskaužams — starp diviem dzirnavakmeņiem: iet — aizliedza ministrija! Neiet — būtu poļu šokēšana. Tad mēs ar sievu “gimenes darīšanās” aizbraucām uz dažām dienām uz Grodņu, kur dzīvoja sievas radi. Pēc kāda laika saņēmu pateicības rakstu no ārlietu ministrijas par kutelīgā jautājuma nokārtošanu ar tādu taktu.

Kad Polijas valsts prezidents *Moščickis* pirmo reizi apmeklēja Viļņu, mani stādīja viņam priekšā. Prezidents apmainīja ar mani dažus vārdus un stipri spieda roku. Pēc gada, kad Viļņā jau bija atvērts Igaunijas konsulats, Moščickis atkal ieradās. Mani atkal stādīja priekšā. Šoreiz prezidents divreiz spieda un kratīja manu roku, izteikdams prieku, kad Viļņā var apsveikt arī *Igaunijas* konsulu! Kad paskaidroju, ka esmu *Latvijas* konsuls, prezidents atvainojās, bet tur nekā vaīrs nevarēja darīt — es jau biju saņēmis divreiz sirsnīgāku rokas spiedienu un dzirdējis mīlākus vārdus nekā pirms gada! Man iznāca līdzīgi bībeles Jēkabam, kad tas saņēma no Īzāka Ēzavam nodomāto svētību, tikai ar to starpību, ka bībelē tas notika ar Jēkaba viltīgo piepalīdzību, bet šinī gadījumā — bez manas palīdzības.

Maršala Pilsudska runa

Biju iebraucis Rīgā, lai kopā ar gimeni pavadītu savu kārtējo atvaļinājumu Latvijā. Ierados ar ziņojumu pie jaunā ārlietu ministra *Boloža*. Starp citu ziņoju, ka pēc 2 dienām Viļņas teātrī runās maršals Pilsudskis. Viļņā šo runu gaida ar sasprindzinātu interesi. Nevienš nezina par ko viņš runās, bet visi pārliecināti, ka runai būšot svarīgs politisks raksturs.

— “Tad jums jābrauc tūlīn atpakaļ uz Viļņu, jāno-

klausās Pilsudska runa un nekavējoši jāatgriežas Rīgā ar ziņojumu man”, teica ministrs.

Atstāju ģimeni Jūrmalā un otrā dienā biju jau Viļņā. Vojevodistes pārvaldē saņēmu ieejas karti. Paredzēju, ka pie teātra būs ārkārtīga drūzmēšanās. Aizgāju jau vienu stundu agrāk, bet arī tas jau bija par vēlu. Apkārt teātrim blīvā masā stāvēja saspiesti simtiem cilvēku, kas vairs nevarēja iekļūt pārpildītā ēkā. Neviens negribēja iet prom. Tie bija Pilsudska veterāni un dievinātāji, kas cerēja vismaz ārpus teātra redzēt un apsveikt VIŅU. Man blakus stāvēja vicevojevoda. Nebija nekādas cerības izlausties cauri sablīvētam un fanātiskam pūlim.

Mans stāvoklis bija drāmatisks: Pats ministrs mani speciāli komandēja uz Viļņu noklausīties Pilsudska runu, bet es... nevaru tikt iekšā! Izmisis stāvēju un nezināju, ko iesākt.

Te uzreiz redzu, ka uz sāņu durvju kāpnēm no teātra iznāk, policistu pavadībā, vojevoda Račkēvičs un pētoši skatās pūlī. Instinktīvi pacēlu roku. Par laimi vojevoda mani ieraudzīja. Rādot uz mani, viņš deva kādu rīkojumu, un... seši spēcīgi un plecīgi policisti lauzās caur pūli, paņēma mani savā vidū un lauzās atpakaļ. Uz skatuves dabūju ļoti labu vietu, gan stāvvietu, bet taisni pretim Pilsudska ložai. Varēju lieliski redzēt un dzirdēt. Vēlāk priekš manis atbrīvoja sēdvietu, bet ar sliktāku redzamības iespēju. Atteicos. Man stāstīja, ka vicevojevoda no ārienes bija zvanījis uz teātri, ka Latvijas konsuls stāv saspiests pūlī un nevar tikt iekšā.

Pilsudskis runāja no savas ložas. Kad viņš piecēlās, iestājās sasprindzināts klusums. Pilsudskis pārlanda skatu uz visām pusēm. Šķēlmīgs smaids pavīpsnāja sejā un viņš sāka runāt — par *mīlestību un harmoniju ģimenes dzīvē!*

Pēc tam pārgāja uz saviem iemīļotiem kareivjiem. Atcerējās vienu jaunu zaldātiņu, kas stāvējis sardzē pie viņa telts. Bija sagaidama kauja, un Pilsudskis dziļā naktī strādājis pie kaujas plāna. Te viņš dzird tādu kā šņukstēšanu. Un tiešām, telts priekšā stāv tas zaldātiņš

un raud. Līdzjūtīgi Pilsudskis sācis izprašņāt, kas šim vainas; vai no mājām saņēmis kādu nelaiemes vēsti, jeb viņam bailes no tuvās kaujas? Pēdīgi zaldātiņš stostīdamies atzinās:

— “Ak, komandanta kungs,*) man jūsu žel! Man tā sirds sāp, jo redzu, ka jums tik grūti; ka jums tā jāmokās pat naktī, kamēr citi gul.”

Pēctam Pilsudskis atstāstīja sarunu ar vienu no saviem “wiarusiem.**) Tas bijis braša izskata, ar vairākiem poļu kaujas ordeņiem. Sākuši sarunāties. Agrāk esot dienējis Vācijas armijā. Pēc tam iestājies Pilsudska leģionos, kur arī apbalvots ar saviem poļu ordeņiem.

“Vācijas ordeņu tev nav? prasījis Pilsudskis.

— “Ir gan”, atteicis kareivis un izvilcis no pakalējās bikšu kabatas (Pilsudskis šos vārdus ilustrēja ar attiecīgu žestu!) dzelzskrustu un citus vācu ordeņus, turpinā-jot: “Bet tos es nepiespraužu savām krūtīm. Tur nesāju vienīgi jūsu ordeņus, komandanta kungs.”

— “Lūk, tadi ir *mani* kareivji, kas manus ordeņus lepni nesā pie krūtīm, bet svešos izvelk kaut kur no murgurpuses”, nobeidza savu runu maršals.

Zāli pāršalca ilgi, brāzmaini aplausi.

Nekavējoši atgriezās no sava komandējuma un referēju ministram par Pilsudska *joku*.

Pilsudska sirds apbedīšana

Pilsudskis mira 1935. gadā. Viņa mirstīgās atliekas guldīja karaliskās kapenēs Krakovā, Vavela kalnā. Pirms nāves Pilsudskis bija izteicis vēlēšanos, lai viņa sirdi ap-

*) Uzrunu “Panie **komandancie**’ lietoja kareivji, kas dienēja Pilsudska leģionos. Šāda uzruna iesakņojās par tradīciju un lepnu “pilsudčīku” privilēģiju, arī tad vēl, kad Pilsudskis kļuva par maršalu un valsts galvu. To lietoja ne tikai vecie veterāni, bet arī vēlāk jauniesauktie, kas dienēja pie Pilsudska.

**) Ta Polijā kareivju žargonā sauc vecus, kaujās rūdītus kareivjus.

bedī Viļņā, Rossa kapsētā, mirušās mātes kapā. Tur tad arī sagatavoja speciālu nodalījumu, pārnesa mātes zārku un kopā ar dela sirdi apglabāja ātri izbuvētā sarkofagā.

Bēru gājiens un ceremoniāls tika sastādīts pēc diplomātiskā protokola Aiz urnas ar sirdi soļoja valdības locekļi; aiz viņiem konsulārais korpuss, sastavošs jau no četriem konsuliem: Latvijas, Igaunijas, Spānijas un vienas Balkānu valsts, liekas Bulgārijas, — skaidri vairs neatceros.

Pilsudska nozīme

Polijas vēsturē Pilsudska nozīme ir milzīga. Kā jau visiem lielajiem valstsvīriem, karavadoņiem un politiķiem, tā arī viņam bija kaislīgi piekritēji, pat dievinātāji, bet arī nāvīgi pretinieki. Bet Pilsudskis prata savaldīt un valdīt.

Stanislavs *Mackēvičs*, bijušais Viļņas laikraksta "Słowo" galvenais redaktors un vēlākais Polijas premjers un ārlietu ministrs trimdā (no 1954. g. 7. jūnija līdz 1955. g. 8. augustam), ļoti pareizi raksturo Pilsudska nozīmi.

"Mūsu vēstures skola Krakovā mācīja, ka Polija gāja bojā stipras valsts varas trūkuma dēļ. Šo tezi bez šaubām atzina Juzefs Pilsudskis. Viņš zināja, ka polis ir brīvību mīlošs un nesavaldāms. Man liekas, ka viņš centās pēc tā, lai polis arvien varētu izplāpāties, cik grib — tā dā veidā atvieglinājot sirdi un nomierinoties, un lai Poliju valdītu viena vara, bet ne visādu partiju sapulce."*)

*) Stanislava Mackēviča memuāri "Zielone Oczy (Zaļās Acis)", izd. 1959. g. Varšavā no "Instytut Wydawniczy PAX", 1. p. 28.

Poļu sabiedrībā milzīgu sensāciju izsauca Mackēviča atgriešanās Polijā 1956. g. 14. jūnijā. 324 - 325 l. p. viņš motivē savu repatriāciju sekošā deklarācijā:

"... Piedzimu kā polis, lietuviešu slāctiņš, un miestību pret Viļņu neviens neizraus man no sirds. Piedzimu kā katolis un miršu kā katolis. Daudzus gadus cīnījos pret Krieviju, un krievu, kā

Jau savos Varšavas laikos es sāku novērtēt Pilsudska nozīmi priekš Latvijas. Mums jāpateicas galvenokārt *viņam* par militāro palīdzību pie Daugavpils un visas Latgales atbrīvošanā no lieliniekiem. Arī pie Latvijas un Polijas robežu un citu strīdīgu jautājumu nokārtošanas Pilsudska valdības bija piekāpīgākas un labvēlīgākas par citām valdībām. Piemēram, Latvija un Polija pagaidām vienojās, ka Latvija nomaksās Polijas valdībai dažus miljonus zlotu kā atlīdzību par muižu atsavināšanu. Tā bija samērā niecīga summa, salīdzinot ar faktisko muižu vērtību, un mums pa spēkam. Polijas valdība apsolījās, ka tad pati nokārtos atlīdzību cietušiem poļu muižniekiem. Līgums vēl bija jāratificē sejmā. Polijas valdība pagaidām neziņoja atklātībai par šo līgumu, bet gribēja nogaidīt izdevīgu momentu, jo muižnieku prese arvien vēl nikni kritizēja mūsu zemes reformu. Sūtnis Ķēniņš taisījās ziņot atklātībai par panākto vienošanos, lai "aizbāztu muti" vietējiem klieudzējiem. Kad viņš to paziņoja poļu ārlietu ministrijai, no turienes ieradās ministrijas augstākais ierēdnis un nopetni lūdza Ķēniņu to nedarīt, jo šīs vienošanās priekšlaicīga publikācija dotu trumpi agitācijai pret tagadējo valdību.

Kad Polijas ministru kabinets sprieda par poļu karaspēka izvākšanu no Daugavpils, daži ministri ieteikuši atstāt poļu garnizonu Daugavpilī kā drošības garantiju līdz robežu un citu jautājumu galīgai nokārtošanai. Pilsudskis tam *nav piekritis*:

—“Tādi drošības līdzekļi nav vajadzīgi. Mēs Latvijai sniedzām palīdzību kā *draudzīgai* valstij. Tāda neuzticības parādīšana tikai kaitētu mūsu labām kaimiņu attiecībām.”

arī poļu komūnismu... Bet šodien mēs nevaram paļauties uz to, ka rietumvalstis atbrīvos Poliju no prolieliniecisko valstu sistēmas. ... Gribu arī ticēt, ka apsoltā apstākļu liberālizācija Polijā būs stabila un atnesīs mūsu tautai atvieglinājumu, ja to nepazudinās kāda neapbrīnāma provokācija. Ņemot vērā šos apstākļus, es nolēmu atgriezties dzimtenē.”

To man Viļņā pastāstīja viens labs draugs, kas bija tuvās attiecībās ar toreizējo valdību.

Varšavas konferences laikā (1922. g. 13-17. martā) Latvijas, Igaunijas un Somijas sūtniecības rīkoja plašu rautu, uz kuru ielūdza augstākos valdības locekļus, ārzemju sūtņus un dažas sabiedriski-prominentas personas. Konservatīvais sejma maršals atsūtīja rakstu, kurā atvainojās, jo nevarot ierasties. Tas bija labā spārna politiska demonstrācija.

Rauta praktisko un saimniecisko daļu kārtoja Igaunijas militārais atašejs plkv. Junkurs, Somijas konsuls un es. Bija moments, kad mēs 3 sēdējām kopā un sarunājamies *poliski*. Netālu stavēja viens Polijas ārlietu ministrijas augstāks ierēdnis, vēroja mūs un klausījās. Pēdīgi viņš smaidīdams pienāca un atsaucās:

— “Ar lielu interesi un prieku klausījos, ka jūs sarunājaties *poliski*! Pirmo reizi dzirdu, ka trīs Baltijas valstu diplomāti savstarpēji sarunājās ne krieviski jeb vāciski, bet *poliski*. Uzskatu to par labu zīmi mūsu tuvāku attiecību izveidošanai un sadarbības atvieglošanai.”

Sabiedriskos izrikojumos starp atbraukušiem dalībniekiem ar savu eleganci izcēlās mūsu Meierovics.

*

Viļņā dažas biedrības reizēm rīkoja diskusijas vakarus. Vienā no tādiem diskutēja par Latvijas un Polijas savstarpējām attiecībām. Viens no “pilsudskiešiem” (Pilsudska piekritējiem) uzsvēra ka mums visādā ziņā jāturās kopā. Latvijas neatkarība neesot iespējama bez stipras Polijas. Tapat Polija nevarot pastāvēt bez brīvas Latvijas. Publikā daži sāka smaidīt. Es, arī smaidīdams, jautāju referentam, vai viņš nepārspilē; vai tiešām tā domā, jeb tas ir tikai pieklājības žests? Uz to runātājs sāka nopietni un dedzīgi apgalvot, ka viņš tiešām tā domā. Arī viņa partijā valdot uzskats: Lai Polija justos droša, ir nepieciešama viņas kreisā flanga nodrošināšana ar *drau-*

Galā pusdienas Zorža viesnīcā

Aizmugures rindā no kreisās 3. latviešu draugs prof. Limanovskis, 5. universitātes rektors Falkovskis, 6. Polijas kungsunda kundze Svežbinska, 7. Viļņas vojevoda V. Rackevičs (vēlākais Polijas prezidents trimdā), 8. Latvijas konsuls Viļņā F. Donass, 9. Polijas konsuls Daugavpilī Svežbinskis, 10. Viļņas pareizticīgo virsgans, 13. karaīmu galva Šapšals, Otrā rindā no kreisās 3. Viļņas pilsētas galva Foliņevs kis, 5. katoļu militārais bīskaps Bandurskis, 13. vecticībnieku galva Pimonovs

*dzīgu un neatkarīgu valsti, caur kuŗu būtu arī otrā pie-
eja pie jūras.*

Latgales poļu vizīte Viļņā

Grupa Latgales poļu sabiedrisko darbinieku, Polijas konsula Daugavpilī Svēžbiņska un viņa kundzes vadībā ieradās Viļņā kā Viļņas pilsētas lūgtie viesi. Galā pusdienās, uz kuŗām arī es saņēmu ielūgumu, bija pasūtītas sv. Juŗa elegantajā viesnīcā Mickēviča ielā. Piedalījās Viļņas sabiedrības izlase. Tika turētas patriotiskas runas. Runāja, starp citiem, viens atbraukušais poļu tautības students. Man viņa runa nepatika, un to manīja arī Polijas konsuls. Viņš man mēģināja atvainot runātāju — ka tas tak ir vēl jauns un sabiedriski nenobriedis. Citādi viss ritēja “comme il faut” — jautri un patīkamā gara stavoklī.

Pēcpusdienas pieņemšana bija paredzēta Latvijas konsulātā. Biju izsūtījis ap 30 ielūgumu. Bet augšminēto pusdienu laikā pie manis griezās pilsētas prezidents (galva) un apvaicājās, vai nebūtu iespējams uzaicināt uz pieņemšanu arī visus te klātesošos. Aizgāju pie telefona un prasīju sievai, vai viņai būtu iespējams pēc divām stundām, 30 personu vietā, pieņemt 80?

“Labi”, atskanēja atbilde. Atgriezos pie pusdienas galda un uzaicināju visus klātesošos ierasties pulkstens piecos. Ielūgumu saņēma ar aplausiem.

Uzņēmām viesus ar tēju, kafiju, liķieri, vīnu un kūkām. Dziedāja viena no Latvijas atbraukušām aktrisēm. Vijoli spēlēja arī viens no iebraukušiem viesiem. Starpbrīdī pienāca man klāt generālis P. un prasīja, vai esot arī paredzētas kādas runas. Vojevoda Račkēvičs esot viņu lūdzis to noskaidrot. Pozitīvā gadījumā arī vojevoda lūgšot vārdu. Atbildēju, ka konsulātā bija paredzēta jautra un omulīga tērzēšana pie viņa glāzēm. Oficiālā daļa ar runām jau notika pusdienu laikā sv. Juŗa viesnīcā.

Vēlāk, draudzīgā sarunā, Račkēvičs izteicās, ka viņš labi saprot manu sarežģīto stāvokli šeit Viļņā. Mani no-

vērojot ne tikvien labvēlīgas, bet arī dažas nelabvēlīgas acis. Par laimi es mākot lavierēt pa politiskiem ūdeņiem, gan starp, gan pāri zemūdens klintīm.

Latviešu žurnālisti Viļņā

Neatceros vairs, kuŗā gadā tas notika. Caurbraucot no Rīgas uz Varšavu, Viļņā apstājās uz īsu laiku latviešu žurnālistu grupa. Viņi iegriezās arī konsulātā; stāstīja, ka Polijas valdība viņus aicinājusi apmeklēt Varšavu, Krakovu, Zakopane un citas vietas.

Ar vienu no žurnālistiem iznāca man ilgāka un vaļsirdīga parunāšanās. Viņam bija manāmi aizspriedumi pret poļiem: Starp latviešiem un poļiem nevarot būt tādas draudzīgas attiecības kā starp latviešiem un lietuviešiem. Pastāvot zināms svešums.

Es piekritu, ka sākumā tas tiešām tā izliekas. Mēs, latvieši, esam skolās mācījušies un auguši stipri ietekmēti no vācu un krievu kultūrām. Abām šīm tautām ir veci rēķini ar poļiem. Bez tam Latgalē "poļu kungi" bija bagātais un noteicošais virsslānis. Tādu nelabvēlīgu faktoru Polijas iekšienē nebija. Tie mūs, un mēs viņus lāgā nepazinām. Es pats personīgi pārliecinājos un arī pie citiem novēroju, ka pēc tuvākas iepazīšanās minētais svešums izzūd, un var nodibināties laba draudzība.

Pēc divām vai trim nedēļām žurnālistu ekskursija atcēlā atkal iegriezās Viļņā un ienāca konsulātā, priecīgi un apmierināti.

— "Jums bija taisnība", izsaucās mans iepriekšējais sarunu biedrs. "Mūsus visur uzņēma ļoti viesmīlīgi un draudzīgi, sevišķi Zakopanē, kur uzturējamies visilgāk. Tur mūs saveda kopā ar "góraliem" (guraliem) Polijā apdziedātiem un izdaudzīnātiem Karpatu kalniešiem. Ar tiem mēs ātri sapratamies un sadraudzējamies".

Jānis *Kārklīņš* savā grāmatā "PRESES KARALIS" (56 - 59 l. p.) interesanti apraksta iepriekšējo latviešu un igauņu redaktoru apciemojumu Polijā, kas notika neatkarīgās Latvijas pašā sākumā:

... Aiz politiskiem iemesliem šī ekskursija Viļņā nepstājās, jo tas lāgā nepatīktu lietuviešiem". Par Pilsudsku viņš raksta: "Varšavā, prezidenta pilī, mūs pieņēma maršals Pilsudskis, Polijas valsts neatkarības izcīnītājs, karavīrs ar legendāru slavas aureolu jau savas darbības laikā. Asketiski kalsns stāvs, asās līnijās veidota seja, lejup noliekušās poļu ūsas, urbīgs skats zem kuplām uzacīm. Aiz viņa spoža karavīru svīte..."

*

Profesors Dr. Arnolds Spekke Viļņas baznīcās

1926. gadā konsulātā ieradās prominents viesis — prof. Dr. Spekke. Viņš stāstīja, ka atbraucis, lai uz vietas iepazītos ar Viļņas īpatnējo baroka stila baznīcām.

Tiesām XVII un XVIII gadsimteņos baroks dominēja Viļņas arhitektūrā. Toreizējie arhitekti bieži pielietoja arī renesanses elementus. Tādā kārtā Viļņas baroks izveidojās īpatnējā stilā. Kā šī stila šedevrus var uzskatīt sv. Pēterņa un Pāvila baznīcu Antokolā un sv. Kazimira baznīcu. Pirmās baznīcas iekšējās sienas un griesti izdaiļoti neskaitāmiem bareljefiem, no kuriem neviens nav līdzīgs otram. To veidojuši itāļu mākslinieki. Attēli ņemti no baznīcas dzīves; no Lietuvas, sevišķi Viļņas, vēstures; no zvēriem, puķēm un citam dabas parādībām.*)

Es iepazīstināju prof. Spekki ar Viļņas mākslas fakultātes profesoru Ruščicu, kas Spekkes kungu izvadāja pa visām ievērojamām vietām. Reizēm viņiem piebiedrojos. Kad iegājām sv. Kazimira dievnamā, prof. Spekke izsauca: "Das ist ja Italien" (Tas tak ir Itālija).

No gotiskām baznīcām ievēribu pelna Sv. Annas baznīca. Uzcelta XVI gadsimtenī no dažāda veida ķieģeļiem, bet būvētāji pratuši izveidot meistardarbu ar brīnišķīgu vieglumu un daiļumu. Kad Napoleons 1812. gadā,

*) Vilnius

kaŗa gājienā uz Maskavu, apstājās Viļņā un redzēja šo miniatūrisko baznīciņu, viņš sajūsmā izsaucās:

“To es labprāt uz delnas paņemtu līdz uz Parīzi!”

Latviešu — poļu airētāju sacīkste uz Troku (Traku) ezera

Uz sacīkstēm atbrauca no Rīgas mūsu sportisti ar 2 laivām. Pēc izskata — braši zēni. Poļu komanda likās vājāka. Konsulāta personāls bija pārliecināts par mūsējo uzvaru. Tomēr šaubas radās jau pie starta: Mūsējo laivas smagākas, poļiem vieglākas un modernākas; un, varbūt, viņi bija arī labāki trenējušies... Poļi uzvarēja, atstājot latviešus tālu aiz sevis.

*

Lai sev un latviešu lasītājiem kompensētu augšminēto “kreņķi” — iztaisīšu tagad vienu sānlēcieni uz Rīgu un gadu uz priekšu:

Es ar gimeni vadījam atvaļinājumu Rīgas Jūrmalā. Laikraksti lieliem burtiem reklamēja, ka Rīgā notiks jāšanas sacīkstes starp Latvijas un Polijas kavalerijas virsniekiem. Tas mūs ārkārtīgi interesēja. Sacīkšu dienā visi aizbraucām uz sacīkšu laukumu. Bijām satraukti, jo poļu jātniekiem tak ir pasaules slava, bet latvieši ir tikai iesācēji. Sākumā uzvara vērsās pamīšām te uz vienu, te uz otru pusi. Tad laime pamazām sāka uzsmaidīt poļiem. Tuvojās pēdīgais starts. Poļi bija dažus punktus priekšā. Vienam mūsu virsniekam vēl bija jājāj pēdīgais riņķis. Poļi jau gaviļēja; latvieši skatījās drūmi... Bet kas tad tas?.. mūsu virsnieka zirgs spīdoši ņem visus grūtos šķēršļus bez pieskaršanās. U z v a r a! Brāzmainas ovācijas!

Liekas, — tas bija virsl. Barkāns.

Latviešu — poļu tenisa sacīkstes

Dalību ņēma Rīgas tenisisti. Viņiem bija labāki pa-

nākumi nekā mūsu airētājiem. Tie bija arī liela auguma puisi, un poļiem bij grūti ar viņiem sacensties. Atceros vienu komisku starpgadījumu: Sacīkšu laikā poļu publikā sāka darboties uzmundrinātāji; viņi mudināja savējos, skandinot attiecīgas frazes. Dzirdēju arī nievājošus saucienus pret latviešiem. Mūsu sportisti to pārprata kā uzslavu un atbildēja ar saucieniem "Lai dzīvo poļi!" Pateicoties tam arī poļi, naidīgu saucienu vietā, sāka skandināt draudzīgas frazes.

Lilijas Štengeles "apvainošana"

Kad mūsu slavenā aktrise Lilija Štengele atbrauca uz viesizrādi Viļņā, viņa ieradās konsulātā un lūdza izgādāt audienci pie voj. Račkēviča. Sekretārs apsoliya lietu nokārtot un man paziņot. Pēc kāda laika piezvanīja man vicevojevoda un patāstīja, ka voj. Račkēvičs pašlaik ļoti aizņemts un uzdevis viņam pieņemt Štengeles kundzi. Informēju pēdējo.

Kādu stundu pēc noteikta laika zvana man atkal vicevojevoda un prasa, kādēļ Štengeles kundze nav atnākusi. Vēlāk izrādījās, ka L. Štengele jutās apvainota, ka viņu nav gribējis pieņemt pats vojevoda.

Rīgas baleta grupa ar prīmabalerīnu *Pfeiferi*, *Lēmani* un citiem uzstājās vienā Viļņas teātrī un guva lielu piekrišanu. Es tanī laikā biju izbraucis no Viļņas un nožēloju, ka nevarēju skatīt interesanto uzvedumu.

"Zvējnieka dēls"

Viļņas pilsētas vislielākā kino-teātrī (Sala Miejska) uzveda Viļa Lāča "Zvējnieka dēlu". Zāle bija pārpildīta. Toreiz manas abas meitas mācījās Nazareta klosterā gimnazijā. Visa viņu klase, kopā ar klases audzinātāju (klosterā māsa) aizgāja uz šo kino izrādi. Filma ļoti patika publikai bet sevišķi nazaretānietēm.

Latvijas apmaiņu virsnieks

Starp Latviņu un Poliju, bez militāriem atašejiem, tika apmainīti arī citi virsnieki. Uz Viļņu atkomandēja jaunu, glītu virsnieku (neatceros viņa uzvārdu). kas reizēm ciemojās konsulātā. Uzaicinājām viņu uz mūsu pieņemšanu Pie vakariņu galda sieva nosēdināja smuko virsnieku blakus skaistai un interesantai policijas priekšnieka kundzei. Viņš vāji runāja poliski, un viņam trūka vārdu. Tomēr sapratās un jautri sarunājās. Uzreiz vēroju, ka tur kaut kas “neklapē”; prasu, kas ir? Kundze atbild:

“Mans kaimiņš pateica: Pani jest moja *stolowa dama*. Ko īsti virsnieka kungs gribēja pateikt?”

Poliski tas tiešām skanēja nesaprotami un dīvaini. Es tūlīņ sapratu pārpratumu un paskaidroju:

— “Ta ir burtiski pārtulkota no latviska “galda dāma”. Poliski jāsaka “sašiadka (kaimiņiene). Līdzīgi arī vācieši lieto — “Tischdame”.

Izcēlās jautri smieklī. Pēc tam virsnieks pacēla savu viņa glāzi pret kaimiņieni un uzsauca “čik”.

Klātesošie atkal nesaprašanā skatījās uz viņu. Tad policijas priekšnieks sāka smieties un paskaidroja, ka tas poļu virsnieku žargonā nozīmējot “na zdrowie” (uz veselību), un to, acīm redzot, latviešu virsnieka kungs pārņēmis no poļu virsnieku dzīrēm. Atkal liela jautrība; viesi, viens pret otru, cēla glāzes un sauca “čik, čik!”

Manas attiecības ar Viļņas lietuviešiem

Nodalījumā “Viļņas konsulāta nodibināšana” jau aizrādīju, ar kādu piesardzību un uzmanību nāksies laipot starp divām naidīgām tautām, ieturot draudzīgu neitrālītāti iepretim abām. No vienas puses lietuvieši ir mūsu brāļu tauta; no otras — stipra un draudzīga kaimiņvalsts Polija ir viens no Latvijas valstiskās drošības priekšnoteikumiem. Manas personīgās simpātijas un uzskati šīnī gadījumā saskanēja ar Latvijas valsts politiku.

Abās tautās man bija labi un tuvi draugi, un man sirds sāpēja, vērojot viņu fatālo naidu.

Vengris

Viens no maniem labākiem draugiem, vēl pirms I pasaules kara, bija lietuvietis Vengris — vadošais kalnu inženieris vienā no Dombrovas baseina ogļraktuvēm (Polijā). Es tur pildīju vienu no savām obligātoriskām studentu vasaras praksēm. Apstaigājot apakšzemes darba lauku, Vengris mani arvien ņēma līdzi, lai iepazīstinātu ar visādu darbu praktisko pusi. Kad noguruši apsēdamies atpūsties, tad bieži debatējām un risinājām daždažādas problēmas, gan nacionālas, gan politiskas. Darba biedri — poļi — jokojās: “Dziļajā apakšzemē viens lietuvietis un viens latvietis kaldina baigas sazvērestības; gan laikam pret slāviem.”

Mūsu draudzība turpinājās vēlāk arī Viļņā. Viņš pirka māju gluži tuvu konsulātam un atveda tur savu sirdsslimo sievu, jo ārsti atrada, ka ogļraktuvju gaiss un nemiers apdraud viņas dzīvību. Pēc pensionēšanās arī viņš domāja apmesties uz pastāvīgu dzīvi iemīļotā Viļņā.

Pa kreisi no koka redzams konsulats aiz nelielas mājiņas

Neparedzēti drīzi viņš te atgriezās, bet citādi, nekā bija cerējis. Sieva jau ilgāku laiku slimoja ar sirdi, un ārsti viņai bija aizlieguši katru pārpulēšanos un uzbudināšanos. Vīrs turpreti izlikas dzīvesprieka pilns, rosīgs, veselības iemiesojums. Bet darba vietā viņu negaidot ķēra sirdstrieka. Līķi pārveda uz Viļņu un paglabāja Rosa kapsētā. Uz bērēm atbrauca no visas Polijas daudzi no maniem agrākiem studiju biedriem — kalnu inženieri.

Bet sirdsvājā sieva dzīvoja vēl ilgi.

Otrā rezidence. Augšā plivinājas oficiālais konsulārais karogs. Durvis stāv konsula kundze, bet uz ielas jaunākie bērni Danuta un Vandalins.

Konsulāta rezidences

Pirmā residence

Kā jau minēju sākumā, pirmo konsulāta dzīvokli irēju no skaistās un simpatiskās lietuvietes Jaloveckas kundzes, *Vilejčica* meitas, Antokola ielā, aiz slavenās Sv. Pēterā un Pāvila baznīcas. (Zīm. Nr. 8).

Otrā residence

Ar laiku, kad paplašinājās konsulāta darbības loks, bija jāpalielina arī darbinieku štats un jāpāriet uz lielākām telpām pilsētas centrā. Šoreiz attiecīgu dzīvokli atradu pie poļiem — vienā no Nazareta sieviešu klosterim piederošām mājām.

Trešā residence. Šierakovska ielā. Logā stāv konsuls.

Konsuls savā darba kabinetā.

Trešā rezidence

Pēc dažiem gadiem noīrēju blakus universitātes botaniskam dārzam skaistu divstāvu savrupmāju, piederošo Dr-am Legiejko, Viļņas Lietuviešu slimnīcas īpašniekam un direktoram, kas to labprāt izīrēja Latvijas konsulātam. Tas bija reprezentabla rezidence: dārza vidū, uz augsta Vilijas krasta, ar brīnišķīgu skatu pāri upei uz pilsētas daļu sauktu "Zwierzyniec" (Zvēru dārzs). Karaļu laikos te tiešām bija zvēru dārzs, no kuŗa uzglabājies vienīgi nosaukums.

Ar laiku man nodibinājās draudzīgas attiecības arī ar dažiem citiem lietuviešiem. Šīm attiecībām bija tomēr izteikti *privāts raksturs*: *Lietuvieši* it kā *vairījās* no Latvijas konsulāta "poļu" Viļņā; bet ar Feliksu Donasu varēja *saieties* un *sadzīvot*. Mēs ar sievu katru astoņpadsmito mēneša dienu rīkojām oficiālu pieņemšanu. Lietuviešu viesi nekad neieradās uz šādām pieņemšanām, bet apciemoja mūs citās dienās.

Man jāatzīstas, ka lietuviešu valodu reti dzirdēju uz ielām. Pēc poļu laikā izvestās ļaužu skaitīšanas, Viļņā dzīvoja 1614 (jeb 1416, labi vairs neatceros) lietuviešu. Jautāju Lietuviešu biedrības priekšniekam K. *Stašisam*, vai Viļņā tiešām tik maz lietuviešu. Viņš atbildēja:

— “Skaitītāji bija poļi. Ja tie būtu bijuši lietuvieši, tad iznākums būtu citāds.”

Pēc tam jautāju to pašu poļiem. Tie atbildēja:

— “Par lietuviešiem tika atzīmēti visi tie, kas sevi par tādiem uzdeva. Nekādas piespiešanas nebija”.

1937. gadā apgabaltiesā iztiesāja prāvu pret K. *Stašisu*. No ārlietu ministrijas saņēmu rīkojumu naklausīties tiesāšanā. Izradījās, ka apsūdzības rakstā bija daudz lieka balasta, kuŗu tiesneši atmeta. Palika vienīgi apsūdzība par nelielas naudas summas pārsūtīšanu uz Kauŗu bez attiecīgas atļaujas, ko atzina arī apsūdzētais, lūdzot viņu nesodīt.

Uz preferansa partiju pie mums bieži atnāca omulīgais tērzētājs lietuvietis A. *Viskantas*, priesteris un pāvesta kambarkungs.

Vasara muižā “Przyjaźń”

Vienu gadu vasaras brīvlaikam noīrēju no vecticībnieka *Dorohova* savrupmāju skaistajā muižā “Przyjaźń” (Draudzība). Tā atradās netālu no Ignalinas, pie meža ezera, ar lieliski ierīkotu parku (bet vairs nekoptu un nolaistu), kas pārgāja lielos mežos. Muižā atradās arī liela mūra baznīca.

Pirms gadiem šī skaistā muiža piederēja šļachtīčam Kaminskim, lielam uzdzīvotājam un hazardiskam kāŗšu spēlētājam. Ciemojoties pie kaimiņiem, Kaminskis vienā liktenīgā naktī paspēlēja naudu un muižu. Gribēdams atspēlēties, viņš lika uz spēles pēdējo, kas bija palicis — zirgus un karieti, bet... arī tos paspēlēja. Lai tiktu uz māju viņš bija spiests aizņemties no laimīgā part-

nera paspēlēto pajūgu! Nesen muižu nopirka mūsu labais pazīstams — vecdicībnieks Dorohovs.

Netālu no muižas atradās liels ciems, kur dzīvoja vienīgi lietuvieši. Kādu svētdienu Lietuviešu katoļu draudze rīkoja *lauku svētkus* ar dziesmām un dejām. Skolnieki uzveda kādu lugu brīvā dabā. Kā lūgti viesi mēs piedalījāmies ar ģimeni. Zīmīgi, ka mūs novietoja *atseviši* no oficiāliem *poļu* viesiem, ar kuriem pie galda sēdēja skolas priekšnieks. Mēs, turpreti, sēdējām uz pļavā izklātām segām, kopā ar lietuvisko baznīckungu — *tautas vidū*.

Izlīgšanas mēģinājums

No mūsu ārlietu ministrijas saņēmu mājienu, mēģināt Viļņā iekustināt *sākumu lietuviešu un poļu izlīgšanai*. Mēģinājums beidzās nesekmīgi: Poļi atbildēja, ka darītu to labprāt, bet "lietuvieši iespītējušies". Lietuvieši turpretim paskaidroja: "Bez Viļņas šis jautājums nav diskutējams". Viens draudzīgs lietuviešu žurnālists man atzinās, ka nav nozīmes šo jautājumu iekustināt Viļņā: "Lielo Lietuvas politiku taisa vienīgi Kauņa".

Archibīskaps Jalbžikovskis

Viļņas augstākās administrācijas sarūgtinājums

Mag. Staļšāns savā grāmatā raksturo archibīskapu Jelbžikovsku kā ārkārtīgu šovinistu un "lietuviešu ēdēju". Cik varēju personīgi novērot, tad atzīstos, ka dažos virzienos Jalbžikovskis tiešām izrādījās pārāk dogmatisks un neiecietīgs. Ar to viņš sanikvoja pat vietējās administratīvās galotnes.

Līdz šim svarīgākos dievkalpojumos Viļņas katedrālās prezbitērijā, bez katoļu garīdzniekiem, varēja sēdēt resoru galvas un augstākie ierēdņi. Jalbžikovskis izdeva rīkojumu, ka tur, bez garīdzniekiem, drīkst sē-

dēt *vienīgi Valsts prezidents*. Sarūgstinājums bija liels, bet archibīskaps nepieķāpās.

Kad prezidents *Moščickis* apmeklēja Viļņu, priekš viņa sagatavoja goda sēdekli katedrāles prezbitērijā. Bīskaps Michalkēvičs apsveica prezidentu baznīcas priekšā uz kāpnēm un veda uz sagatavoto sēdekli. Moščickis, acīm redzot, bija informēts par notikušām nesaskaņām un nesekoja bīskapam, bet demonstrātīvi apsēdās pie saviem ierēdņiem, vienkāršo baznīcas solu pirmajā rindā. Apjukušais bīskaps mēģināja pierunāt prezidentu — pāriet uz sagatavotu sēdekli, bet bez panākumiem.

Attiecības ar konsulātu

Turpretim pret Latvijas konsulātu un pret manu ģimeni archibīskaps arvien izturējās *korekti* un *labvēlīgi*, pat tanī laikā, kad notika naidīgas demonstrācijas pret konsulātu, sakarā ar latviešu dievkalpojumu traucētāju notiesāšanu Latgalē (Ilūkstes apriņķī 1931. g.).

Pastāstīšu vienu gadījumu, kas dažiem lasītājiem var izlikties silks un maznozīmīgs, bet kas labi ilustrē Jalbžikovska attiecības pret mums. Manas sievas brālēns priesteris Michals *Rutkovskis*, Dr. phil., pirms lielnieku revolūcijas darbojās kā mācības spēks Pēterpils katoļu seminārā. Lielnieki viņu apcietināja un vairākus gadus noturēja Butirku cietumā Maskavā. Tur viņam izauga kupla bārda. Pēc soda izciešanas Rutkovskis repatriējās uz Viļņu. Iepriekšējais archibīskaps atļāva viņam, izņēmuma veidā, arī turpmāk nēsāt bārdu.

Kad par archibīskapu kļuva Jalbžikovskis, tas pavēlēja nekavējoši likvidēt katoļu priesterim nepiedienīgo bārdu. Nelīdzēja Rutkovska atsaukšanās uz to, ka viņam, vecuma dēļ, ļoti vārīga āda, un skūšana ir sāpīga un rada ekzemu. Sieva iežēlojās par nelaimīgo brālēnu. Kad īsi pēc tam apciemojam archibīskapu, viņa lūdza saudzēt brālēna vārīgo ādu un atļaut paturēt bārdu. Ar-

chibīskaps atmeta ar roku un... atļāva. Brālēns jutās ārkārtīgi laimīgs un nezināja kā pateikties sievai.

Dr. Rutkovskis bija izglītots, humāns un kultūrāls cilvēks, ar kuŗu bija interesanti un patīkami tērzēt. Es ar viņu ļoti sadraudzējos. Viņš bija arī iecietīgs pret cittautiešiem un citticībniekiem. Reizēm viņš pie mums atveda arī jaunus baltkrievu ksendzus. Bieži atgadījās, ka vienlaicīgi pie mums viesojās mūsu luterāņu mācītājs Loppe un ksendzs Rutkovskis. Sarunas arvien ritēja korrektā un draudzīgā atmosfērā.

Kad tuvojās Dr. Rutkovska garīdzniecības 50-gadu jubileja, viņa draugi un cienītāji sāka rosīties ar lielu centību. Piesaistīja arī mūs ar sievu. Jubilejas svinēšanai piedāvājām savu dzīvokli. Rutkovska māsa Viktorija, labdarības organizācijas priekšniece (Skat. "Reitera kora otrā uzstāšanās Viļņā") uzņēmās gādāt par apkalpi un ēdienu sagatavošanu. Draugi solījās gādāt par *garīgiem* un atspirdzinošiem dzērieniem un segt visus izdevumus. Rīcības komiteja, kuŗa izsūtīja ielūgumus,, apjautājās, vai man nebūtu iebildumu pret "Slowo" redaktora Stanislava Mackēviša ielūgšanu. Piekritu. Pēc kādām dienām zvana telefōns... Mackēvičs!... Prasa, vai ks. Rutkovska jubileja tikšot svinēta kosulātā?

— "Jā", atbildēju. Manu, ka viņš vēl kaut ko it kā gaidītu...Redzams — pamudinājumu no manas puses; tamdēļ turpinu: "Ja arī esam politiski pretinieki, tas vēl nenozīmē, ka nevaram reizē nosvinēt kopējā drauga jubileju. Gaidam arī jūs".

— "Ļoti pateicos! Es katrā ziņā būšu".

Uz rautu ieradās ap 70 viesu, starp tiem — Viļņas archibīskaps Jalbžikovskis, Pinskas bīskaps, vairāki augsti garīdznieki, literāti, sabiedriski darbinieki, draugi un cienītāji no daždažādām aprindām. Pāvests bija apbalvojis jubilāru ar kādu baznīcas ordeni.

Ks. Rutkovskis man stāstīja, ka Pinskas bīskaps ir kaislīgs bridžists. Tamdēļ rīcības komiteja sameklēja trīs labus vietējos bridžistus: Vienā no konsulāta istabām noorganizēja kāršu galdu. Pie omulīgi sprakstošas ka-

mīna uguns ritēja partija pēc partijas, gan jautri, gan strīdīgi. Spēle ievilkās līdz vēlām vakaram.

Otrā dienā Latvijai principiāli naidīgā "Slowā" parādījās gaŗš redaktora Mackēviča raksts par to, kā tikusi patīkamā atmosfairā Latvijas konsulātā rekreācijas zālēs nosvinēta Ks. Dr. *Rutkovska jubileja*.

Attiecības ar studējošo jaunatni

Kā vienu no saviem svarīgiem darba laukiem es atzinu arī labu attiecību izveidošanu ar jaunatni — nākotnes balstu un noteicēju. Šinī virzienā man jau bija ilggadīga pieredze: Mācijos Varšavas luterāņu baznīcas pamatskolā; tad Lovičos (Varšavas guberņā) reālskolā; studēju Varšavas politechnikumā. Visur uzstājos kā *latvietis* un tādos gadījumos nekur nesastapu nedz nelabvelību, nedz naidu, kādu poļi izrādīja krieviem. Taisni otrādi: skolu un studiju biedri un pat skolotāji interesējās par Rietumpolijas plašai sabiedrībai maz pazīstamiem *latviešiem* un viņu dzīvi. Vienu gadu Lovičas apkārtnē rīkoja visām skolām "kociņu stādīšanas dienu" Visa mūsu reālskola maršēja uz norādīto laukumu. Tur ikviens saņēma kociņu un dēlīti, uz kuŗa uzrakstīt uzvārdu, datumu un īsas ziņas par stādītāju. Poļi rakstīja poliski, krievi krieviski, es latviski.

Pēc dažām dienām krievu dēliši bija sabojāti, bet kociņi nolausti. Manam kociņam un dēlītim nekas nebija noticis.

Mani palīgi

Pie draudzīgu attiecību nodibināšanas un izveidošanas man lielu atvieglojumu sniedza sieva un vēlāk arī mani bērni.

Mana sieva ir katoliete un poliete; es — latvietis un luterticīgs. Esam jau laimīgi nodzīvojuši pāri par 50 gadiem un pierādījām, ka ir iespējama saticīga *koeksistence starp* divām ticībām un tautībām. Tāda koeksistence

ievērojami paplašina redzes loku un māca iecietību, kuŗa tagad sāk nākt modē — pat tādā dogmatiskā un nepiekāpīgā ticības bastionā, kāds ir Roma!

Kā jau iepriekš minēju, manas abas meitas apmeklēja Nazareta klostera meiteņu gimnāziju. Skola un konsulāts atradās blakām, uz klostera teritorijas. Klostera priekšniece — Ziemeļamerikas Savienoto Valstu poliete ar samērā liberāliem ieskatiem un sabiedrisku šarmu — ļoti draudzīgi izturējās pret konsulātu. Meitām uz visu mūžu mīļā atmiņā palikuši gimnāzijā pavadītie gadi, kā arī sirsnīgu draudzeņu pulciņš.

Dēlu Vandalīnu bijām nodomājuši nodot vienā no laicīgām koedukācijas gimnāzijām. Aizgājām ar sievu viņu pierakstīt. Uzgaidot kancelejā, mēs pa logu novērojām kopēju zēnu un meiteņu gimnastikas stundu. Ko redzējām, tas mums izlikās gandrīz piedauzīgs, neparasts (Tas notika pirms 40 gadiem!). Aizgājām un nodevām viņu Jezuitu zēnu gimnāzijā. Dēlam tur radās labu draugu grupa; arī direktors bija ļoti labvēlīgs.

Kad pēc tam mūs apciemoja archibīskaps Jalbīkovskis, viņš, jokodamies vaicāja: “Bet kā tad jūsu dēls vēlāk diplomātiskā dienestā spēs apvienot pie jezuitiem iegūtās mācības ar dienesta prasībām?”

— “Lieliski!” atbildēju: “Jezuitiem tak ir labu diplomātu slava. Bez tam Jezuitu ordenis bija vienīgais starp citiem ordeniem, kas jau kopš Stefana Batorija laikiem izturējās labvēlīgi pret latviešu zemniekiem un nenicināja nedz viņus, nedz latvietību. Ordeņa brāļi mācījās latviešu valodu, izdeva latviešu grāmatas un veicināja latviešu gara dzīvi”

Katrā 18. novembrī konsulātā notika lielas pieņemšanas. Mūsu bērni tad arī izpalika no skolas. Nākošā dienā Vandalīns, parasti, savas klases biedrus pacienāja ar bagātīgi līdzpaņemtiem saldumiem un kūkām.

“Niech żyje Lotwa (Lai dzīvo Latvija)!” tad sumināja vairākkārtīgi biedri Vandalīnu. Viļņas Jezuitu gimnāzijas mūros tādi saucieni atskanēja pirmo reizi!

Kad dēls bija pēdējā klasē, tad tomēr man iznāca

asa sadursme ar klases audzinātāju. Mūsu Valsts svētkos bērni, tāpat kā iepriekšējos gados, izpalika no skolas. Kad 19. novembrī dēls uzrādīja manu atvainošanas rakstu, šovinistiskais audzinātājs, visas klases priekšā nostrostēja Vandalīnu, jo "Latvijas valsts svētki Polijā nesot nekāda svināma diena". Otrā dienā aizgāju pie skolas direktora un izteicu savu sašutumu. Direktors ļoti atvainojās un apsolīja lietu nokārtot. Saņēmu garu atvainošanas rakstu no šovinistisčā klases audzinātāja.

*

Pēc gimnāzijas beigšanas mana vecākā meita Renate iestājās Viļņas universitātes mākslas fakultātē, bet pēc gada pārgāja uz praktiskāko, lai gan prozaisko lauksaimniecības fakultāti.

Jaunākā meita Danuta izvēlējās Viļņas Politisko Zinātņu Augstskolu pie Austrumeiropas Zinātnisko Pētījumu Institūta (1936. gadā). Augstskolas direktors bija humānais sabiedriskais darbinieks Dr. Vladislavs Vielhorskis. Starp mūsu ģimenēm no paša sākuma nodibinājās tuva draudzība.

Minētais institūts tika dibināts manā laikā, pateicoties Vielhorska pūlēm. Par mācības spēkiem viņš iesaistīja daudzus Viļņas universitātes profesorus un arī vietējos sabieriskos darbiniekus, kā poļus, tā arī cittautiešus. Pats Vielhorskis pasniedza Baltijas valstu monografijas un Austrumpolijas demografiskas un etniskas attiecības. Vielhorskis bija labs Lietuvas pazinējs. Viņš ar ģimeni runāja lietuviski un bieži izbrauca uz savu muižu Lietuvā, Šauļu tuvumā. Latviešu valodu pasniedza Šavdin jaunkundze no Daugavpils. Lietuviešu valodas lektors bija pazīstamais un simpātiskais lietuvju rakstnieks, dzejnieks un žurnālists Hieronims Cīcenas. Krievu valodu pasniedza Leonids Bielevskis. Bija arī turku valodas lektorāts, kurā vadīja karaīmu baznīcas galva — Šapšals.

Šinī vietā man ar gandarījumu jāatzīme, ka manā

Latvijas propagandēšanas darbībā ļoti aktīvi piedalījās mana meita Danuta. Mācības kurss bija trīsgadīgs. Pir-majā gadā Danuta apcerēja ilustrētu "Baltijas valstu etnografiskie pētījumi". Otrajā gadā (1937-38) viņa rakstīja pie docenta Dr. R. Mienicka vēsturisku mājas darbu "Poļu — latviešu politiskās attiecības". Tur viņa skāra arī latviešu atbrīvošanas cīņas, pievedot tādus faktus, kuri poļu aprindām nebija zināmi un izsauca sevišķu interesi.

Profesors A. Taņskis, Viļņas tirdzniecības un rūp-niecības kameras priekšsēdētājs, pasniedza "Austrum-zemju saimnieciskā struktūra". Par šo tematu bija jā-iesniedz referāti. Danutas referāts skāra poļu — latvie-šu saimnieciskās attiecības. Darbs bija aktuāls un ļoti izsmēļoss. Prof. Taņskis to atzina par labāko no trešā kursa studentu darbiem (1939). Trūkstošos materiālus par Latviju es parasti pieprasīju no Rīgas. No obligato-riskām "otrām valodām" Danuta izvēlēja lietuvju un krievu, bet apmeklēja arī latviešu valodas lekcijas. Pa-matvaloda bija protams poļu.

Pie Augstskolas darbojās Kolo Nadbałtyków" (Bal-tiešu Biedrība), pulcējot savā vidū visus tos studentus, kuri interesējās par Baltijas valstīm un klausījās lat-viešu un lietuviešu valodas lekcijas. Igaunu valodas lek-torātu neizdevās nodibināt, jo nevarēja atrast igauņu valodas lektoru. Par Koło Nadbałtyków dibināšanu un zelšanu jāpateicas šavdin jaunkundzes, Cicenas kunga un viena vecākā studenta (poļu tautības) pūlēm un ak-tīvitātei. Laiku pa laikam noturēja referātus un organi-zēja diskusijas attiecībā uz Baltijas tautu kultūrālo, saimniecisko un politisko dzīvi. Rīkoja arī sabiedriskos vakarus. Mācības gada sākumā notika svinīga inaugu-rācija, kur programmā ietverti bija dažādi priekšnesu-mi. Koło Nadbałtyków pārstāvēja mana meita, uzstājo-ties latviešu tautas tērpā un nodeklamējot Virzas "Ka-rogs". Tas labi iespaidoja auditoriju.

Biedru zīme bija mazs metalla vairodziņš ar četru

valstu karogu krāsām: Polijas, Lietuvas Latvijas un Igaunijas, un zelta burtiem K. N. (Koło Nadbałtyków).

*

Jau Nazareta gimnazijā izveidojās sirsnīgu draudzeņu pulciņš: divas Valsts bankas direktora Šēroslavska meitas, divas pilsētas architekta Vojčehovska meitas, Dr. Vielhorska meita, divas manas meitas un vēl dažas skolnieces; starp viņām igauniete (no mātes puses) Konstance Jakutovič. Pēc iestāšanās augstskolās pulciņš vēl ciešāki salodējās ar nosaukumu "Kólko Nazaretanek", pie kam interešu, uzskatu un apjaušanas lauks paplašinājās.

Grupa poļu studentu nodibināja tādu kā patriotiski - tūristisku korporāciju ar satirisku nosaukumu "Klub Włóczęgów" (Klaidoņu klubs). Starp abām grupām nodibinājās draudzīgi - kollegiālas attiecības: Studentes apmeklēja Klaidoņu kluba referātus, piedalījās viņu slēpošanas un kanlaiviņu ekskursijās; uzstājās kā "krustmātes" pie jaunu klaidoņu uzņemšanas. Kad Klaidoņu klubs sāka uzņemt arī studentes, tad mūsu meitas saņēma aicinājumu iestāties, bet viņas atteicās un turpināja piedalīties Klaidoņu izrikojumos kā līdz šim, tas ir, kā viesņas.

"Pirmā uzstāšanās"

Gribu tagad izdarīt vienu laika lēcieni atpakaļ — uz 1924. gadu un mazliet pakavēties pie manu abu jaungadīgo palīdzību pirmās "uzstāšanās".

Dažas Viļņas dāmu organizācijas rīkoja naudas vākšanu kādam labdarības mērķim. Šinī akcijā iesaistīja arī manu un bankas direktora Rīdela sievas un mazgadīgās 3 meitas. Uz ietves novietoja galdus, pie kura atsēdās abas kundzes, bet meitenītes tuvojās garāmgājējiem un aicināja ziedot kādu ārtavu.

Te uzreiz pa ielas vidu tuvojas pilnā apbruņojumā

“Kolo Nadbaltykow” (Baltiešu Biedrība)
I rindā: 3. no kreisās — Savdīn jaunkundze.
II rindā: 7. no kreisās Danuta.

kareivju vienība ar jaunu virsnieku priekšgalā. Vākšanas dedzībā mana meita Renāte skriešus metās gājienam pretī, pie virsnieka. Tas, lai netraucētu parādes gājiena gaitu, ātri pasteidzās uz priekšu, paķēra pārgalvīgo meitenīti un iznesa viņu uz ietves. Tad steidzīgi izvilka no kabatas lielāku banknoti, nolika uz galda un skriešus steidzās panākt savu tālāk maršējošo vienību.

Balles un ballītes

Kad bija pārkāpta laika robeža, kas šķīr nepieaugušās pusaudzes no pieaugušām “dāmām” — mūsu studentes sāka, kopā ar vecākiem, apmeklēt arī lielās, oficiālās balles. Uztraukums un lepnums bija liels. Tomēr omulīgākas bija mājas ballītes, kādas, laiku pa laikam, rīkoja šēroslavski, Vojčēhovski, Donasi, vai citi vecāki. Tādos gadījumos pirms ballītes sanāca kopā visas pulciņa studentes, lai izstrādātu programmu; tika iz-

Pirmā uzstāšanās

R. K. zīm.

lemts, kādi būs pārsteigumi, kādus ielūgt kavalierus, kādas gērbt kleitas u. t. t. Kas attiecas un kavalieriem — visvairāk izredžu bija lielākiem augumiem (lai neizskatītos smieklīgi pie dejošanas, jo mūsu jaunkundzes visas bija paprāva auguma), smokingu īpašniekiem un, zināms — simpatijām. Pēdējā gadījumā akceptēja pat mazākus augumus un “nesmokingiešus”. “Persona grata” bija Klaidoņu kluba priekšsēdētājs Bobs Nagurskis, pilsētas prezidenta brālis. Bobs bija inteligents un sabiedrisks puika. Viņš parasti vadīja dejas un visu prasmīgi aranžēja.

Nāca konsulāta rinda rīkot ballīti. Viss tika rūpīgi gatavots, bet pēdējā dienā saņēmām ziņu, ka Bobs iesaukts kara dienestā un jauniešajiem pirmās divas nedēļas nedrīkst dot atvaļinājumu. Visiem savilkās gaŗas sejas. Vakariņas pagāja gluži jautri, bet pie dejām sākās traucējumi Bija paredzēta vienas jaunas un

modernas dejas iemācīšanās.. Negāja... Te uzreiz atskan zvans un... ienāk Bobs.

Ar lielu hallō viņu saņem, un visi grib zināt, kādā ceļā viņš dabūja atvaļinājumu?

— “Man nav atvaļinājuma”, Bobs skaidrojās. “Man ir komandējums uz konsulātu. Pirms stundas mani iesauca pie pulkveža, no kuŗa saņēmu rīkojumu nekavējoši ierasties pie konsula kunga. Steigā paguvu vēl ieskriet mājās un pārģērbties. Te es esmu!” Vēl lielāka brīnīšanas!

Tad es atzinos, ka telefonēju pulkvedim un lūdzu atļaut Nagurskam ierasties konsulātā, kur notiek latviešu

Boba Nagurska “komandējums” uz konsulātu

R. K. zīm.

un poļu studējošās jaunatnes tuvināšanās vakars un viņš paredzēts kā deju vadītājs. Tad ovācijas saņēmu arī es.

Punžāni

Vienu vasaru pavadījām, kopā ar Šēroslavskiem, *Punžānos*. Tā bija liela muiža Vilijas (Neris) skaistajos krastos, 50 kilometrus no Viļņas, mežu vidū. Muižas īpašnieki — Stabrovski — tur bija ierīkojuši liela vēriena modernu vasaras pansionātu.

Ar lietpratēja Boba Nagurka starpniecību bijām pasūtījuši tālākiem ceļojumiem divas trīsvietīgas tūristu kanlaiviņas — “Velnēnu” un “Raganu”.*) Abas laivas spīdoši izturēja izmēģinājuma braucienu no Viļņas līdz Punžāniem (pret straumi). Punžānos arī varēja irēt kanlaiviņas, un jaunatne ar kaislību nodevās ūdens — un citiem sportiem. Bieži rīkoja ūdens un sauszemes ekskursijas. Vienā apspriedē, uz kuŗu arī mani pieaicināja, ierosināja projektu — aizvest pa dzelzceļu kanlaiviņas līdz Ignalinai un no turienes airēt atpakaļ pa *Ignalinas ezeru*, lejup pa *Zejmianas upi* un augšup pa *Vilijas upi līdz Punžāniem*. Projekts bija ļoti vilinošs, bet uzpeldēja dažādi nopietni šķēršļi:

1.) Uz Vilijas un dzelzceļa krustojuma nebija stacijas, bet vienīgi maza pietura *Santoka*, kur nevarot nodot bagažā kanlaiviņas, jo ātrie vilcieni tur nepieturot, bet vietējos vilcienos esot tik īsi bagāžas vagoni, ka viņos neieejot garās kanlaiviņas;

2.) Ignalinas ezers esot *robežezers* starp Poliju un Lietuvu. Bez sevišķas atļaujas nedrīkstot pa ezeru

*) Nākošā gadā ņēmām Velnēnu un Raganu līdzīgi uz Latviju braucīeam pa Gauju no Valmieras līdz Jūrmalai. Izrādījās Zemgales robežstacijā, ka jāuzdot tilpums reģistra tonnās. Nezinājām, jo pirmo reizi dzirdējām, ka reģistra tonnās skaita ne tik vien jūras kuģus, bet arī mazas kanlaiviņas. Tad robežnieki sāka mērīt un rēķināt. Pēdīgi konstatāja, ka mūsu “kuģu” tilpumi ir pa $\frac{3}{4}$ tonnām.

braukt. Nevietējiem iedzīvotājiem esot grūti tādu atļauju dabūt, kur nu vēl visai ekskursijai.

Man kļuva jauniešu žēl, un es apsoliju mēģināt lietu nokārtot. Viļņā aizgāju uz vojevodistes pārvaldi. Tur man, kā ekskursijas vadītājam, nekavējoši izsniedza atiecīgu dokumentu. Bez tam apsolija dot rīkojumu robežpolicijai, lai izrāda manai ekskursijai pretimnākšanu un vajadzības gadījumos sniedz palīdzību. Man ieteica, braucot pa ezeru, netuvoties labajam krastam un tur neizkāpt, jo lietuviešu policija tādus *aizturot*.

Kanlaiviņu ekskursija Kožicinas pils priekšā. 1. rindā no lb. sēž autora meita Danuta, 2. rindā no kr. jaunais Bortkevičs, 3. rindā — autors.

Kanlaiviņu ekskursija pa Zejmianas upi

Dzelzceļu direkcijā apsolīja lietu nokārtot tādējādi, lai mēs Santokā varētu nodot savas kanlaiviņas.

Punžānos prieki bija lieli. Sākām gatavoties triju dienu ekskursijai. Vispirms nodrošināju naktsmājas. Starp pansijas viesiem bija arī manas meitas Renātes lauksaimniecības studiju biedrs Bortkēvičs. Viņa vecākiem pie Ignāļinas ezera piederēja muiža Kožičīn (Kozi czyn). Uzaicināja mūs pirmo nakti pārgulēt pie viņiem. Tur arī viņš ar mūsu pievienošoties mums ar savu kanlaiviņu. Lai visu sagatavotu mūsu uzņemšanai, Bortkēvičs tūlīt aizbrauca uz Kožičīnu.

Ezera otrā galā, pie Žejmianas iztekas, dzīvoja savā muižā mums draudzīgā Kopeča ģimene. Aizrakstīju vēstuli un prasīju, vai pie viņa šķūnī uz siena varēs pārgulēt 12 tūristi. Atbildēja, ka tiekam ar prieku gaidīti.

Startējām. Viss ritēja kā pēc notīm. Pēc elegantām vakariņām un ērtām naktsgulām sešas kanlaiviņas "pa-

cēla enkurus” pie Kožičinas un devās “baigajā ceļā” starp divām naidīgām zemēm. Liktenis bija labvēlīgs un sveiki tikām cauri! Bijām 5 vīrieši un septiņas skaistā dzimuma pārstāves (vārda pilnā nozīmē).

Kad tuvojāmies ezera otram galam, mūs apsveica Kopeča kunga izsūtītā laiva, kas “kreisējusi” jau vairākas stundas, lai mūs sastaptu un novestu muižas ostā. Tur jau gaidīja pats Kopečs.

— “Konsula kungs, kādās pļavās jūs atradāt tādus skaistus ziedus?” izsaucās Kopečs, skatīdamies uz mūsu septiņpuķaino buketi.

— “Tikai poļu pļavās!”

Pēc vakariņām Kopeča kungs aicināja manus jau niešus piedalīties dejās, kādas notika tai vakarā pie viņa. Bet mūsējie bija no brauciena noguruši, un nākošo dienu mūs gaidīja atkal ilga airēšana. Šķūnī bija sagatavotas 11 guļvietas, bet man personīgi — viesu istabā. Es tomēr uzskatīju par savu morālisko pienākumu būt kopā ar saviem aizbilstamiem, un man šķūnī ienesa gultu.

Otrā dienā airēšana sākumā bija viegla, jo peldējām ar straumi pa skaisto Zejmianas upīti. Grūti bija pēdējie 4 kilometri, jo pa Viliju airēt nācās pret straumi.

Punžānos jau nemierīgie tēvi un mammas priecīgi apkampa un bučoja savas nogurušās, bet apmierinātās un brūni iedegušās meitiņas. Visi man sirsnīgi pateicās par tik teicami organizēto ekskursiju.

Divi jaunatnes kuligi

1.

Iepriekš jau minētais *Bobs Nagurskis* rīkoja sporta kuligu studentiem, kuŗi pederēja Klaidoņu klubam un studentēm no Nazareta pulciņa. Nagurska rīcībā bija 6 divvietīgas kamanas, bet braucēju — 18. Studenti, kā jau studenti, izkombinēja lietu lēti un labi: Katrās ka-

manās sēdēja pa diviem, un katras kamanas vilka aiz sevīm vienu studentu uz slēpēm vai sporta ragaviņās.

Ceļa mērķis bija Nagursku māja Kalvarijas kalnos. Nebija tālu — tikai kādus 6 kilometrus. Brauciens tomēr bija izcilus veikums, jo termometrs rādīja 30° zem nulles.. Saskaņā ar sankcionētām kulīgu tradīcijām — ēda bigosu, dzēra alu un karstu tēju un dejoja.

2.

Otram kulīgam, kuŗu aranžēja bagātais *Verku muižas* īpašnieks S., bija diametrāli pretējs raksturs. Jau nais S. bija pielicis visas pūles, lai šis elitei domātais kulīgs atgādinātu dižciltīgās mužniecības zelta laikus.

*

Pirms turpinu aprakstīt šo kulīgu, gribu iepazīstināt lasītājus ar pašiem Verkiem. Verku greznā pils ar lielisko parku atrodas Vīlijas augstā krastā, skaistā vietā, 7 km. no Viļņas. Pēc legendas šeit ērgļa ligzdā atrada raudošu bērnu — vēlāko Lietuvas vēsturē slaveno krivo-kriveitis (senlaiku augsto priesteri) Lizdejko.*)

Karalis V. Jagiello 1387. g. šo vietu dāvināja Viļņas bīskapijai. Bīskaps I. Massalskis uzcēla te lielisku pili un citas būves, piemēram medību pili - rotondi mazākos apmēros, oranžeriju un ierīkoja plašus dārzus un parku. Ar vienu vārdu — izveidoja lielisku bīskapu vasaras rezidenci. Tai netrūka pat zvēru dārza, kādus mēdza iekārtot magnātu rezidencēs.. Vēlāk Verki pārgāja pārmīšus vairāku magnātu rokās. Krievu laikā Verki kļuva par gubernatoru vasaras rezidenci. Pēdīgi Verkus ieguva bagātnieks S. Viņa gals bija tragisks: viņu nobadīja paša vērsis. Ticis par agrāko magnātu sēdekļa

*) Słownik Geograficzny, wydany przez Bronisława Chlebowskiego 1893. r. w Warszaie.

īpašnieku, jaungadīgais S. sāka spēlēt seno spīdošo lo-
mu: braukāja pa pilsētu baltu zirgu vilktā karietē, ar
livrejās tērptu kučieri un sulaini uz bukas.

*

Atgriešos pie kuliga. Savā un savas mātes vādā, S. uzaicināja "labāko aprindu" studējošo jaunatni. Naza-
reta pulciņš saņēma ielūgumu "in corpore". Nozībētā
sapulcēšanās vietā Viļņā bija teātra direktora Rich-
lovska dzīvoklis. Tur gaidīja no Verkiem atsūtītas vai-
rākas rakstītas kamanas ar ātriei zirgiem un siltiem
kažožiem (jo stipri sala).

Līdzīgi magnātu rīkotiem kulīgiem, viesu uzņemša-
na notika nevis galvenajā pili, bet mednieku rotundē.
Livrejās tērptie sulaini, baltos cimdos, apkalpoja viesus.
Starp ēdieniem un dzērieniem dominēja tradicionālais
poļu bigoss un karstais vīns un alus.

Šie divi kulīgi pa daļai raksturo, kā uzjautrinājās
poļu šlachtas savos zelta laikos un kā to jaunos laikos
darīja studējošā jaunatne. Man bija dots personīgi novē-
rot pāreju no vienas sabiedriskās kultūras uz otru. Mira
pirmā un brieda otrā. Jau pirms likumīgās aristokra-
tisko titulu atcelšanas tādus sāka arvien biežāk brīvprā-
tīgi atmest. Tos, kas ar zobiem un nagiem vēl turējās pie
dižciltīgiem tituliem un paražām, izsmēja un zoboja. Tas
notika arī ar minēto Verku īpašnieku S. Viņš pie mums
reizi atnāca taisni tad, kad notika jaunatnes dejas va-
kars. Studenti viņu tā zoboja un nerroja, ka nabadziņš,
nelaimīgs un pietvīcis, ātri atvadījās.

Pie *vecās paaudzes* ērmiem varēja pieskaitīt divus
bagātus muižniekus — Ch. un V. Iebraucot Viļņā, viņi
parasti apmetās Žorža viesnīcā. Pirmais, braucot pa gal-
venajām ielām, svieda uz visām pusēm banknotas un
sīknaudu. Pūlis, gavilēdams un kliegdams, skrēja viņam
pakaļ un ķēra sviesto naudu. Arī otrais bija slavens ar
visādām ekstravagancēm. Tā viņš reizi viesnīcas garajā
gaitenī sarīkoja īstas medības. Tur viņš palaida vaļā no

savas muižas atvestu zaķi. Citādi abi bija gluži normāli cilvēki. Viņu trakulības citiem nenodarīja nekāda ļaunuma; par viņiem smējās, bet naudas ķērāji viņus gaidīt gaidīja. Reizēm viņš naudu svieda arī no viesnīcas loga, bet to aizliedza policija, jo pie viesnīcas tad salasījās liels pūlis un traucēja atiksmi. Abiem bija nauda, abiem bija draugi un sakari — lietu varēja notušēt.

Polijai ar Krieviju bija 1412 klm. gaŗa robeŗa, ar Vāciju — 1912 klm. Poļiem bija no liela svara nodrošināt labu ziemeļu flangu, nodibināt draudzīgas attiecības ar Lietuvu un Latviju. Jaunlaicīgie poļi to labi saprata, bet labā spārna ultrapatrioti sapņoja par lielas Polijas atjaunošanu. Viņi nevarēja aizmirst savu agrāko kungu stāvokli Lietuvā, Latgalē, Baltkrievijā un Ukrainā. Viņiem rēgojās šļachtas zelta laiki, kurus tik aizraujoši attēloja Senkēvičs savos patriotiskos romānos. Bet tas bija izmirstoŗa kasta. Liberālas strāvas neatlaidīgi sāka ņemt virsroku un iesakņoties ļaužu, sevišķi intelligences uzskatos. Arī daŗi aristokrati, piemēram grafs Vielhorskis un citi, atmēta diŗciltīgos titulus un no “kņaziem” un “grāfiem” pārgāja uz vienkārŗiem “pantiem”. Viņi saprata laika zīmes. Bet konservatīvie muiŗnieki bija ieaijāti savos diŗciltīgos sapņos un nemanīja, ka aiz robeŗas jau glūn viņu iznīcība.

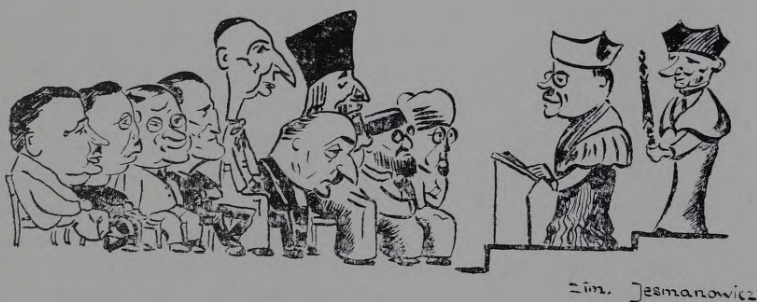
Kad lielnieki jau tuvojās Viļņai, Verku īpaŗnieks S. arvien vēl izturējās kundziski pret saviem kalpiem - baltkrieviem. Tie sadumpojās; saistīja viņam rokas un kājas un atstāja guļot uz grīdas, lai otrā dienā izdotu gaidītiem lielniekiem. Bet naktī viens poļu tautības apkalpotājs iezagās istabā, pārgrieza S-sa saites un palīdzēja viņam izbēgt uz Viļņu. To man stāstīja pats S., kad otrā dienā atnāca pie mums atvadīties. Lielnieki vēl nebija ieņēmuŗi Viļņu.

Lai nobeigtu nodaļu par attiecībām ar jaunatni, es aizsteidzos daŗus mēneŗus uz priekŗu. Tagad atgriezīŗos atkal pie manām attiecībām ar universitāti.

Attiecības ar Viļņas Stefana Batorija universitāti

Jau no paša sākuma man nodibinājās labas un draudzīgas attiecības ar Stefana Batorija universitāti, kas ilga līdz pašām beigām. Ar katru jauno rektoru apmainījāmies vizītēm. Uz visām inaugurālsvinībām mani ielūdza.

Kad es priekš A. Bīlmaņa vācu informāciju un kārtoju dažas iepriekšējas formalitātes sakarā ar viņa doktorēšanos, tad arī šīnī virzienā sastapu lielu pretimnākšanu un vēlīgumu. Reiz bija ar dekānu personīgi jā-

Karikatūra

Akademiskā gada atklāšana Viļņas Stefana Batorija universitātē. Sēd no kreisās: konsuls Donass, prokurors, apgabaltiesas priekšsēdis, pilsētas galvas pārstāvis, bīskaps Michalkēvičs, vojevoda Bočaņskis, pareizticīgo bīskaps, karaīmu galva Šapšals, muhamedāņu galva (hahans); stāv rektors Ērenkreics, aiz viņa pedels tur rektora zizli. Laikraksta "Słowo" karikatūra (Jesmanoviča zīmējums).

noskaidro daži jautājumi. Kad ierados universitātē, man pateica, ka dekāns nupat iesācis lasīt lekciju, kuŗu beigšot pēc stundas. Es atsēdos un teicu, ka pagaidīšu. Tomēr viņu bija informējuši par manu ierašanos, un viņš iznāca pie manis jau pēc dažām minūtēm, pārtraucot lekcijas lasīšanu.

*

Kad "Kolko Nazaretanek" beidza gimnaziju, tad visas pieteicās Viļņas universitātē vai Politiskā augstskolā. Bija jāiztur sacensības pārbaudījumi. Visaugstākais kon-

kurss bija medicīnas fakultātē. Viena no meitu draudzenēm Marija M., kas jau no bērnības bija sapņojusi par medicīnisko karjeru, nezturēja augsto konkursu. Viņu ieskaitīja vienā no "vieglākām fakultātēm". Marija un viņas vecākie bija izmisuši. Pēc likuma tagad viņu varēja uzņemt kārotā fakultātē vienīgi dekanāta pedagoģiskā padome uz dekāna ierosinājumu. Aizgāju pie dekāna un notēloju lietas stāvokli

— "Vai jūs, konsula kungs, esat pārliecināti, ka Marija M. ar visu savu būtību, ar sirdi un dvēseli ir pieķērusies medicīnai?"

— "Jā, es to varu apliecināt."

Paidagoģiskā padome piekrita, un M. sekmīgi nobēdza medicīnisko fakultāti un tagad ir vienas nervu slimnīcas direktriese Polijā. Marija turpina sarakstīties ar manu ģimeni, ar kuŗu viņu saista dziļa draudzība.

*

Man nāk prātā vienas jautras viesības profesoru aprindās. Pie vakariņu galda tika stāstīti daži jautri un smieklīgi atgadījumi no universtātes dzīves. Es arī pastāstīju anekdotu, ko bju dzirdējis nesen no studentiem: Viļņā esot viens stingrs profesors, kas zinātniski iedresējis savu ļoti gudro suni. Kad nākot studenti eksāminēties un sēdot uzgaidāmās telpās, starp viņiem staigājot tas gudrais suns un apostot katru studentu, ko uzmanīgi vērojot profesors no sava kabineta. Kam suns pieglaužoties — tas izturot stingro eksāmenu; pret kuŗu rūcot — tas izkrītot.

"Tas stingrais profesors esmu es!" izsaucās mans blakus sēdētājs. Man tapa neērti. Bet no visām pusēm atskanēja jautri smieklī, pie kuŗiem piedalījās arī mans kaimiņš.

"Ir taisnība, ka mans suns staigā starp gaidošiem studentiem, bet tas ir arī viss", smiedamies turpināja profesors.

Izaicinājums uz divkauju

Viņas universitātē studēja pāri par 20 Latvijas pavalstnieku, galvenokārt Latgales poļi. Latviešu starp studentiem bija 3 vai 4. Viens no viņiem — daugavpilietis V. Jansons strādāja konsulātā kā kancelejas darbinieks. Viņam bija draudzīgas attiecības ar vietējiem poļu kollēgām un viņu aicināts iestāties vienā studentu korporācijā. Neskatoties uz to, viņš ar sirdi un dvēseli bija, palika un jutās kā labs latvietis.

Kad vienā korporācijas alusvakarā kāds augstprātīgs polis izteicās nievājoši pret latviešiem, J., sašutuma pilns, uzlēca kājās un izaicināja aizvainotāju uz divkauju. Kamēr sekundanti veda "techniskās" sarunas, J. draugi pielika visas pūles, lai novērstu asinīzliešanu. Pūles vainagojās sekmēm: polis atvainojās un pretinieki sniedza viens otram rokas. Incidents beidzās pie alus kausiem ar draudzības apliecinājumiem un miera skūpstiem.

*

Pēc viena gada J. iesauca kaŗa dienestā... Viņš aizbrauca uz Latviju, bet es zaudēju labu darba spēku.

Viņa vietā pieņēmu semināristu O., latvieti, ar ļoti skaistu rokrakstu. Par nožēlošanu izrādījās, ka konsulāta komplicētā darbība viņam nebija pa spēkam. Citādi viņš bija lādzīgs zēns.

Ap to laiku mūs apciemoja archibīskaps Jalbžikovskis. Viņš jau bija dzirdējis, ka bij seminārists strādā konsulātā, un apjautājās, vai es esot ar viņu apmierināts.

— "Man ar viņu iet grūti," atbildēju, "jo viņš neiederas konsulārā darbā".

— "Es nebrīnos," teica archibīskaps, "jo arī seminārā viņš bija neveiksmīgs un garīdznieka amatam jau nu pavisam nepiemērots. Man bija ļoti nepatīkami

izslēgt no semināra *jūsu pavalstnieku*. Līdzīgais novērtējums no jūsu puses mani nomierina.

Pēc tam pieņemu lietuvju tautības Latvijas pavalstnieku, studentu L., kas darbojās konsulātā līdz pašām beigām, t. i. līdz 1940. g. 27. augustam. Viņš man ļoti noderēja kā lietuviešu valodas pratējs.

Ilgus gadus konsulātā strādāja kā *sekretāre* latviešu un franču izcelsmes (vectēvs latvietis, vecmāte francuziete) Vanda N. Viņa ļoti un prasmīgi veica savus uzdevumus plašā un komplicētā darba laukā. Pilnīgi pārvaldīja franču, poļu un krievu valodas. Pa mani prombūtnes laikiem N. vadīja konsulātu. Drošības pēc es, katram gadījumam, uzturēju ar viņu telefonisku kontaktu (arī no Latvijas): saņēmu raportus un devu rīkojumus. Viņa darbojās līdz konsulāta likvidēšanai.

Gribu vēl pieminēt ilggadīgo un uzticīgo apkalpotāju Jākubu Vojčēčovsku. Viņš bija poļu tautības un poļu generāļa Dovbor-Mušnicka armijas kaŗa veterāns. Konsulāta sabiedriskos sarīkojumos viņš esot parasti saņēmis labas dzeramnaudas. Bet viņam iegribējies vairāk un vienā konsulāta pieņemšanas dienā ieradās savā veterāņu uniformā — ar Polijas militāriem ordeņiem un medaļām. Bet iznāca tragikomēdija: Atvadoties gerbtuvē, viesi ar viņu sarunājas laipni un sniedza roku, bet — ar *tukšu roku!* No tā laika Jākubs nekād vairs neapkalpoja mūsu viesus veterāņu uniformā ar ordeņiem pie krūtīm.

Pēc konsulāta likvidēšanas, stacijā ieradās draugu un paziņu grupa. Bija arī atnācis Jākubs. Raudādams viņš pateicās man un sievai par labiem laikiem.

Vojevodas Bečkoviča laikmets

Račkēviča pēcnācējs kļuva vojevoda *Bečkovičs* (Beczko-wicz), kuŗš ne tuvu netika līdzī tam izcilus valstsvīram, kāds bija Račkēvičs. Paši poļi raksturoja Bečkoviču šādi: "Pilsudska piekritējs; labs ierēdnis — ko viņam priekšniecība pavēl, to mēģina ļoti izpildīt.

Bet viņam nav nedz augstlidojuma spēju, nedz sabiedriskā šarma.” Pēdējā laikā arī daži mūsu labie draugi bija pārceļti uz citām vietām. Dzīve bija palikusi jūtāmi pelēcīgāka, bālāka. Jaunajam vojevodam trūka arī Račkēviča populāritātes.

Reiz viesojās pie mums policijas priekšnieks un žēlojās, ka tagad lielas rūpes šam sagādājot universitātes studenti, kuriem nepatīkot jaunais vojevoda Bečkovičs (latviskā tulkojumā tas nozīmētu — Mucenieks): “No agra rīta, kad mucu vīri, sēdot uz mēslu mucām, izved no atejām izkārnījumu vircu, studenti nostājas gar ielu un kliez: “Niech żyje Beczkowicz!” (Lai dzīvo Mucenieks). Tas ir demonstratīva vārdu spēle un viegli noprast, pret ko mērkēta. Bet neērti pret to spert kādus oficiālus soļus, jo tas tikai populārizētu šo studentu demonstrāciju,” nobeidza policijas priekšnieks ar komiski noraizējušos sejas izteiksmi.

Kad Bečkoviču iecēla par Polijas sūtni Latvijā, viņam sarīkoja atvadišanās vakaru. Ar runu uzstājās generālis *Želigovskis*:

“... Tur jums būs grūts un nepateicīgs darba lauks. Latvieši ir viena cieta tauta un mūs, poļus, nemīl...”

Vēlāk piegāju pie Bečkoviča kundzes un lūdzu, lai viņa neuztraucas, jo tik nepatīkami latvieši nav, kā pārspilē generalis *Želigovskis*.

“To es jau zinu,” smaidīdama atteica sūtņa kundze.

Te man jāpiezīmē, ka pēc Viļņas okupēšanas 1920. gadā gen. *Želigovskis* nosūtīja uz Rīgu delegāciju, lai nodibinātu sakarus ar Latviju. Delegāciju tā uzņēma, ka viņa steidzīgi atgriezās atpakaļ.*) Ar to tad arī izskaidrojams generāļa rūgtums pret latviešiem.

*) Par augšminēto delegācijas izvadišanu dzirdēju sekojošu nostāstu no viena latviešu virsnieka: “Kad Rīgā ierādās ģen. *Želigovska* delegācija, mūsu valdība piekomandēja viņai vienu virsnieku. Tas stādījās priekšā un raportēja, ka viņam uzdots palīdzēt delegācijai visos vajadzīgos gadījumos — piemēram, ja viesi gribētu atgriezties uz Viļņu, viņš to nekavējot nokārtotu.

Otrā dienā atgriešanās jau bija nokārtota”.

Manā laikā g. Želigovskis atpūtās savā muižā Viļņas apgabalā un ar politiku oficiāli vairs nenodarbojās. Vismaz — es viņu šinī vakarā redzēju pirmo reizi.

Uzbrukumi konsulātam

Ja Latvijā notika kaut kas tāds, kas ārzemēs saraksturoja kādu turienes iedzīvotāju grupu, tad par “grēk-āzi” pirmā kārtā kļuva — konsulāts. Bet tādas lietas jau nu notiek arī citur pasaulē; ar tādām neērtībām konsuliem, gribot negribot, jāsamierinās.

Sociāldemokrati

Kādu vakaru sēdēju ēdamistabā. Te uzreiz manā kabinetā atskan stiklu šķindoņa. Ieskrienu iekšā. Uz grīdas guļ papīrā ietīts akmens, dūres lielumā. Uz papīra uzraksts, ka tā ir atmaksa par sociāldemokrata (neatceros vairs uzvārda) notiesāšanu Latvijā. (Labi vēl, ka akmens bija trāpijis ne lielo frontes logu, bet maziņo, vēdināšanas lodziņu!).

Izrādījās, ka pie konsulāta stāvošo policistu bija aizviļinājuši ar veca trika palīdzību — ar izmisīgiem saucieniem pēc palīdzības. Viļņas prefekts (starosta grodzki) atvainojās. Vainīgo ātri atrada un tiesāja. Tas bija jauns cilvēks, lietuvietis. Pirms sprieduma lūdzu tiesu — mīkstināt sodu vainīgajam, viņa jaunības dēļ. Neatceros vairs, kādu sodu viņam piesprieda.

Latviešu dievkalpojumu traucēšana Latgalē

Daudz nopietnāka bija reakcija uz to poļu notiesāšanu, kas mūsu pierobežas katoļu baznīcās (Ilūkstes apriņķī) bija traucējuši latviešu dievkalpojumus, kad blakus poļu valodai, ievada arī latviešu valodu.

Iesākās nikni, dusmu pilni uzbrukumi laikrakstā “Słowo”. Sevišķi neapvaldīti bija Vladislavs *Studnickis* un pats redaktors Stanislavs *Mackēvičs*. Uzbruka arī

nacionāldemokratu "Dziennik Wilenski," bet samērā rāmi.

1931. g. 7. oktobrī vienā no vietējiem teātriem notika organizēta "protesta sapulce", kurā piedalījās ap 300 cilvēku. Galvenais agitators bija, kā jau varēja paredzēt, Studnickis: "Vajaga izdauzīt konsulāta logus un fiziski uzbrukt konsulam." Atskanēja arī mierīgākas balsis: "Nav nozīmes sist logus šejienes konsulātā. Ja mēs gribētu, mēs varētu izdauzīt logus pašā Rīgā"

Valdības iestādes no paša sākuma zināja par gaidāmo uzbrukumu. Jau laikus ap konsulātu bija savilkti policijas spēki no visas pilsētas un novietoti kaimiņu māju sētās; jo arī no Varšavas bija saņemts rīkojums — nekādā gadījumā nepieļaut ekscesus pret Latvijas konsulātu.

Jau tumsa, kad demonstrantu pūlis tuvojās konsulātam un mēģināja pārraut stiprās policijas ķēdes. Bet veltīgi! Nelīdzēja nedz kaislīgie barvežu skubinājumi, nedz daudzreiz atkārtotie uzbrucēju triecieni. Policijas ķēdes turējās kā Leonidasa grieķu falanga kaujā pie Termopiliem. Spiedieni un atspiedieni ilga gandrīz stundu. Pēdīgi neveiksmīgais pūlis zaudēja sparū; izgaisa cīņas griba un uzbrucēji izklīda.

Taisni šīnī dienā iekrita "Dziennika Wilenska" otrā redaktora Fr. Hriņēviča vārda diena. Viņš vakarā rīkoja draugiem viesības, uz kurām arī es biju ielūgts. Pēc notikušās demonstrācijas piezvanīju Hriņēvičam:

— "Labvakar, redaktora kungs, kā jūtaties?"

— "To nu gan man tagad nākas jautāt — kā jūs jūtaties, konsula kungs?"

— "Lieliski! Vai jūsu ielūgums ir vēl spēkā?"

— "Protams! Mēs visi jūs gaidam."

Aizbraucu. Vairākas stundas pavadījām, interesanti un omulīgi tērzējot pie bagātīgi klāta galda. Kad atvadījos, viens no viesiem — žurnālistiem pavadīja mani līdz pašām mājām, "lai man nenotiktu kas ļauns."

Manas abas meitas toreiz vēl mācījās klosterā gimnazijas trešā klasē. Otrā dienā varēja sagaidīt kādas

demonstrācijas vai citus asumus pret *Latvijas* konsula meitām. Visi, bez izņēmuma, izturējās pilnīgi korekti — kā administrācija, tā arī skolotāju saime un skolnieces.

Izkūpējušā demonstrācija

Pie reizes gribu te vēl attēlot iepriekšējo (1931. g. 4. oktobrī) demonstrāciju pret konsulātu, kas neparedzētā kārtā nobeidzās ar humoristisku pārpratumu.

Pēc asajiem antilatviskiem rakstiem Slow'ā neliela jauniešu grupa salasījās iepretim konsulātam. Demontstranti stāvēja ielas otrā pusē taisni pret manu kabinetu un raidīja naidīgus saucienus. Konsulāts jau bija slēgts, un tur neviena nebija. Nepamanīts vēroju notikumus no cita loga. Te uzreiz redzu, ka visi skatās uz mana kabineta balkonu. Pieliecos uz priekšu un ieraudzīju, ka uz balkona stāv mana jaunākā meita Danuta, skatās uz puli un... pacel roku. Jau taisījos skriet un saukt iekšā, jo kāds taisījās sviest akmeni. Bet redzu, ka pūlis skatās uz balkonu, pārtrauc kliegšanu un sāk izklīst...

Vēlāk izrādījās, ka Danuta bija izskrējusi uz balkona, skatīties, kas tur trokšņo. Saucienus nesaprata, un viņai galvā iešāvēs doma, ka tas varbūt kāds apsveikums ... un pacēla roku. Pūlis nesaprašānā raudzījās uz meiteni klostera gimnazijas uniformā un izklīda...

Naidīgā demonstrācija bija izkūpējusi!

Reitera koņa otrā uzstāšanās Viļņā

Iepriekš minētie notikumi un pastāvīgie Studnicka kūdījumi tomēr atstāja saspīlējumu un sarūgtinājumu Viļņas sabiedrībā, kaut uz laiku. Un taisni šādu momentu Reiters bija izvēlējies, lai uzstātos ar savu kori Viļņā. Es viņu nopietni brīdināju, lai to nedara. Ievērojot poļu karsto patriotismu un nacionālo lepnumu, tas pašlaik būtu riskanti, un tāds mēģinājums beigtos ar pilnīgu fiasko.

Tomēr reiters palika pie sava. Nesaprotu, kāds ļauns

Izkūpējušā demonstrācija pret Latvijas konsulātu.
R. K. zīm.

gars mudināja simpatisko Reiteri nepiegiezt vērību maņiem pamatotiem un labi domātiem brīdinājumiem. Tas bija pilnīga politisko apstākļu, kā arī poļu rakstura neizprašana. Tas bija tas pats kā iet pie sakaitinātām lauvām.

Ko paredzēju — tas notika: pilnīgs boikots. Dziedātāju bija daudz vairāk nekā publikas, kas sastāvēja no konsulāta personāla, ieskaitot manu ģimeni, un dažiem klausītājiem.

Pēc neizdevušās uzstāšanās Reiters man lūdza ieteikt kādu restorānu, kur varētu paēst par lētu cenu. Es to jau biju paredzējis un stājies sakaros ar vienu labdarīgu — pusreligisku, puslaicīgu organizāciju, kuŗas priekšniece, Viktorija Rutkovska, bija manas sievas māsiņa. Šī organizācija uzturēja rokdarbu darbnīcu un ēdnīcu priekš studentiem, garīdzniekiem un ierēdņiem. Rutkovska kundze apsolīja izsniegt visam korim pusdienas par pašizmaksas cenām, un pie tam — pēc ēdnīcas slēgšanas, lai neviens netraucētu un viesi justos brīvāki, mājīgāki — tikai starp savējiem.

Mēs ar sievu tur arī piedalījāmies. Reīterieši, neskatoties uz koncerta tukšo zāli, bija ļoti apmierināti un jautri. Sirsnīgi pateicās gan dziesmām, gan vārdiem kā Rutkovska kundzei, tā arī sievai.

Lielā valūtas spekulācija

Kādu vakaru konsulātā ieradās Viļņas slepenpolicijas priekšnieks *Abčiņskis* ar ļoti svarīgu atklājumu. Starp Poliju un Latviju darbojoties labi noorganizēta liela mēroga valūtas spekulācija. Ja tas interesējot mūsu valdību, viņš varot mums paziņot spekulantu adreses Rīgā. Bet jāievērojot vislielākā piesardzība, jo tiem spekulantiem esot ļoti labi un plaši nostādīta izlūkošana. Lai no Rīgas atsūta kādu mūsu valūtas spekulācijas apkaŗošanas agentu. *Abčiņskis* lūgšot savu valdību, lai atļauj iepazīstināt mūsu agentu ar atklātiem materiāliem. Ieteicams būtu nekavējot Rīgā izdarīt attiecīgas kratīša-

nas un apcietināšanas, lai vainīgie nepagūtu noslēpt pēdas.

Nosūtīju ārlietu ministrijai šifrētu telegrammu, kuru saņēma nodaļas vadītājs *Māsēns*. Tanī pat vakarā viņš man piezvanīja un jautāja, vai mani avoti ir droši, jo neizdošanās gadījumā mēs abi būšot kompromitēti.

— “Pilnīgi droši; Abčinska brālis ir mans bijušais skolas biedrs no Lovičas reālskolas. Mēs tur abi dzīvojam skolnieku pansionatā, kopīgā istabā.”

Tad *Māsēns* vairs nešaubījās un lika lietai iet savu gaitu. Tomēr viņš baidījās, vai parastā policija ir droša. Tamdēļ lietu nodeva politiskai policijai. Tā apsolīja, ka vēl tai pašā naktī izdarīs kratīšanas un arestus. Mēs abi pavadījām nemiera pilnu nakti.

Otrā dienā *Māsēns* man zvanīja jau daudz mierīgāks: esot jau kaut ko atraduši. Vakārā bija vēl labāks telefons: Atrasts daudz pierādījumu. Vainīgie atzinušies un apcietināti.

Vēl pastāvēja viens nemiera avots — vai Polijas valdība atļaus izsniegt Abčinska apsolutās ziņas, jo svešās valūtas *ievešana* Polijā nebija aizliegta, bet vienīgi *izvešana*. Tā tad šī spekulācija grēkoja vienīgi pret Latvijas, bet ne Polijas likumiem. Pēc divām dienām Abčinskis man paziņoja, ka Polijas valdība atļāvusi mūsu pārstāvim ieskatīties Viļņas iestāžu attiecīgos dokumentos un tos nokopēt. Tā bija liela pretimnākšana no Polijas valdības puses.

Ķēriens izrādījās ļoti izdevīgs. Lietas tika iztiesātas vairākās atsevišķās prāvās.

Bočianska laikmets

Bočianskis bija pēdīgais poļu vojevoda Viļņā. Pret Latviju un konsulātu izturējās labi. Simtprocentīgi vairs neatceros visus gadu skaitļus un notikumu precīzu secību, jo šos memuārus iesāku rakstīt tikai 1964. gadā. Var jau būt, ka daži epizodi notika citu vojevodu laikmetā. Bet es jau nerakstu vēsturi. Mans nodoms bija

— tēlot vietējās sabiedriskās dzīves tādus epizodus, kas varētu interesēt latviešu lasītājus.

Laukstrādnieku vervēšana

Bočiaņska laikmetā pastiprinājās poļu laukstrādnieku vervēšana. Šim nolūkam no Latvijas tika vairākkārt atkomandēts speciāls ierēdnis — Mežsargs, kas cieši sadarbojās ar konsulātu. Konsulāta darba lauks arvien vairāk paplašinājās. Sakarā ar to man ar laiku bija jāpaliek personāls. Iesaistīju darbā savu māsu Melāniju un arī meitu Danutu, kuŗa šeit ieguva pirmo konsulāro praksi, jo bija sev izvēlējusies diplomātiski - konsulāro karjēru. Kad pieprasīju Parīzes “L'école de Sciences Politique” direktoram, vai viņš uzņems manu meitu, tas atbildēja ļoti laipni un pozitīvi. Karš skaisto plānu izjauca.

Viļņas universitātes lauksaimniecības fakultātes studentu grupa 1938. gadā nodibināja “Kólko Rolnicze” (Lauksaimniecības Pulciņš). Uz vienu sapulci no “Kólko Nazaretanek” aizgāja arī mana meita Renāte un viņas draudzene igauniete Konstance *Jakutovič*, lai noklausītos referātu “Poļu laukstrādnieku vervēšana uz Latviju”. Pulciņš galvenokārt sastāvēja no poļu muižnieku dēliem. Tie pret šo akciju bija naskaņoti naidīgi aiz tā iemesla, ka tas mazināja Viļņas vojevodistē lēto darba roku pārpilnību. Referents apgalvoja, ka Latvijā poļu strādniekus slikti baro, gandrīz tikai ar silķēm. Apiešanās arī esot slikta. Vajadzētu aizliegt vervēšanu.

Vārdu lūdza Konstance. Viņa dedzīgi protestēja pret referenta nepareiziem apgalvojumiem. Viņas mātei pašai esot muiža, netālu no Viļņas. Viņa labi pazīstot apstākļus uz laukiem Taisni *šeit laukstrādnieku* stāvoklis esot bēdīgs, sevišķi uztura ziņā. Tamdēļ laukstrādnieki labprāt braucot uz Latviju. Pēc atgriešanās stāstot taisni pretēju tam, ko runājis referents. Arī Renāte piebalsoja draudzenei un stāstīja, ka daudzas polietes apprecējušās ar latviešiem un paliekot tur. Arī strādnieki labprāt paliekot ilgāku laiku Latvijā un atgriežoties uzbarojusies un labi

apgērbti. Abu meiteņu dedzīgie protesti atrada labvēlīgu atbalsi; daļa klausītāju nosvērās viņu pusē.

Vēlāk man viena pastāvīgi Polijā dzīvojošā latvietē stāstīja, ka tuvējā ciemā aizbraukušie laukstrādnieki atgriezušies no Latvijas jaunos uzvalkos un glazē cimdos.

— “Kā lordi,” jokojuši kaimiņi.

Kaŗa draudi

Hitlers okupēja Austriju (1938. g.) un Āehoslovākiju (1939. g.) un tur izteica nepārprotamus draudus Polijai. Tad arī poļu plašākas aprindas sāka saprast, ka stāvoklis kļūst arvien draudošāks. Tomēr poļu noskaņojums Viļņas apgabalā bija gan satraukts, bet ne pāniskis. Uzliesmoja lepnā poļa patriotisms un pašpaļāvība. Bet poļi pārvērtēja savus spēkus un pietiekoši ne novērtēja pretinieka motorizēto pārspēku un vācu kaŗa jaudu: “Mūsu viens kareivis pieveiks divus, pat trīs vāciešus”, lieljās poļu pašpārliecinātie kareivji un virsnieki. Tāds armijas noskaņojums, bez šaubam, ir svarīgs uzvaras priekšnoteikums, bet tas nav vēl viss. Ir vajadzīga attiecīga sagatavošana, labs apbruņojums un ģeniāls kaŗa vadonis.

Āercils savos kaŗa memuāros (I sējuma 323. lp.) raksta:*)

“Eiropas vēsturei ir savs tragisks noslēpums — *poļi*, kas individuāli ir spējīgi uz hēroismu un kuŗu raksturā izpaužas cīņas tikums un bruņnieciskums. Bet politiskā dzīvē viņiem piemīt nedziedināmi defekti. Poļi ir drošsirdīgākie no drošsirdīgiem, bet bieži viņus vada nekrietnākie no nekrietniem.”

Bijušais premjers trimdā, Londonā, Staņislavs Mackēviĉs uz to replicē:

“Mūsu valstvēru vislielākā neprātība politikā bija tā, ka viņi noticēja Anglijas palīdzības solījumiem un ce-

*) Stanisław Mackiewicz — “Zielone Oczy” (Zaļas Acis). Instytut Wydawniczy “PAX”, Warszawa (lp. 94-99).

rēja, ka angļi pildīs savas saistības, kādas noslēdza ar mums”.

Tālāk Mackēvičs uzsver, ka Austrijas “Anschluss”ā (pievienošanā) Vācijai un Čehoslovāķijas okupācijā Anglija redzēja gatavošanos uzbrukumam Lielbritānijai. Visi toreiz saprata, ka Hitlera pirmais trieciens būs nāvējošs, pateicoties Vācijas pārspēkam, sevišķi gaisā. Austrija, Čehoslovākija un Dānija piekāpās. Polija patriotisms un nacionālais lepnums ņēma virsroku. Beks deklarēja: “Mēs cīnīsimies par savu brīvību pat tādā gadījumā, ja paliksim vieni”. Hitlera pirmo un nāvīgo triecienu saņēma nelaimīgā Polija... un krita.

*

Viļņā mēs ar Mackēviču bijām politiski pretinieki, bet tomēr man jāatzīstas, ka ar lielu interesi nesen izlasīju viņa 1959. gadā izdotos memuārus “Zielone Oczy”.

Ieņemot vienu gadu poļu eksilvaldības premjera posteni Londonā, viņam bija izdevība ieskatīties Anglijas un citu valstu priekškaŗa un kaŗa laikmeta politisko gāŗjenu aizkulīsēs. Kā impulsīvs un apdāvināts žurnālists Mackēvičs savus vērojumus un piedzīvojumus ļoti interesanti tēlo augšminētos memuāros

Bēgļi

Atgriezīšos tagad atkal pie 1939. gada notikumiem Viļņā. Pirmā septembrī Hitlers uzbruka Polijai. Iedzīvotāji vēl neuztraucās, jo pirmās kaujas risinājās diezgan tālu no Viļņas. Visi cerēja, ka līdz Viļņai vācieši netiks, un poļu armija noturēsies, lēnām atkāpjoties, līdz tam laikam, kad sabiedrotie varēs sniegt efektīvu palīdzību. Notika gan daŗi atsevišķi vācu uzlidojumi, bet tie nebija graujoŗi un nerādīja paniku. Sāka ierasties bēgļi. Pirmie bija latvieŗi, kuŗiem vēl līdz kaŗa sākumam izdevās no rietumiem iekļūt Polijā.. Piemēram vienā sestdienas vakarā pie konsulāta piebrauca latvieŗu autobuss

ar tūristiem no Vīnes. Viņu Polijas transitvīzas gāja uz beigām. Iestādes svētdienā nestrādāja, tā tūristi baidījās no sarežģījumiem tālākā braucienā līdz Latvijas robežai. Lūdza palīdzību. Zvanīju vojevodistes pārvaldei. Tur bija vienīgi dežurējošais ierēdnis. Kompetentā persona — drošības nodaļas priekšnieks — bija jau aizgājis. Zvanīja uz dzīvokli, bet arī tur viņa nebija. Tad ierēdnis sāka zvanīt uz lielākiem restorāniem, kamēr pēdīgi atrada. Izklāstīju lietas stāvokli. Priekšnieks apsoliya tūlīt zvanīt attiecīgām iestādēm gar ceļu un robezsargiem, lai neliek nekādus šķēršļus mūsu ekskursantiem, pat ja viņiem ceļā notecētu vīzas; lai palīdz viņiem izkļūt no Polijas.

*

Kādu vakaru piezvanīja man no dzelzceļa stacijas Bilmaņa un Ēķa kundzes un lūdza atnākt. Uzgaidāmās telpās sēdēja abas kundzes blakus milzīgai bagāžas kaudzei. Stāstīja, ka Polijas prezidents *Moščickis*, kopā ar valdību un diplomātisko korpusu, ekstravilcienā atstājis Varšavu un aizbēdzis uz Rumāniju. Sūtnis Ēķis pievienojies viņiem, bet Ēķa kundze, kopā ar savu viešņu Bilmaņa kundzi, ir ceļā uz Rīgu. Apdraudētā Varšavas - Viļņas dzelzceļa līnija jau bijusi slēgta civiltatiksmei. Polijas iestādes abām kundzēm rezervējušas vienu I klases nodaļu vilcienā, kas novirzīts uz Viļņu pa aplinkus ceļiem — caur Lidu. Tikušas ar visu bagāžu līdz Viļņai, bet te jāgaida, kamēr ies kāds vilciens uz Zemgali. Nokārtoju abām kundzēm tālāko braukšanu.

*

Ieradās konsulātā viens līdz nāvei noguris latviešu students. Viņš arī mēģinājis no Varšavas nokļūt Viļņā pa apkārtceļu. Kad viena vācu lidmašīna sākusi mest bombas, visi pasažieri izlēkuši no vilciena un izkļuši uz visām pusēm. Students tālāko ceļu uz Viļņu turpinājis kājām.. Viena vācu lidmašīna sākusi apšaudīt tīrumā strā-

dājošos cilvēkus. Tie mukuši krūmos. Mūsu students nogūlies gaŗšļaukus kartupeļu tūruma vagā un ticis sveikā cauri. No Viļņas uz Latviju turpināja ceļu vilcienā.

*

Autoīpašnieki bēga no Varšavas savās mašīnās. Bet pa ceļam reti kur vairs varēja dabūt benzīnu. Ja bēglis nebija paņēmis līdzī lielāku kvantumū dzīnējvīelas, tad nācās mašīnu vienkārši pamest uz šosejas.

Daudzi, kas atkūlās Viļņā, mēģināja nokļūt Latvijā. Sākumā izsniedzu vīzas bez grūtībām. Skaits palīka arvien lielāks. Sāka bēgt uz Latviju arī paši viļņieši. Daudzi studenti nokļuva caur Latviju, Zvīdriju un Norvēģiju — Anglijā, lai tur iestātos brīvprātīgi militārās formācijās, jo Viļņas apgabals sāka līdzināties maisam, no kura varbūt drīzi vairs nevarēs tikt ārā. Tiešām — saņēmu no Rīgas rīkojumu — bez ministrijas atļaujas vairs neizsniegt vīzas. Arī pats ārlietu ministrs Munters telefoniski atkāŗtoja aizliegumu. Zem katras izdotās vīzas pasē bija jātaisā atzīme, kas un kad devis atļauju.

Zīņas no frontes kļuva arvien uztraucošākas. Vienu rītu izplatījās stīndzīnoša vēsts, ka arī lielīnieki pīeteīkuši Polijai karu un pāŗiet jau robežu. Tas bija kā negaidīts pārkoņa spēŗiens, kas vienā acūmirklī laupīja visas cerības. Armījas štābs dedzīnāja slepenos dokumentus. Netālu no konsulāta atradās militārās pāŗtikas nolīktavas. Izdevā rīkojumu tās atvērt un saturu izdalīt tautai. Lāudis gar konsulātu stīepā maisus ar mīltiem, cukuru un citiem produktiem.

Cīlvēki drūzmējās konsulāta telpās un izmīsiģi lūdza vīzas. Starp vīņiem atradās daģs mans labs draugs vai paziņa. Bet es biju bezspēcīģs; no Rīgas gandrīz visas atbīldes bija negatīvas. Tas radīja īģnumu un sarūģtināģumu. Es zaudēģu daģu labu draudzību!

Manā sievā ar jaunāko meītu uzturējās vēl vasaras mītnē, klusajos Bezdānu meģos, 25 klm. no Viļņas. Vāģadzēja vīņas nekavēģoģi dabūt mājās. Telefoniski lūdzu

vojevodu Bočiaņski palienēt man kādu drošu satiksmes līdzekli. Viņš tūlīt atsūtīja savu mašīnu ar uzrakstiem, ka šī mašīna var brīvi braukāt katrā laikā, arī gaisa trauksmes gadījumos. Pa primitīviem lauku ceļiem laimīgi pārvedu savas dāmas mājās.

Telefoniskā sarunā ministrs Munters lika man priekšā drošības labad, pārcelties, ja to vēlos, ar konsulāta kanceleju uz Turmontiem pie pašas Latvijas robežas. Es tomēr uzskatīju tādu pārcelšanos — pa kaklu, pa galvu — grūti izdarāmu. Neredzēju tam arī nekādu reālu nozīmi. Atteicos.

Otrā dienā pie konsulāta piebrauca galīgi apputējusi un dubļiem nošļakstīta automašīna ar burtiem "C. C." (Konsulārā korpusa pazišanas zīme.). Ienāca elegants kungs ar tādu pat dāmu. Stādījās priekšā kā Zviedrijas konsuls Dancigā ar sievu. Abi Polijas pavalstnieki (goda konsuls). Tamdēļ bēga. Lūdza vīzu. Ar nožēlošanu atteicu. Bija izmisuši. Mēs ar sievu aicinājām viņus pie pusdienu galda. Ļoti simpātiski cilvēki. Žēl bija noskatīties viņu nomāktībā. Pēc pusdienām nolēmu vēlreiz izmēģināt laimi un piezvaniju ministrijai uz Rīgu. Izdevās — saņēmu piekritošu atbildi. Patīkami bija noskatīties viņu dziļo prieku. No Rīgas uz Zviedriju gribēja lidot. Tamdēļ atstāja manā pagaidu rīcībā savu skaisto mašīnu ar šoferi un ar pēdējo vilcienu sasniedza Latviju.

Maldu ziņas

Sāka neuzkritoši nozust viena, otra oficiāla persona. Tas vēl vairāk kāpināja vispārējo satraukumu. Te uzreiz viena vietējā avīze izlaida *ekstra izdevumu* ar fantastiskām ziņām, ka sabiedrotie uzsākuši lieluzbrukumu rietumfrontē, pārrāvuši vāciešu aizsardzības līniju, un tie panikā bēgot.

Daudzus prātus tas uz kādu brīdi nomierināja. Ekstra izdevums bija ļaunprātīga maldināšana, kas, pēc lietas noskaidrošanas, cilvēkos izsauca sašutumu. Daļa sa-

biedrības izskaidroja to kā lielinieku provokāciju, lai traucētu bēgšanu. Citi vainoja aizbēgušos dižvīrus, kuri aranžējuši maldinošo izdevumu, lai lielais pūlis netraucētu viņu nozušanu.

V. VIĻŅĀ LIELINIEKI!

Lielinieku ienākšana

1939. g. 27. septembrī uzmodamies no neparasta trokšņa. Uztrūkos un pieskrēju pie loga. Dārdēdami un kāpuķķēdēm žvadinādami gaŗām konsulātam vēlās krievu tanki ar atklātiem torņiem, kuŗos stāvēja tankisti un vērīgi lūkojās uz visām pusēm

Ienākšana ir "mierīga un draudzīga" — skaidroja lielinieki — lai atbrīvotu pilsētu no poļu jūga un pasargātu iedzīvotājus no vācu bumbvedējiem." Un tiešām — sākumā krievi izturējās miermīlīgi. Arī palikušos valsts un pilsētas ierēdņus atstāja savās vietās. Iedzīvotāju vairums, sevišķi intelligence, izturējās nogaidoši. Atnākušie komunisti gan sapulcēs, gan uz ielas mēģināja tautai "iemācīt jaunas idejas un jauno dzīves veidu". Piemēram, konsulāta apkalpotājs Jākubs novēroja tādu skatu uz ielas. Sarunājās divi poļu strādnieki, savstarpīgi lietojot Polijā *vispār* pieņemto uzrunu "panie" (kungs), "niech pan" (lai kungs). Garāmejošais sarkanarmietis apstājās un pamācīja:

— "Biedri, tagad kungu laiki izbeigušies un nevietā lietot padevīgo "pan". Jums vairs nav ko baidīties un variet katru uzrunāt ar "tovarišč."

— "Ne aiz bailēm un padevības mēs lietojam "pan", bet tamdēļ, ka paši bijām un esam pany. Tāda uzruna pie mums ir pieklājības forma un vispār pieņemta."

Lielu izbrīnu lieliniekos izraisīja neretie gadījumi, kad divi vienkārši cilvēki, lamādamies, neiztika bez "paņošanas"

— “Pan jest prawdziwa szwinia!” (Kungs, jūs esat īsta cūka).

— “A pan jest skonczonego idiota!” (Bet jūs, kungs, esat galīgs idiots).

Tāda lamāšanās “pēc labā toņa” nebija retums starp poļiem. Manos laikos jocīgām paražām pret dāmām piederēja arī Varšavā un sevišķi Galicijā lietoti apsveikumi “caluję rączki” (bučoju rociņas) uz “padam do nóżek” (krītu pie kājiņām). Galicijas veikalos pārdevēji minētas frāzes lietoja gandrīz pastāvīgi; aiz paraduma tas viņiem reizem paspruka pat pret vīriešiem.

Kad Polijā pie varas nāca lielinieki, viņi mēģināja iznīdēt uzrunu “panie” un ievest “towarzyszu” (biedri). 100%-gi to izdevās panākt vienīgi arodbiedrībās un mītiņos. Atrada kompromisu — “obywatelu” (pilson). Tas bija vieglāk pieņemams poļiem un nekaitināja krievu boļševikus. Nesen satiku no Varšavas iebraukušās 3 kundzes. Visas stāstīja, ka “labais tonis” un izslavētais poļu sabiedriskais elegantums tagad stipri noslīdējuši uz leju, bet no laika gala iesakņojušais “pan” vēl nav iznīdēts un pat sāk izspiest uzspiesto “obywatel”

Viļņas valsts bankas direktora drāmatiskā pašnāvība

Pirmais prātus uztraucošais notikums nelika ilgi uz sevi gaidīt. Tas bija Valsts bankas direktora Šēroslavska apcietināšana un pašnāvība. Sabiedriskās dzīves sektorā viņš ieņēma Viļņas poļu katoļu apvienības priekšsēža posteni. Šēroslavskis bija ļoti iecienīts kā katoļu tā arī finansiālās un saimnieciskās aprindās. Pēc savas ienākšanas lielinieki steidzīgi ieradās Valsts bankā un pieprasīja visa zelta izdošanu. Tāda vairs nebija, jo kad stāvoklis kļuva draudošs, Viļņas vojevoda Bočaņskis (Bociański) pavēlēja bankas direktoram izdot visas vērtības. Izpildījis pavēli Šēroslavskis lūdza vojevodu parakstīt attiecīgu aktu. Tas esot atcirtis:

— “Tagad ir tāds stāvoklis, ka nav laika rotaļāties

ar aktu sastādīšanu. Es jums devu šo pavēli kā Polijas valdības pārstāvis. Pietiek ar mutisku rīkojumu”.

Šēroslavskis, gribot negribot, padevās, bet sekas priekš viņa bija kļūmīgas. Bočanskis zeltu izveda, bet Šēroslavskis palika Viļņā, un visas lielinieku dusmas vērsās pret viņu. Uz draudiem viņš lepnī atbildēja:

— “Esmu Polijas pavalstnieks un valsts ierēdnis. Pēc starptautiskiem likumiem man nav jums jāsniedz ziņas par savu darbību. Esmu bijušais Austrijas armijas virsnieks; ar draudiem jūs mani neiebaudīsiet!”

— “Ak šitā! Nu, bet mēs jūs piespiedīsim runāt. Mums ir iedarbīgi līdzekļi, ar kuriem drīzi vien iepazīsities!”

Otrā dienā pratināšana turpinājusies. Kā tā norisinājusies — nezinu. Kad direktoru veduši atpakaļ pa gaiteni, viņš, neskatoties uz savu korpulenci, zibeņātrumā pieskrējis pie pusatvērtā loga, uzlēcis uz palodzes un no trešā stāva meties uz leju — uz bruga.

Ar laustiem locekļiem un iekšējiem satricinājumiem viņu aizveda uz slimnīcu. Pēc grūtām ciešanām Šēroslavskis otrā dienā šķīrās no šīs pasaules.

Notikums ārkārtīgi satrauca prātus. Bēru gājienā demonstratīvi piedalījās milzums ļaužu. Lielinieki jutās neveikli un taisnojās, ka gribējuši “tikai iebaudīt” stūrgalvīgo direktoru, lai tas atzīstos, kur palicis zelts.

Lielā tautas sapulce

Lielinieki aranžēja “tautas sapulci, lai izzinātu tautas noskaņojumu un vēlēšanos”. Lielais Lukišku laukums bija stāvgrūdām pilns. Novērojot pūli uzkrita, ka tur daudz sveša, līdz šim neredzēta elementa. “Tu dužo nietutejszych” (Te daudz nešejieniešu), bija dzirdamas piezīmes. Runātāji dedzīgiem vārdiem pateicās sarkanai armijai par atbrīvošanu no kapitālistu jūga un skubināja tautu, lai mēģina ātrāk panākt lielinieciskās kārtības ieviešanu Viļņas apgabalā. Pacēlās roku mežs.

Konsulāta apkalpotājs Jākubs stāvēja tuvu diviem sarkanarmijas virsniekiem, kuŗi arī skatījās un klausījās.

— “Nu i durakī!” (Ir gan viņi muļķi), klusu teica viens otram.

Lielinieku izturēšanās pret konsulātu

Kad lielinieki ienāca Viļņā, tad visas pārvaldes funkcijas pārņēma viņu militārā pārvalde, kuŗa novietojās plašajās vojevodistes telpās. Mēneša laikā Viļņā bija pilnīgi izolēta no ār pasaules. Konsulāta pūles sazināties ar ārlietu ministriju bija veltīgas. Mēģināju to panākt caur Maskavu. Lielinieki gan pieņēma manus rakstus uz Rīgu, bet kas ar viņiem notika — nezinu: atbildes nedabūju. Arī ārlietu ministrija mēģinājusi tādā ceļā nodibināt kontaktu ar konsulātu — bez panākumiem. Citādi krievi respektēja starptautiskās konsulārās tiesības un izturējās korekti. Nekavējoties tika nodibināts PSRS (Padomju Sociālistisko Republiku Savienības) konsulāts. Jaunieceltais konsuls, kopā ar savu sekretāru, ieradās ar vizīti. Pēc tam sekretārs bieži apmeklēja konsulātu. Novēroju, ka viņš ir ļoti aktīvs partijas biedrs un faktiskais konsulāta vadītājs un dvēsele. Mūsu sarunu galvenais temats bija tagadējā dzīve Polijā un lielinieku panākumi sociālā uzbuvē. Viņš atzina, ka notikušas dažas kļūdas, bet ar lepnumu uzsvēra, ka lieliniekiem viss bija jārada kuŗa izpostītā zemē gandrīz no nekā; bez paraugiem; bez svešas palīdzības; ar pašiedvesmu. Kad ieminējos, ka pie vecās varas gāšanas tik liela nozīme bija arī latviešu strēlniekiem, viņš tikai atmēta ar roku. Atgādināju žīdu nozīmi. Viņš izsauca:

— “Ach!... oņi toļko mešajut.” (Ak!.. viņi tikai traucē).

Sarunās varēja tā kā izjust krievisko nacionāllepnumu un antisemitiskas pazīmes. Par tādām pazīmēm man stāstīja arī cilvēki, kas bija novērojuši krievu tanku

iebraukšanu Viļņā. Dažas jaunas — acīm redzot sarkani noskaņotas — ebrejietes apsveikušas tankistus, pasniedzamas turpat pilsētas apstādījumos saplūktas puķes. Daudzi tankisti pieņēmuši puķes un pateikušies, bet daži svieduši puķes atpakaļ.

Pēc kāda laika ar vizīti ieradās viens sarkanarmijas ģenerālis (aizmirsu uzvārdu), PSRS konsula pavadībā. Mēs ar sievu uzņēmām viesus ar cepumiem un franču vīnu. Viņiem ļoti patika mūsu rezidence — divstāvu māja ar plašām terasēm; dārza vidū; augstā Vilijas krastā ar skaistu skatu pāri upei; 10 istabām.

Manīju, ka viņi grib apskatīt telpas! Varbūt tas bija pieklājīga veida *inspekcija*, jeb dzīvokļa meklēšana — gadījumam, ja konsulāts tiktu likvidēts. Izvadīju abus pa visu māju. Interesējās arī par labākām mēbelēm!

Vienā istabā notika neparedzēts starpgadījums... Pie šujammašinas sēdēja — *mūķene*. Sevišķi pārsteigts bija ģenerālis, jo tādu mūķeni pilnā formā — melnā tērpā, ar platu baltu krāgu un milzīgu baltu stērķelētu kapuci galvā — viņš laikam vēl nebija redzējis, jo Krievijā klosteri jau sen bija likvidēti. Izbiedētā un apjukusā mūķene bija dziļi nokārusi galvu. Ģenerālis noliecās, lai redzētu viņas seju. Tas galīgi apmulsināja nelaimīgo mūķeni. Viņa vēl zemāk nolieca galvu. Bet tas, acīm redzot, jau radīja aizdomas. Varēja tak būt, ka konsulātā bija meklējis patvērumu no lieliniekiem kāds politisks bēglis, kas, drošības pēc, maskojās mūķenes tērpā. Ir tak zināms, ka poļu sacelšanās laikā 1863. gadā vajātie insurgenti bieži slēpās sievietu drēbēs. Bija pat gadījumi, kad, pēkšņas revīzijas momentā, bēglis meklēja glābiņu dāmu buduārā un paslēpās zem plašās krinolīnes! Ģenerālis noliecās tik zemu, ka varēja ieskatīties slēptajā sejā. Parliecinājies, ka mūķenes sejā nav nekā vīrišķa, viņš atkal izslējās. Es paskaidroju, ka mūķene strādā rokdarbus manai sievai. Piemetināju, ka poļi ir ļoti dievbijīgi un klosteru ir daudz.

— “Tas taisnība”, piekrita ģenerālis: “Ticības kultam Polijā vēl dziļas saknes”.

“Aizdomīgā” mūķene
R. K. zīm.

Atvadoties generālis ielūdza mani pie sevis. Norunātā laikā, krievu konsula pavadībā, ieradās okupācijas pārvaldē. Tur mūs jau gaidīja divi sarkanarmijas virsnieki un viens poļitruks. Ģenerāļa uzdevumā viņi ļoti atvainojās, ka tas personīgi nevar mani apsveikt, bet viņam steidzīgās dienesta darīšanās bijis jāizbrauc no Viļņas.

Mūs aicināja pie galda, uz kuŗa dižojās nepieredzēti liela kaudze visādu garšīgu un izmeklētu “zakusku”; netrūka arī krievu tradicionālās “ikras” (kaviāra). Par jautrību un omulību gādāja attiecīga baterija visādu šķidrumu. Raiti ritēja valodas. Mani interesēja pēcrevolūcijas dzīve Krievijā. Viņus — tagadējie apstākļi Latvijā un Polijā.

—“Piesardzību!” — čukstēja man kāda iekšēja balss. Viņu zinkāre skāra arī manu konsulāro darbību Viļņā. Viens no virsniekiem jautāja:

— “Vai jūs visiem izdevāt vīzas, jeb notika arī kāda šķirošana?”

— “Patstāvīgi vīzas varēju izsniegt, ja lūdzēji uzrādīja vajadzīgās ārzemes pases un piederēja pie tādas valsts, ar kuru Latvijai bija normālas diplomātiskas attiecības. Citos gadījumos man bija jāpieprasa ārlietu ministrija. Arī darba meklētāji bija jānoraida pie ministrijas. Tāpat nevēlamas un šaubīgas personas.”

— “Vai komunistiem jūs izsniedzāt vīzas?”

— “Ne pastāvīgas, bet vienīgi tranzītvīzas.”

— “Kā, vai tad komunistus jūs uzskatījāt par šaubīgām personām?”

Nepaguvu atbildēt, kad iejaucās politruks:

— “Tur nav ko brīnīties, jo kapitālistiskās valstīs komunistus uzskata par bīstamu un nevēlamu elementu”.

Tas nomierināja ziņkārīgo virsnieku. Sarunas novirzījās uz citiem tematiem un turpinājās miermīlīgā garā. Kad ielēja Krimas vīnu (Agrāk nebiju Krimas vīna cienītājs, bet šie pasniegtajam bija reti laba garša) — es pacēlu savu glāzi apsveikdams Sarkanā armiju.

— “Nē, nē! Tā mēs nevaram, — vispirmā kārtā jādzer uz mūsu lielā vadoņa Staļina veselību”.

Izlaboju sava neveiklā tosta saturu. Dzērām uz “Lielā Staļina”, tad Sarkanās armijas veselību. Pēc tam viņi cēla kausus uz manu veselību un tā tālāk... Šķīramies “ļoti draudzīgi”.

Patvēruma meklēšana konsulātā

Kad arestēto skaits sāka pieaugt, tad daži mēģināja atrast patvērumu konsulātā. Ļaudis runāja, ka “tagad visdrošākā vieta Viļņā ir tanī baltajā mājā uz kalna” (tas ir — Latvijas konsulātā). Viņi, acīm redzot, nezināja, ka *praktiski* patvēruma došanas tiesības bauda vienīgi lielvalstu sūtniecības, bet ne konsulāti. Ar smagu sirdi bija jānoraida gan profesori, gan studenti, gan labi draugi.

Laikmetā, kad jēdzieni par morāli un tiesībām

vairs nav stabili; kad viss īrst un jūk; kad starptautiskām paražām un tiesībām vairs droši nevar paļauties, — tad arī man, kā apdraudētās valsts konsulam, bija jāievēro ārkārtīga piesardzība. Kādam neuzmanīgam solim varēja būt kļūmīgas sekas. Reizēm man bija tāda sajūta ka staigājam pa mīnētu lauku. Nelāga sajūtu kāpināja arī vēl ieroču atņemšana man. Kad lielinieki ienāca Viļņā, viņi izsludināja, ka visiem ieroču turētājiem tie nekavējoši jānodod. Poļu iestādes man bija izdevušas atļauju Vinčestera mazkalibra šautenei un diviem revolveriem (man un sievai). Apjautājos krievu militārā pārvaldē, vai rīkojums attiecas arī uz mani.

— “Nē, tas neattiecas uz jums”, bija atbilde.

Pēc kāda laika, vienā no saviem biežajiem apciemojumiem, krievu konsulāta sekretārs “draudzīgi” ieteica — tomēr nodot savus ieročus. Man pašam būšot ērtāki, ja es nenogaidot militārās pārvaldes oficiālu pieprasījumu, nodošot ieročus viņam. Bet lai iepriekš izlādējot šauteni un revolverus! Neredzot citas izejas — es atnesu “bīstamās mantas” un nodevu sekretāram. Pēc kāda laika mani apciemoja pats konsuls; lielija man atņemtos ieročus, kuŗus viņi esot izmēģinājuši mežā. Viņš piebilda, lai es nedomājot, ka viņi tos paturēšot personīgi sev. Tie tikšot nodoti kādai sabiedriskai organizācijai, laikam komjaunatnes sporta vienībai.

Ja lielinieku prasībām kāds pretojās, tad viņi sākumā it kā piekāpās, bet arvien atrada citus ceļus, kas izskatījās “likumīgāki”. Piemēram — Viļņā darbojās viens slavens ginekologs, universitātes profesors J. Lielinieki mēģināja viņu pārvilkt uz Krieviju. Solīja lieliskas izredzes: trīsistabu dzīvokli ar labu iekārtu un pat *gramofonu!* Tas tomēr spītīgo profesoru nevilināja. Viņš atteicās. Pēc kāda laika lielinieki atklāja J. pagātnē kādus politiskus grēkus. Viņu apcietināja un izsūtīja uz noietīšanu Krievijā. Tur ginekologijas profesors turpināja strādāt savā profesijā, bet jau piespiedu kārtā un bez gramofona.

VI. VIĻŅAS APGABALA PIEVIENOŠANA LIETUVAI

Pēc tam, kad lielinieki bija piespieduši Igauniju un Latviju parakstīt savstarpējos palīdzības paktus par bazu iznomāšanu, arī Lietuvu ķēra tāds pat liktenis: 1939. g. 10. oktobrī Lietuvas valdība parakstīja līdzīgu paktu, kas bija "saldināts" ar Viļņas atgūšanu.

Atgūtā pilsētā sāka ierasties Lietuvas amata personas. Viens no pirmajiem bija ārlietu ministrijas pārstāvis *Dr. Trimakas*. Viņš ar vizīti ieradās konsulātā. Atstāja īsta džentlmeņa iespaidu.

27 oktobrī ienāca Lietuvas karaspēks, pie kam Katedrāles laukumā notika svinīga parāde, kurā pieņēma generālis *Plehavičius*. Arī es biju lūgts, un man ierādīja vietu goda tribīnē.

Līdz šim vietējie lietuvieši ar mani uzturēja vienīgi, tā sacīt, privātas, personīgas attiecības. Turpretī tagad mani sāka lietuvieši arī oficiāli godināt kā Latvijas pārstāvi.

Dīvaina un nesaprotama izlikās krievu izturēšanās minētās parādes laikā. Lielinieki tak paši "uzdāvināja" Lietuvai Viļņu, bet tagad mēģināja svinīgo parādi bērnišķīgi un nekorrekti traucēt. Pa parādes laiku braucējiem satiksme gar goda tribīni bija ierobežota, bet lielinieku smagā automašīna, izpušķota ar Ļenina, Staļina un citu dižvīru attēliem un komunistiskiem saukļiem, demonstrātīvi un izaicinoši braukāja turp un atpakaļ gar tribīni. Pēdīgi generālis P., lai izvairītos no lielinieku nīrgāšanās, lūdza viesus un skatītājus pāriet uz šaurāko blakus ielu un uz turieni novirzīja tālāko parādes gājieni.

Neskatoties uz Lietuvas amatpersonu laipnību, jūtos stipri neērti, jo biju akreditēts pie Polijas valdības. Tagad karājos gaisā. Biju, tā sacīt, atzīts vienīgi de facto, bet ne de jure. Nolēmu nekavējoši spert soļus manai "ratifikācijai". Vilcieni vēl negāja, bet varēju "uz paša risku" nokļūt uz Kauņu pa 19 gadu nelietoto un

nelaboto zemes ceļu. Par laimi manā rīcībā bija Zviedrijas konsula Gdanskā automobilis.

Brauciens uz Rīgu

1939. g. 29. oktobrī, kopā ar ģimeni, uzsākām ceļojumu uz Rīgu caur Kauņu. Sākumā ceļš bija diezgan ciešams. Pret vakaru, braucot pa dubļainu un pārplūdušu vietu, uzreiz sajūtām stipru grūdienu. Mašīna bija novirzījusies no īstā ceļa un iedrāzusies kādā dubļainā bedrē. Ko darīt? Apkārt neapdzīvota vieta, un vakars jau klāt. Veltīgas bija visas šoferā pūles — pašu spēkiem mašīna nebija izkustināma. Atlika vienīgi gaidīt uz kādiem vēliniem garāmbraucējiem. Neomulīgās gaidās pagāja kāda bezgalīgi gara stunda. Pēdīgi aiz mums parādījās divas prožektoru ugunis. Pēc dažām minūtēm mums blakus apstājās liela automašīna. Izrādījās, ka tas ir Kauņas tūristu autobuss, kas atgriežas no Viļņas uz Kauņu ar patīkamiem un mums noderīgiem pasažieriem: lietuviešu un latviešu žurnālistiem. Mūsu mašīnu ātri izvilka no nodevīgās bedres. Tā kā mūsu motors vairs nedarbojās, izpalīdzīgie glābēji paņēma mūs tauvā. Priecīgi laidamies tālāk. Tomēr tikai līdz tuvākai pilsētiņai, kur mūsu tauva pārtrūka (laime, ka tas notika pašā pilsētiņā). Iedevu mūsu šoferim \$10 motora izlabošanai. Mēs ar ģimeni pārsēdamies autobusā un apusnakti nokļuvām Kauņā, kur mūs novietoja viesnīcā.

Otrā rītā ieradās arī mūsu šoferis ar nakti izlaboto auto. (Jā, ar dolariem tanīs grūtājos laikos daudz ko varēja panākt!) Kauņā šoferis mūs meklēja pa visām lielākām viesnīcām, kamēr atradis.

Sūtnis Sēja mūs laipni uzņēma un arī palīdzēja nokārtot nepieciešamās formalitātes. Starp citu viņš piezvanīja Latvijas — Lietuvas robežposteiņiem, lai mums izrāda pretimnākšanu un, vajadzības gadījumā, sniedz palīdzību.

Bez traucējumiem nokļuvām otrā dienā Rīgā. Mani pirmie soļi bija uz ārlietu ministriju, no kuŗas biju gan-

drīz mēnesi pilnīgi izolēts. Pieteicos pie ministra *Mun-tera*. Viņš, manāmi uztraukts, nākot man pretim izsaucās:

“Kas ir? Vai lietuvieši jūs izraidījuši no Viļņas?”

“Nē, ministra kungs. Taisni otrādi: lietuvieši ļoti korrekti un laipni izturējās pret konsulātu. Bet es pats sapratu, ka man tagad vairs nav juridiska pamata turpināt savu darbu, jo esmu tak akreditēts pie *Polijas valdības*. Es atbraucu ar lūgumu akreditēt mani tagad pie *Lietuvas valdības*”. Ministrs apsolīja to nekavējoši nokārtot. Manu braucienu viņš akceptēja kā komandējumu uz Rīgu un Kauņu. Kad ziņoju mutiski par notikumiem Viļņā kopš 1939. g. 27. septembra, Munters izsaucās:

— “Jūsu ziņas ļoti interesantas. Iesniedziet man visu to rakstiski. Gribu ar šīm ziņām iepazīstināt attiecīgas amatu personas”.

“Labprāt, bet tagad tādi nedroši laiki, un es negribētu, lai mans ziņojums tiktu plaši komentēts un novietots archīvā”.

— “Saprotu, bet variet būt gluži mierīgs. Jūs diktēsiet mūsu uzticamākai mašīnrakstītājai, uz kuŗas diskrēciju var pilnīgi paļauties”.

Pēc ārlietu ministrijas sazināšanās ar piekritīgām Lietuvas iestādēm Latvijas ministru kabinets izdeva man jaunas pilnvaras iesniegšanai Lietuvas valdībai. Viļņā atgriezamies 11. novembrī. 1939. g. 14. decembrī saņēmu Lietuvas valsts prezidenta Antona *Smetonas* izdoto *eksekvatūru*, ka esmu Latvijas konsuls ar jurisdikciju *Viļņas, Švenčionu un Valkininku apriņķos*.*)

Nodibinājās oficiālas un draudzīgas attiecības ar Lietuvas valdības amata personām. No ārlietu ministra *Urbšysa* un viņa kundzes mēs ar sievu saņēmām ielūgumu uz viņu rīkoto pieņemšanu Kauņā.

Par nožēlošanu mēs ar sievu nepārvaldījām lietuy-

*) Skat. “Divas pretējas eksekvatūras.”

ju valodu un, gribot negribot, bija jālieto krievu vai vācu valoda, jo pēc gen. Želigovska "avantūras" Lietuvā poļu valoda vairs nebija "salonfaehig" (bija piedauzīga). Tomēr mājā to vēl bieži lietoja, jo daudziem lietuviešiem sievas bija polietes. Ne bez pamata Ādams Mickēvičs sacerēja pazīstamo balādi "Trīs Budrisi", kur vecs lietuvietis sūta savus 3 dēlus pasaulē kara gaitās, bet visi trīs pārved mājās sievas polietes

"Viļņas Poļu laikā" Latvijas augstākās amata personas vairījās apmeklēt konsulātu Viļņā, lai nešokētu lietuviešus. Tā man skaidroja sūtnis Ņukša, kad aicināju viņu uz Viļņu paskatīties, kā ierīkojies un darbojas Latvijas konsulāts. Turpretī tagad tāds politisks tabu vairs nepastāvēja, un mūsu sūtnis Kauņā Sēja ar kundzi bez kautrēšanās ieradās Viļņā un viesojās pie mums.

Arī Rīgā rezidējošais Beļģijas sūtnis Le Baron Florent de Selys-Fanson ar kundzi ieradās, lai apskatītu Viļņu. Viņi nodeva vizīti konsulātā, un mēs ar sievu aicinājām viņus uz pusdienām. Interesanti un jautri ritēja sarunas. Bija jāapsola revizītēt viņus Rīgā. Tur abi mūs uzņēma ļoti sirsnīgi un revanšējās ar elegantām pusdienām.

1939. gada rudenī Stefana Batorija universitāti pārveidoja par Lietuvas universitāti. Ar jauno rektoru apmainījamos vizītēm. Tagad konsulāta pieņemšanās ciemini bija lietuvieši, bet poļi nāca citās dienās.

Sakarā ar kara apstākļiem Polijas laikā pēdējos mēnešos Viļņā trūka pārtikas. Pēc lietuviešu ienākšanas sāka atkal darboties pārtrauktais transports, un no Lietuvas pienāca bagātīgi pārtikas krājumi.

Mēs bieži satikamies ar Dr. Trīmaku. Prātojam un spriedelējam par mūsu valstu baigo likteni. Viņš Zināja stāstīt, ka Lietuva un Kurzeme nāksot zem Vācijas virskundzības. Aizdaugavas Latvijas stāvoklis būšot kļūmīgāks — zem lieliniekiem. Tomēr viņa mazais cerības stariņš neattaisnojās, jo 1939. g. septembrī Maskavā parakstīja jaunu slepeno protokolu, ar ko Vācija piekrita Lietuvas pievienošanai Padomju Savienībai.

I — POŁU:

II — LIETUVIEŠU:

Noraksti

RZECZPOSPOLITA
POLSKA

Minister Spraw Zagranicznych wiadomen czyni wszem i każdemu z osobna, iż otrzymawszy listy komisyjne, wystawione w Rydze dnia 25 września 1925 roku, którymi Prezes Rady Ministró i Minister Spraw Zagranicznych Republiki Lotewskiej upełnamocnił Pana

Feliksa Donass

jako Konsula Republiki Lotewskiej no obszar Ziemi Wileńskiej. Województwa Nowogródzkiego i Poleskiego z siedzibą w Wilnie, uznał i uznaje w imieniu Rządu Rzeczpospolitej Polskiej w charakterze *Konsula Lotwy w Wilnie Pana Feliksa Donass*, jego listom komisyjnym udziela *exequatur*, polecając zarazem władzom państwowym polskomużyczenie mu wszelkiej należytej pomocy przy spełnianiu jego obowiązków gdzieby tego zaszał potrzeba.

Latvijos Konsului Vilniuje
Ponui Felikss *Donass*
Ekzekvatūra.

VISIEMS, KURIUOS TAI LIEČIA, ŽINOTINA, KAD AŠ, ANTANAS SMETONA, LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTAS, pasiremdamas duotais 1939 metų lapkričio mėn. 22 dienos Pono Felikss DONASS vardu galiojimai, Latvijos Respublikos Prezidento pasirašytas Ponui F. Donass būti Latvijos Konsulu Vilniuje su jurisdikcija Vilniaus, Švenčionėlių ir Valkeiškų apskrityse, šiuo suteikiu

Ponui Felikss DONASS teisę eiti Latvijos Konsulo Vilniuje su jurisdikcija Vilniaus, Švenčionėlių ir Valkeiškų apskrityse ir kviečiu visas Respublikos įstaigas teikti Ponui F. Donass reikiamos pagalbos ir apsaugos.

DUOTA KAUNE, 1939 m. gruodžio mėn. 14 d.
(Paraksts): A. Smetona,
RESPUBLIKOS PREZ.

Warszawa, dnia 5 Listopada
1925 roku.

MINISTER SPRAW
ZAGRANICZNYCH

(Paraksts): Al. Skrzyński.
(Zīmogs): RZECZPOSPILITA POLSKA
MIN. SPRAW ZAGRANICZNYCH.

(Paraksts): Urbšys. Užsienio Reikalų Ministras

(Zīmogs): LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTAS.

VII LIELINIEKI OKUPĒ LIETUVU

1940. g. 28. maijā Molotovs iesniedza Lietuvas sūtnim protestu pret dažu sarkanarmiešu noslepkavošanu Viļņā.

Zīmīgi, ka dažas dienas pirms tam konsulātā pieņāca viens pastāvīgi Viļņā dzīvojošs Latvijas pavalstnieks M. (aizmirsu uzvārdu; atceros vienīgi pirmo burtu un to, ka M. bija juvelieris un ebreju tautības) un “kā acu liecinieks” stāstīja, ka lietuvieši nogalinājuši 3 sarkanarmiešus. Beidzis savu stāstu M. mēģināja mani ietekmēt, lai par šo notikumu nekavējoši informējot Rīgu. Atcerējos, ka senāk M. vairākkārt bija apmeklējis konsulātu daždažādās darīšanās. Toreiz uzdevās par sociāldemokratu. Tagad izkūņojās kā komunistu agents.

Kad satiku Dr. Trimakasu, pastāstīju viņam M. ziņojumu un jautāju, vai tas tiesa.

“Nieki! Tā ir safabricēta provokācija”, atbildēja Dr. Trimakas.

Lietuva lika Krievijai priekšā, lai lietu izmeklē jauktā krievu — lietuvju komisija. Lielinieki to noraidīja un uzaicināja ministru prezidentu Merķi uz sarunām Maskavā. Tur lielinieki ustādīja jaunus apvainojumus un 14. jūnijā ultimātīvi pieprasīja Lietuvai draudzīgas valdības sastādīšanu un krievu kaŗaspēka ielaišanu nerobežotā skaitā.

Lietuvas valdība prasības pieņēma. Jau nākošā dienā sarkanā armija okupēja Lietuvu, ieņemot pozīcijas gar Latvijas — Lietuvas robežu, acīm redzot, lai kaŗa gadījumā Latvijas un Igaunijas armijām nebūtu iespējams atkāpties uz Vāciju. Prezidents Smetona, vairāki ierēdņi un dažas kaŗaspēka vienības pārgāja Lietuvas — Vācijas robežu, kur gestapo visus internēja.

Kirchenšteins

Viļņā tuvojās kāda tur lielinieku sumināšanas diena. Okupanti izdeva rīkojumu, ka pie visām mājām jāizkar sarkanie karogi.

Mans stāvoklis atkal tapa kutelīgs. Ko darīt? Sazināties ar Rīgu tik ātri vairs nebija iespējams. Sarkanā karoga izkāŗšana varētu iztulkot kā precedentu; neizkāŗt to — tam varētu būt priekš manis kļūmīgas sekas, jo Baltijas *brīvvalstis* faktiski vairs neeksistēja. Ja jau lielinieki man atņēma ieročus, kad vēl biju neatkarīgās Latvijas konsuls, tad tagad vēl mazāk rēķinātos ar manu neaizkaŗamību, apcietinātu mani un aizvestu uz Krieviju (tāpat kā tas notika ar minēto Viļņas ievērojamo ginekologijas profesoru J. un daudziem citiem).

Dabūju zināt, ka pārējie konsuli paklausīs rīkojumam.. Tad nopirku sarkano karogu un izkāŗu abus: manu konsulāro un tam blakus sarkano. Lai noskaidrotu pašreizējo politisko stāvokli, nolēmu nekavējoši doties uz Rīgu. "Oficiāli" izlietoju apstākli, ka pirms dažām dienām saņēmu no Rīgas aicinājumu ierasties uz "balsošanu". Otrā dienā biju jau Rīgā.

Gāju uz ārlietu ministriju. Redzu — tur izkāŗti arī divi karogi: Latvijas un... sarkanais ar lielinieku emblēmām. Ēka tā pati — vecā, mīļi pierastā. Bet kā būs iekšā? Ieeju un lūdzu pieteikt mani ministru prezidentam *Kirchenšteinam*, kas izpilda arī ārlietu ministra amatu. Stādos priekšā. Prezidents ir laipns. Ziņoju par stāvokli Viļņā un lūdzu tālākas direktīvas. Kad stāstu, kā no-

kārtoju kutelīgu dilemmu ar karogiem, viņš mani norāja un aizrādīja, ka vajadzēja izkārt tikai vienu — manu oficiālo konsulāro karogu.

— “Bet, prezidenta kungs, uz ārlietu ministrijas ēkas pašlaik tak arī plivinās abi pretējie karogi”.

— “Tas nav tiesa!” izsaucās ministru prezidents.

— “Ir gan tiesa. Nākot šurp, es to redzēju.”

Uztraukts Kirchenšteins izskrēja no sava kabineta, atstājot mani vienu. Pēc kāda laika viņš atgriezās — gausiem soļiem, manāmi nošļucis un īgni nomurmināja:

— “Jums bija taisnība. Tas arī man bija pārsteigums. Tas notika bez manas ziņas.”

Šis atgadījums liecina, ka sākumā Kirchenšteins bija tikai “roza” noskaņots. Acīm redzot, tālākie notikumi “pārkrāsoja” viņu spilgti sarkanu!

Pie līdzīga konstatējuma nāk arī Jānis Kārklīšs savu atceru 223. -225. l.p. (Grāmatu Draugs; 1962). Tur lasām:

“... 1940. g. jūnijā Kirchenšteins vēl nebija lielinieks, bet pārliecināts demokrats. Sastapu viņu, veco draugu, uz ielas. Viņš gribot kaut ko sacīt. Uzbraucām armijas ekonomiskā veikala kafejnīcā. Tur K. stāsta, ka saņēmis no krievu sūtniecības aicinājumu sastādīt jaunu valdību. Profesors izņem no maka žūksni vekseļu un uzliek uz galda, teikdams: Lūk, šitas jāmaksā šodien, tas rīt, tas pēc 5 dienām. — Avīzē nopelnīt vairs nevar. Viņa rīcības dzenolis nebija goda vai varas kāre, jeb vēlēšanās atspēlēties tiem, kas viņu darbā sāpus nobīdījuši, bet — sasodītais naudas trūkums...”

VIII BEIGU CĒLIENS

Atgriezos Viļņā ar drūmām domām un zudušām cerībām: Jaukais sapnis par Latvijas brīvību un neatkarību bija izsapņots...

Rezignēts gaidīju, kas būs tālāk... Nebija ilgi jā-

gaida. Saņēmu ziņu, ka ārlietu ministrija ar visām pār-
stāvībām tiek *likvidēta*.

Izpildot ārlietu ministrijas likvidatora — tieslietu
tautas komisāra pavēli nodevu 1940. g. 27. augustā kon-
sulāta archīvu un inventāru PSRS konsulam Viļņā un
30. augustā atgriezos ar visu ģimeni Rīgā.

..“Skaisto ziedu salna skāra”.

IX. REZUMĒ

Mans dienesta ilgums

Latvijas sūtniecībā Varšavā:	15. XI. 1919 — 1. I. 1924	4 gadi 1½ m.
Viļņā pie poļiem:	1. I. 1924 — 27. IX. 1939	15 g. 9 m.
Viļņa lielinieku ok. laikā:	27. IX. 1939 — 27. X. 1939	1 m.
Viļņā pie lietuviešiem:	27. X. 1939 — 30. VIII. 1940	10 m.
Tā tad — diplomātiskā korpusā		4 g. 1½ m.
— konsulārā korpusā		16 g. 8 m.
Pavisam kopā ārlietu min. dienestā		20 g. 9½ m.

Pārejot 1924. g. 1. I. no elegantā diplomātiskā kor-
pusa uz konsulāro, es “nokāpu vienu stāvu zemāk”. Sa-
šaurinājās ar to arī manas starptautiskās imunitātes
tiesības. Bet ieguvu ko vērtīgāku — *patstāvību* savas
darbības laukā. Varšavā biju tikai sūtniecības ierēdnis,
kas uz katra soļa padots sūtņa komandēšanai. Turpretim
Viļņā, pateicoties ģeografiskam stāvoklim un politiskiem
apstākļiem, biju gan nomināli padots mūsu Varšavas
sūtnim, bet faktiski visa dienesta sarakste notika tieši
ar Rīgu. Ārlietu ministrija deva man tikai vispārējos
norādījumus, bet darbību uz vietas atstāja manai perso-
nīgai nojautai un iniciatīvai.

Mana raksta tendence

Vēstures magistra K. Stalšāna “Latviešu un Lietu-
viešu Austrumu Apgabalu Likteņi” ir ar apbrīnojamu
cītību sastādīts monumentāldarbs, kur daudz vietas vel-

tīts lietuviešu un poļu savstarpējām attiecībām. Savu atmiņu sākumā es jau minēju, ka šim jautājumam nepiešķāršos, bet mēģināšu ieturēt *draudzīgu neitralitāti* attiecībā uz abām man dārgām tautām.

Sakarā ar saviem dienesta pienākumiem man nācās piegriezt izcilus vērību medaļas otrai pusei. Es vēroju un konstatēju kā dzīvo, ko domā, kā izturas pret Latviju vietējie ierēdņi un sabiedriskie slāņi, galvenā kārtā poļi. Gandrīz 16 gadus darbojos kā pie *Polijas valdības akreditētais Latvijas konsuls*. Šinī dzīves aprakstā vietām tēloju, vietām skicēju to, ko pats vēroju, jeb piedzīvoju. Daudzās vietās kavējos pie sīkumiem. Sīkumos bieži atklājas cilvēku īstās neliekuļotās domas un jūtas.

Stalsāna grāmatā sakopotas visas lietuviešu patriotu pretenzijas pret poļiem. Kompetentu spriedumu poļu — lietuviešu strīdā varēja iznest vienīgi *Starptautiskais Tribūnāls Hāgā*. Turpmākie vēsturiskie notikumi tomēr pierādīja, ka tam būtu bijusi tikai morāliska, bet ne praktiska nozīme: Divas varenas un spēcīgas kaimiņu valstis, kuŗām nebija cienības pret starptautiskām juridiskām normām, kuŗas vadījās vienīgi no savām brutālām valsts interesēm un kuŗām noslēgtie līgumi un solījumi bieži bija tikai “ein Fetzen Papier” (nevērtīgs papīra gabals),*) — iztirgoja savā starpā ne tikai Lietuvu un Poliju, bet arī Latviju un Igauniju.

Reālizējās tālredzīgais paredzējums, — “ja kritīs brīvā Polija, tad arī Latvija zaudēs savu neatkarību.”

*

*) “Ach, das ist doch nur ein Fetzen Papier” — vēsturē iegājusi fraze, ar kuŗu I Pasaules kara sākumā Vācija mēģināja “attaisnot” savu iebrukumu neitrālās valstīs: Beļģijā un Luksemburgā, neskatoties uz noslēgto neitralitātes garantijas paktu.

“Aber auf diesem Fetzen Papier ist Englands Unterschrift” (Bet uz šitā nevērtīgā papīra gabala ir Anglijas paraksts), atbildēja Anglijas pārstāvis vētrainā priekškaŗa sarunā.

Kā pie *Lietuvas valdības akreditētais konsuls* darbojos tikai 10 mēnešus. Pie darba bija jāķeras atkal no paša sākuma. Bija jākontaktējas ar citiem cilvēkiem un pavisam citādākā politiskā atmosfērā, jo Rīgu un Kauņū dirigēja jau sveša un naidīga vara. Tas stindzināja un paralizēja kā darba prieku, tā arī aktivitāti.

X. PAPILDINĀJUMS

Ievads

Uzrakstījis 1965. gadā šos memuārus par laikmetu no 1919 - 1940. g., sāku uzrakstīto kritiski pārbaudīt un nācu pie slēdziena, ka pēc analogiskām grupām attēlotie epizodi nedod skaidru pārskatamību par toreizēju vēsturisku notikumu secību. Trūkst it kā *chronologiska* skeleta.

Bez tam, darbojoties provinciāliskā Viļņā, tālu no politiskiem centriem un diplomātiskām aizkulisēm, kur tiek kombinētas un sastādītas slepenas receptes, pēc kuŗam vēlāk vāra "politiskās putas", mans redzes loks toreiz bija stipri lokalizēts. Lai paplašinātu savu vēsturisko horizontu, sāku tagad šķirstīt un pētīt pēckara vēsturisko literātūru, kur ziņas jau sniegtas no zināmas vēsturiskas perspektīvas, tā sakot — jau "nobriedušas". Pie tam, pēc dažu slepenu dokumentu atrašanās un citiem atklājumiem, daudzi fakti un notikumi parādījās citādā gaismā, nekā tas izlikās manas darbības laikā.

Izlobīju datus (galvenā kārtā no ārlietu sektora), kas attiecas uz Viļņas apgabalu, kā arī apkārtējo valstu tapšanu, uzplaukumu, politiskiem negaisiem un.. norietu. No šiem vēsturiskiem datiem sastādīju vienkopus sekojošu konspektveidīgu *chronologisku* pārskatu kā papildinājumu maniem *personīgiem* vērojumiem un piedzīvojumiem.

Gribu cerēt, ka tas palīdzēs orientēties tiem lasītājiem, kas vēl nepazīst jeb aizmirsuši toreizējo notikumu cēloņus un chronologisko secību.

Avoti

1. LATVJU ENCIKLOPĒDIJA S a ī s i n ā j u m i
Redaktors Arveds Švābe.
Apgāds Trīs Zvaigznes,
Stokholmā 1950 - 1955 Latvju Enc.
2. VILNIUS
Valstybinės Grožinės Lite-
ratūros Leidykla 1955 Vilnius
3. MARIA I MAGDALENA
(Wspomnienia)
Autore Magdalena Samo-
zwaniec, Wydawnictw Li-
terckie, Kraków 1956 Samozwaniec
4. LATVIEŠU UN LIETUVIE-
ŠU AUSTRUMU APGABA-
LU LIKTEŅI
Autors Mag. Hist. K. Stal-
šāns, Jāņa Šķirmanta Apg.
1958 Stalšāns
5. Polska i jej dorobek dziejo-
wy w ciągu tysiąca lat iet-
nienta. Zarys i encyklope-
dia spraw polskich.
POLSKA NIEPODLEGŁA
I II WOJNA SWIATOWA
Redaktor prof. dr. Paszkie-
wicz.
Nakladem Księgarni Orbis
Polonia, Londyn 1959 Polska Niepodległa
1918 - 1945
6. MALA ENCYKLOPEDIA

- POWSZECHNA PWM,
Warszawa 1959. Mala Enc.
7. Zielone OCZY (Wsomnie-
nia). Autor Stanislaw Mac-
kiewicz Zielone Oczy
 8. DAS BERTELSMAN LEXI-
KON
 9. ZIGFRĪDS, ANNA MEIE-
ROWICS (Biograf. ro-
mans). Autors A. Gulbis,
Latvju Grāmata 1959 Meierovics
 10. LATVJU ENCIKLOPĒDI-
JA. PAPILDINĀJUMS
Redaktore Līdija Švābe.
Apgāds Trīs Zvaigznes,
Stokholmā, 1962 Latvju Enc. Papild.
 11. ATCERES. Autors Jānis
Kārklīšs. Izd. Grāmatu
Draugs 1962 J. Kārklīšs
 12. Žurnāls NASZA OJCZY-
NA 1963. Wydawnictw
Polonia, Warszawa. Nasza Ojczyzn
 13. SLEPENĀ DIPLOMĀTIJA.
Autors V. Sīpols. Izd. Lies-
ma Rīgā 1965*) Slep. Dipl.
 14. VIŅĀS DIENĀS. Autors
Dr. Edg. Krieviņš. Izd.
Austrālijas Latvietis, Mel-
burnā 1966 Dr. E. Krieviņš
 15. Sarunas un sarakstīšanās ar
aculieciniekiem.
 16. LATVIJAS VĒSTURE 1914

*) Atradu šini grāmatā precīzus un man noderīgus datus. -Tur-
pretim pieeja pie faktem un secinājumi tur **bieži retušēti** vadošās
partijas gaumā.

— 1920. Autors Edgars Andersons. Izd. Daugava
Stockholmā 1967.

Andersons 1914 - 1920

Chronologija

1918. g.

16. 2.: Lietuviešu padome Viļņā ar Dr. Jonasu *Basnavičiusu* priekšgalā pasludina Lietuvas pilnīgu *neatkarību*.
11. 11.: Vācijas kapitulācija.
Valdemaras sastāda pirmo neatkarīgās Lietuvas valdību.
Z. Meierovics panāk Londonā Latvijas *de facto* atzīšanu.
11. - 14. 11.: No Magdeburgas gūsta atgriezās Polijā Juzefs (Józef) Pilsudskis un pārņēma varu kā Polijas Valsts Galva (Naczelnik Państwa Polskiego) un armijas virspavēlnieks.
17. 11.: Tautas Padomes nodibināšana Latvijā (Latvju Enc., l.p. 2528).
Kārlis Ulmanis sastāda savu pirmo valdību.
Lielinieku kaņaspēks, nākot no Daugavas un Dņepras, sāka ieņemt vāciešu atstātās teritorijas. Sākās cīņas starp poļiem un lieliniekiem.
18. 11.: Latvijas Tautas padomē par priekšsēdi izvēlēja J. Čaksti un Pagaidu valdības galvu K. Ulmani.
Latvijas Republikas proklamēšana.
Padomju Krievijas valdība nolēma sākt invāziju Baltijā (Andersons 1914 - 1920).
19. 11.: Meierovics dodas uz Poliju, lai tur panāktu palīdzību Latgales atbrīvošanai no lieliniekiem.

1919. g.

3. 1.: Ulmaņa kabinets atstāja Rīgu (Andersons 1914 - 1920).
4. 1.: Stučkas valdība ieradās Rīgā.
5. 1.: Lielinieki ieņēma Viļņu un palika tur līdz 19. 4.: Lietuviešu valdība bija pārcēlusies uz Kauņu. Sarkanarmijai ienākot Rīgā, Ulmaņa valdība pārcēlās uz Liepāju.
7. 1.: Lietuvieši noslēdza līgumu ar vāciešiem par ieroču piegādi
Sākās lielā steigā veidoties Lietuvas armija (Andersons).
18. 1.: Sanāca *Miera konference* Parīzē.
Antantes valstis. Loids *Džordžs* un *Vudro Vilsons* nevarēja izšķirties, vai ar lieliniekiem karot, jeb slēgt mieru.
14. 2.: *Vinstons Čercils*, Vienīgais Rietumu Valstsvīrs, kas saprata boļševisma istos nolūkus, ieradās Parīzē, lai pārliecinātu L. Džordžu par visu nekrievu tautu kopēju intervenciju, Anglijas vadībā pret lieliniekiem (Latvju Enc.).
20. 2.: Polijas Sejma atklāšana. Pirmais maršals *Tromcinskis*.
1. 3.: *Ulmanis* atgriežas Liepājā, kur faktiskā vara jau atradās *gen. fon Golca* rokās.
16. 4.: Vācu pučs. *Ulmaņa* valdība pārcēlās uz kugi *Saratov*.
21. 4.: Poļi, nākdami no dienvidiem, padzina lieliniekus no Viļņas. Šo laikmetu (līdz 15. 7. 1920) lietuvieši apzīmē par "Viļņas apgabala pirmo poļu okupāciju".
11. 5.: *Andrievs Niedra*, ar *fon Golca* labvēlību, sastādīja savu kabinetu.
20. 5.: *Stučka* pameta Rīgu un aizbrauca uz *Maskavu* (Andersons 1914 - 1920, lp. 384).
3. 6.: *Niedra* pārcēlās uz Rīgu.

12. 6.: Krievu virsnieks P. Bermonts, kas sadarbibā ar gen. Golcu bija saformējis krievu brīvprātīgo vienības, ar savu štābu ieradās Jelgavā.
18. 6.: Rīgā saradās viss Niedras kabinets.
19. 6.: Golca karaspēks uzbruka pie Cēsīm apvienotiem latviešu un igauņu spēkiem, bet tika atsisits (Slep. Dipl.).
22. 6.: Latviešu un igauņu vienības pārgāja pretuzbrukumā un piespieda vāciešus atkāpties.
7. 6.: Ulmaņa kabinets izcēlās no Saratova krastā.
28. 6.: *Versaļas miera līgums* (Baltijas valstu de facto atzīšana).
- 1 - 2. 7.: Vācu sakāve pie Rīgas.
7. 7.: Ulmaņa valdība atgriezās Rīgā.
13. 7.: Ulmanis sastāda savu otro valdību — ar minoritāšu pārstāvjiem (uz sabiedroto spiediena).
8. 10.: Sākās bermontiešu uzbrukumi Rīgai, kurus varēja atsist ar angļu un franču flotes palīdzību.
- Oktoobra vidū sākās gen Judeņiča uzbrukumi Petrogradai; novembra sākumā viņš tika sakauts.
15. 11.: Iestājos ārlietu ministrijas dienestā kā Varšavas sūtniecības darbvedis.
- Novembrī tika sakauts un padzīts no Latvijas Bermonta karaspēks.
- Novembrī un decembrī Lietuvas karaspēks sakāva un padzina no Lietuvas bermontiešus.
9. 12.: Ulmaņa trešā valdība — bez vācu pārstāvjiem.
- 1919 - 1920: Polijas pārstāvis (delegāts) Latvijā un Igaunijā Bronislavs Buffals.
- 1919 - 1921: Mārtiņš *Hartmanis* (dz. 18. 10. 1882) Latvijas militārais pārstāvis Varšavā.
- Decembrī ieradās pirmā Latvijas sūtniecība Varšavā. Sūtnis Atis *Kēniņš*.
29. 12.: Militārās palīdzības līgums ar Poliju (Latvju Enc. I. p. 341). Ar Pilsudska piekrišanu Po-

lija apsoliņa Latgales atbrīvošanai dot 2 kājn. un 1 kav. divīzijas (20000 vīru), prasot par to tikai uzturu šim karaspēkam. Visi atņemtie ieroči un municija piekrīt Latvijai, bet pārējais laupījums dalāms uz pusēm. Pēc Latgales atbrīvošanas poļu karaspēks atstāja Latviju, arī Daugavpili, uz kuru dažas poļu labā spārna aprindas pretendēja kā uz savu pilsētu.

1920. g.

3. 1.: Iesākās *Latgales atbrīvošana*. Apvienotās latviešu - poļu armijas komandēja poļu ģenerālis *Ridz - Smiglijs*. Latvieši pusdienas laikā ieņēma Līksnas dzelzceļa staciju, iegūstot krievu bruņoto vilcienu. Poļi pulkstens 14-os ieņēma Daugavpili, kur vakarā ienāca latviešu vienības.
13. 1.: Turpinājās uzbrukumi visā frontē.
21. 1.: Apvienotais karaspēks ieņēma Rēzekni.
1. 2.: Starp Latviju un Krieviju tika slepeni (aiz politiskiem iemesliem) noslēgts *pamiers*. Padomju valdība piekrita Latgales pievienošanai Latvijai.

Stalšāns savas grāmatas 430 l. p. sniedz interesantas atceres par toreizējiem rakstiem latviešu avīzēs un žurnālos: "Tagadējās Latvijas un Padomju Savienības robeža ir nepareizi un mākslīgi novilkta. Aiz tās palikuši veseli latviešu apgabali ar vecām latviešu pilsētām Sebežu, Osveju, Drisu, Polocku un citām. 1920. gada janvārī un februārī latvieši cīnījās kopā ar poļiem un daļu to apgabalu ieņēma. Kad uz dzīvību un nāvi boļševiku aizstāvētā Polocka krita poļu rokās, izcēlās domstarpības ar latviešu virspavēlnieci, kura, baidījās, ka poļi gribēs paturēt

Daugavpili, un tamdēļ noraidīja tālāko palīdzību, aizbildinot ar to, ka latvieši nedomā iet tālāk par Krāslavas — Ludzas — Abrenes līniju. Tad poļi atstāja Polocku un Drisu un atvilkās pāri Daugavai. Svešā poļu tau-ta mums ir palīdzējusi atbrīvot mūsu zemi un ļaudis, bet mēs esam bijuši vientieši un neesām tos ņēmuši pretim”.

1920 - 1932: Alfrēds Bīlmanis ārlietu ministrijas preses nodaļas vadītājs.

15. 1. - 22. 1.: Pirmā Baltijas valstu *konference Helsinkos* (Somija, Igaunija, Latvija, Lietuva un Polija). Nodarbojās ar tehniskiem jautājumiem. Pieņēma arī rezolūciju, ka valstis, kas piedalās konferencē, veidos savas attiecības ar Krieviju saskaņā ar Antantes nostāju pret to.

2. 2.: Igaunija parakstīja miera līgumu ar Krieviju.

1. 3.: Mani iecēla par Varšavas sūtniecības atro sekretāru.

Martā tika Varšavā sasaukta Somijas, Igaunijas, Latvijas un Polijas konference, lai apspriestu kopēju taktiku sarunām ar Maskavu. (Latvju Enc., lp. 103).

18. 4.: Ievēlēta *Latvijas Satversmes sapulce*. (Prezidents — Čakste).

7. 5.: Ridz - Smiglijs ieņem Ķījevu.

14. 5.: Lielinieki ievada ziemeļfrontē pirmo ofensīvu pret Poliju, ieņemot Polocku. Jūnija pirmajās dienās poļiem izdevās atsviest lieliniekus pāri Daugavai.

12. 6. 1920 - 19. 6. 1921: Ulmaņa ceturtnā valdība.

4. 7.: Ziemeļos lielinieki atjaunoja ofensīvu pret poļiem un piespieda viņus atkāpties visā frontē.

1920 - 1921: Polijas pārstāvis (delegāts) Latvijā Vitolds Kameneckis.

12. 7.: Krievija noslēdza mieru ar Lietuvu, ietilpinot

tās robežās *Viļņu*, lai gan tā vēl bija poļu varā.

14. 7.: Krievu kavalerija ieņēma Viļņu un 19. 7. Grodņu.
15. 7.: Lietuvas karaspēks iegāja Viļņā, kurā pagaidām atradās vēl krievi. Augustā sāka pārcelties no Kauņas uz Viļņu visas ministrijas. Pirmā Lietuvas ministru kabineta sēde Viļņā notika 29. 9.

Latvija parakstīja miera līgumu ar Vāciju.

3. 8. - 4. 9.: Meierovics vadīja *Bulduru konferenci* nolūkā panākt 5 Baltijas valstu savienību (Polija, Lietuva, Latvija, Igaunija un Somija.). Lēmumu 31. 8 parakstīja Somijas, Igaunijas, Latvijas un Polijas delegāti. Viļņas konflikta dēļ Lietuva līgumu neratificēja. (Latvju Enc.).
11. 8.: Latvijas - Krievijas *miera līguma* parakstīšana. Līguma 2. pantā Krievija deklarēja, ka "viņa bez ierunām atzīst *Latvijas valsts neatkarību, patstāvību un suverēnitāti un uz mūžīgiem laikiem atsakās no visām tiesībām, kuŗas piederēja Krievijai uz Latvijas tautu un zemi*".*)
16. 8.: Sākās pēc J. Pilsudska plāna un viņa virsvadībā poļu sekmīga *pretofensīva*. Pēc "Varšavas kaujas" sakautie krievi sāka atkāpties lielā steigā un nekartībā.
25. 9. 1920. - 26. 3. 1921: Latvijas — Lietuvas prof. Simpsona robežu komisija.
29. 9. - 7. 10: Poļu - lietuviešu miera sarunas Suvalkos,

*) "Slepenās diplomātijas" 106. lappusē atrodam komunistu slepenos nodomus jau pie miera noslēgšanas: "... Padomju valdība noslēdza ar Baltijas valstu buržuāziskām valdībām miera līgumus un godīgi tos ievēroja. Protams, miera līgumu noslēgšana ar Baltijas valstīm nepavisam nenozīmēja, ka Baltijā atjaunota buržuāziskā iekārta uz mūžu mūžiem"(!)

kurās Lietuvai piešķīra Viļņu.

9. 10.: Pretēji Suvalku nolīgumam gen. Želigovskis ar bruņotu spēku ieņēma Viļņu un nodibināja "Litwa Środkowa" (Vidus Lietuvu), kura pastāvēja līdz 23. 3. 1922, kad atlaida Vidus Lietuvas sejmu.
19. 10.: Latvijas — Igaunijos robežu konvencijas parakstīšana (Šķirējtiesnesis Lielbritānijas pārstāvis pulkv. S. Tallentss.

1921. g.

1921 - 1927: Mārtiņš *Nukša* Latvijas sūtnis Polijā un Rumānijā.

1921 - 1922: (Konstanty Skirmunt Polijas ārlietu ministrs).

26. 1.: Antantes Augstākā Padome (Anglija, Francija, Itālija un Japāna) atzina Latviju un Igauniju de jure. Turpretī ASV arvien vēl cerēja, ka padomju vara Krievijā sabruks. ASV valsts sekretārs Kolbijs atzina: Savienotās Valstis uzskata, ka draudzība un goda jūtas mudina aizstāvēt Krievijas intereses un tāpēc jebkuŗi lēmumi, kam no Krievijas viedokļa varētu būt svarīgas sekas, katrā ziņā jāatliek (Slep. Dipl. l. p. 84).

Februārī Francija un Polija noslēdza *militāru savienību*, vērstu pret Krieviju un Vāciju, un pūlējās ieraut savā orbitā arī Baltijas valstis.

"17. 3. 1921. gada konstitūcija Polijā" lielā mērā apcirpa Polijas nākošā valsts prezidenta tiesības par labu sejmam. Tad Pilsudskis oficiāli deklarēja, ka viņš nepieņems tāda prezidenta amatu. Pēc tam ar kreiso partiju balsīm par Polijas valsts prezidentu ievēlēja Gabrieli *Narutoviču*.

18. 3.: Poļu - krievu miera noslēgšana Rīgā.

24. 3.: Latvijas - Igaunijas robežu konvencijas ratifikācija.
13. 5.: Man uzticēja Varšavas sūtniecības konsuārās nodaļas vadību.
14. 6.: Latvijas ārlietu ministrija norādīja sūtnim Somijā, ka Baltijas valstu savienība jādibina pakāpeniski, sākot ar mazo Baltijas valstu savienību. Tikai pēc tam janoslēdz Baltijas valstu un Polijas savienība. — Tomēr Baltijas valstu savienības noslēgšana pat tikai Latvijas, Lietuvas un Igaunijas sastāvā bija saistīta ar nopietnām grūtībām: Lietuva centās izmantot sadarbību ar Latviju un Igauniju, lai nostiprinātu savas pozīcijas pret Poliju. Taču Latvijas un Igaunijas valdības negribēja Lietuvas dēļ bojāt attiecības ar Poliju. Meierovics uzskatīja par lietderīgu Baltijas bloka izveidošanu sākt ar Latvijas un Igaunijas savienības noslēgšanu. Vēlāk šai savienībai varētu pievienoties Lietuva un Somija; pēc tam arī Polija (Slep. Dipl.).
26. 6. 1921 - 26. 1. 1923: Meierovics ministru prezidents.
7. 7.: Latvija un Igaunija Tallinā parakstīja slepenu militāras savienības līgumu (Slep. Dipl., 1. p. 88).
25. 7. - 30. 7.: Konference Helsinkos, kur Polija, Latvija, Igaunija un Somija parakstīja vienošanos par savstarpēju strīdu noregulēšanu mierā ceļā.
23. 9.: Latvijas uzņemšana Tautu savienībā (Meierovics).
8. 12. 1921 - 18. 10. 1923: Polijas sūtnis Latvijā Vitolds Jodko - Narkēvičs.

1922. g.

9. 2.: Vidus Lietuvas sejms ietilpina Viļņas apgaba-

lu Polijā.

22. 2.: Lietuva pārtrauca ar Poliju visus diplomātiskos un saimnieciskos sakarus. Demarkācijas līnija starp Lietuvu un Poliju palika 19 gadus slēgta. Dzelzceļi, šosejas un zemes ceļi aizauga ar mežu un krūmiem.
13. 3. - 17. 3.: Četru valstu konference *Varšavā*, kurā nolēma, ka *Somija, Igaunija, Latvija un Polija* turpmāk neslēgs nekādus līgumus, kas tieši vai netieši būtu vērsti pret kādu no šī "*Accord politique* (politiskā līguma) dalībniekiem. Visas 4 valstis šo aktu parakstīja. Arī šī konference paturēja orientēšanos uz Antanti. Somija to tomēr, zem vācu spiediena, neratificēja. Latvijas Satversmes sapulce *Varšavas* vienošanos *apstiprināja*. Tad Lietuva vairs *nepiedalījās* Baltijas valstu konferencēs, izņemot gadījumus, ja tās apspriedes notika ar kādu citu valsti. No šī brīža Lietuva meklēja draugus Antantes pretiniekos — Maskavā un Berlinē. Notika tā saucamā "*Horizontālā orientācija*".
28. 7.: USA valdība nolēma atzīt Latviju *de jure*.
12. 8.: Meierovics sasauca Rīgā pirmo *Latvijas sūtņu konferenci*, kur piedalījās mūsu sūtņi Baltijā un Zviedrijā. Tur nosprauda mūsu ārpolitikas virzienu: "Baltijai, kā transita zemei, saimnieciskā ziņā jābūt tiltam starp Austrumiem un Rietumiem, bet politiskā un militārā ziņā — barjeraī, kurai jāaizkavē Krievijas un Vācijas aliance, jo tās sekas būs jauns pasaules karš". Ārlietu ministrs aizrādīja, ka Baltijas valstis apdraud:
- Vācijas un Krievijas savstarpēja tuvināšanās,
Polijas imperiālistiskās tieksmes un
Lietuvas sentimentāl - romantiskā nostāja

Viļņas jautājumā (ar nolūku atjaunot "Lielo Lietuvu") (Latvju Enc.).

Tāpēc jāpanāk ar abiem dienvidu kaimiņiem atsevišķas vienošanās. Baltijas savienība vispirms jāveido ar Latvijas - Igaunijas kodolu.

7. 11. 1922 - 15. 5. 1934: Četru saeimu laikmets.

16. 12.: Polijas valsts prezidents Narutovičs krita par upuri politiskai slepkavībai. Par prezidentu ievēlēja Stanislavu *Vojčēkovsku*.
1923. g.

1923. g.

15. 1.: Lietuvieši ieņēma Klaipēdu.

Pavasārī: Pilsudskis aizgāja no oficiālās politiskās darbības.

7. 4.: Nobeidza Latvijas - Krievijas robežas aprakstu. (Andersons 1914 - 1920).

20. 4.: Tautu savienība atzina, ka Viļņa ietilpst Polijas robežās. Sakarā ar to Polija sāka prasīt mūsu kopējas robežas grozīšanu sev par labu: starp citu jau iepriekš minētos 6 pagastus. Ievērojot Lietuvas viedokli, Latvija nesteidzās šo robežu galīgi fiksēt in natura.

Maijā: Par Polijas min. prezidentu ievēlēja zemnieku pārstāvi Vincentu Vitosu. Par ārlietu ministru top Romāns Dmovskis.

27. 6. 1923 - 25. 1. 1924: Meierovics atkal ministru prezidents.

Septembrī: Meierovics piedalās Tautu savienības pilnsapulcē, kur viņu ievēlēja par politiskās komisijas vicepriekšsēdi.

18. 9.: Mani iecēla par Latvijas vicekonsulu Viļņā.

1. 11.: Tallinā Meierovics un Akels parakstīja Latvijas un Igaunijas savstarpēju "Aizsardzības alianses līgumu (Francija pūlējās, lai Lat-

vija un Igaunija noslēdz aliansi arī ar Poliju).

17. 11. 1923 - 18. 10. 1926: Aleksandrs Ladošs Polijas sūtnis Latvijā.

Decembrī: Polijā, sakarā ar katastrofālo saimniecības stāvokli, atkāpās Vitoss. Viņa vietā nāca Vl. Grabskis ar plašām saimnieciskām pilnvarām. Stāvoklis sāka uzlaboties, bet tikai uz īsu laiku.

1924. g.

1. 1.: Izbraucu uz Viļņu, lai stātos jaunā amatā.

15. 2. - 17. 2.: Varšavā notika Somijas, Igaunijas, Latvijas un Polijas ārlietu ministru konference, kurā nolēma nodibināt starp Poliju un Baltijas valstīm ciešu un pastāvīgu kontaktu, lai apkarotu šajās zemēs nelegālo komunistisko darbību (Slep. Dipl., lp. 133). Somija lēmumus neparakstīja.

1. 12.: Tallinā notika komunistiskās partijas organizēts puča mēģinājums (Slep. Dipl., lp 135 - 136).

Pēc tam Igaunija un Polija (Ārlietu ministrs Skšņinskis) izrādīja lielu aktivitāti, lai noslēgtu, kopā ar Latviju un Somiju, militāru līgumu. To stipri atbalstīja Anglija (ārlietu min. Čemberlens) un Francija.

1925. g.

17. 1.: Meierovics Helsinkos parakstīja *Baltijas valstu šķīrējtiesas konvenciju*.

22. 8.: *Meierovica nāve*.

Ar savas personas pievilcību, spēju ātri orientēties, domāšanas skaidrību un lielajām darba spējām, Meierovics kļuva par ievēro-

jamu valstviru nevien Baltijā, bet pat Eiro-
pas mērogā (Latvju Enc.).

10. 9.: Latvijas vicekonsulātu paaugstināja par *kon-
sulātu* Viļņā un mani par konsulu turpat.
5. 10. - 7. 10.: *Lokarno konference*. Anglijas, Francijas,
Vācijas un Itālijas pakts (Slep. Dipl. lp. 146-
149).

Pēc dažām dienām Baltijas valstu presē sāka parādīties
"Austrumu Lokarno" projekti, ko stipri at-
balstīja Anglija.

14. 11.: Latvijas ārlietu ministrijas ģenerālsekretārs
H. Albāts intervijā izteicās, ka būtu jāno-
slēdz Austrumu Lokarno starp Baltijas val-
stīm un Poliju. Pēc tam vajadzētu noslēgt
vienošanos, kurā piedalītos Krievija un Vā-
cija. Šo viedokli aizstāvēja arī militārās ap-
rindas. Pret tāda pakta noslēgšanu stipri cī-
nījās Padomju Savienība, kas vēlējās no-
slēgt neuzbrukšanas līgumu ar katru valsti
atsevišķi.

2. 12. - 5. 12.: Polijas, Rumānijas, Latvijas un Igauni-
jas ģenerālštābu slepena apspriede Varšavā.
(Slep. Dipl., lp. 149).

2. 12.1925 - 7. 5. 1926: Ulmaņa piektā valdība.

1926. g.

Aprīlī: Padomju Savienība un Vācija parakstīja *Neuz-
brukšanas līgumu* (Slep. Dipl.) lp. 151).

7. 5.: Alberinga valdība. Ulmanis ārlietu ministrs.
- 12.. 5.: Pilsudskis, redzēdams, ka nedz sejms, nedz
mainīgās valdības nespēj tikt galā ar saim-
nieciskām grūtībām un politisko chaosu, —
pēc divu dienu cīņām Varšavas ielās pārņē-
ma varu savās rokās. Prezidents Vojčē-
chovskis atteicās no sava amata, un sejms
piedāvāja valsts prezidentūru Pilsudskim.
Tas pateicās sejmam, kas ar šo piedāvāju-

- mu "legalizējis viņa coup d'état (valsts apvērsumu)" Tomēr prezidentūru Pilsudskis nepieņēma. Tad par valsts prezidentu ievēlēja prof. Moščicku. Pēc tam vairākkārt mainījās valdības, bet valsts dzīves galvenais noteicējs bija un palika līdz pašai nāvei (12. 5. 1935) J. *Pilsudskis*.
28. 6.: Latvijas un Vācijas tirdzniecības līguma noslēgšana.
28. 9.: Sļeževiča tautas sociālistu un sociāldemokrātu valdība Kauņā noslēdza sepārātu neuzbrukšanas līgumu ar Krieviju — pēc Vācijas parauga.
18. 10. 1926 - 15. 2. 1929: Juliuss Lukaševičs Polijas sūtnis Latvijā.
17. 12.: Kauņā notika militārs apvērsums, ko vadīja gen. Plechavičs, gen. Glovackis un plk. Skorupskis. Piespieda valdību un prezidentu atkāpties. Par valsts galvu ievēlēja A. Smetonu un par min. prezidentu A. Voldemaru. Tie uzskatīja Baltijas valstu vienību par tukšu romantiku un turpināja ieturēt horizontālo orientāciju — uz Maskavu un Berlīni.
19. 12. 1926 - 23. 1. 1928: Ārlietu ministrs Felikss *Cielēns* (sociāldemokrats).
1927. g.
- 1927 - 1930: Latvijas valsts prezidents Gustavs *Zemgals*.
21. 2.: Rosa kapos Viļņā paglabāja Dr. J. *Basanaviču*.
9. 3.: Cielēns un Aralovs parafēja Latvijas un PSRS neuzbrukšanas līgumu uz 5 gadiem, kas izsauca lielu neapmierinātību Anglijā, USA, Polijā un citur (Slep. Dipl., l. p. 167). Galīgā līguma noslēgšana *nenotika*.
30. 3.: Izbeidzās Latvijas - Igaunijas robežu nosprausšana dabā.

1928. g.

Janvārī: Pēc kreisās valdības atkāpšanās Latvijā no jauna pastiprinājās labas attiecības ar Poliju. Polijas sūtnis Lukašēvičs darīja visu iespējamo, lai noregulētu strīdu jautājumus. (Slep. Dipl. lp. 183).

20. 4.: Lietuva deklarēja, ka Viļņa ir viņas galvas pilseta. Tas radīja sarežģījumu Tautu savienībā, kur O. Čemberlens aizrāvās tik tālu, ka nosauca to par provokāciju.

1928. un 1929. g.: Latvija no jauna sāka nostiprināt sakarus ar Rietumu lielvalstīm. Vispirms izdevās mēģinājumi uzlabot attiecības ar Angliju, kuŗas bija "sabojājusi" kreisā valdība. Šinī laikā Vācija uzsāka stipru ekonomisku ekspansiju Latvijā un pat aizsteidzās priekšā Anglijai (Slep. Dipl., lp. 181 - 185).

1929. g.

12. 2.: Pēc divu gadu ilgstošām sarunām tika panākts *Latvijas - Polijas izlīgums* gandrīz visos jautājumos attiecībā uz mūsu reformu un galīgo robežu. Latvija apņēmas atlīdzināt poļu pilsoņiem 5 miljonus latu par atsavinātām muižām (ap 250,000 ha). Polijas valdība tad atteicās no pretenzijām uz Latvijas dienvidaustrumu 6 pagastiem Ilūkstes apriņķī un atzina pastāvošās robežas (status quo). Tika parakstīti arī tirdzniecības un kugniecības līgumi (Slep. Dipl., lp. 185).

30. 4. 1929 - 2. 3. 1933: Mirosļavs Arčiševskis Polijas sūtnis Latvijā.

Septembrī: A. *Smetona* gāza Lietuvas diktātoru Valdemaru un nodeva viņu tiesai.

Oktobrī: K. Ozola vietā par sūtni Maskavā iecēla J. *Seski*.

23. oktobrī: “*Melnā piektdiena*” — Katastrofalais kurss sabrukums Ņujorkas biržā. Tas satricināja USA saimniecību un radīja smagu krīzi pasaules saimniecībā (Dr. E. Krieviņš, lp. 135).

1930. g.

Februārī: Igaunijas valsts vecākais *Strandmanis* viesojās Polijā. Viļņas stacijā poļi sarīkoja viņam svinīgu apsveikšanu (Polītiska demonstrācija pret lietuviešiem).

Tubeļa valdības laikā sāka atdzīvoties Latvijas - Lietuvas sakari, ko centās izjaukt poļi, krievi un vācieši.

30. 6.: Sevišķa Latvijas - Lietuvas robežu konvencija galīgi noteica robežas.

Jūlijā: Polijas ārlietu ministrija ielūdza visus Polijā akreditātos konsulus uz Poznaņas starptautisko izstādi, kur arī es piedalījos.

Augustā: Polijas valsts prezidenta pretvizīte Igaunijā.

1930 - 1934: Olgerts *Grosvalds* Latvijas sūtnis Polijā, Rumānijā, Austrijā un Ungārijā..

1930 - 1932: Ekonomiskās krīzes gadi Latvijā:

1930. gadā bankrotēja 82 uzņēmumi,,

1931. gadā bankrotēja 162 uzņēmumi,

1932. gadā bankrotēja 249 uzņēmumi.

(Latvijas stat. gadagrāmata 1934. g. lp. 184)

1931. g.

27. 3. - 5. 12.: Ulmaņa sestā valdība.

23. 4.: Vilija stipri pārplūda. Pa Katedrāles laukumu bija jābrauc laivā, lai tiktu uz Antokolu.

Oktobrī: Nopietni sarežģījās Latvijas un Polijas attiecības. Tam par pamatu bija: no vienas puses dažu poļu organizāciju *pārpoļošanas* darbība Latgales pierobežas pagastos; no otras

puses Latvijas iestāžu pretsoļi, kas beidzās ar divu poļu organizāciju slēgšanu (Latvijas poļu savienība” un “Latvijas poļu katoļu jaunatnes biedrība”). Polijas sūtnis Arčiševskis iesniedza stingru protestu, piedraudot, ka Polija atkal pacels jautājumu par 6 strīdīgiem pagastiem. Tos pašus draudus izteica Polijas ārlietu ministrs J. Beks mūsu sūtnim Varšavā. Arī dažos Varšavas un Viļņas laikrakstos parādījās antilatviski raksti un pie Latvijas pārstāvībām notika demonstrācijas. Saspilējums ilga vairākus mēnešus.

6. 12. 1931 - 23. 3. 1933: Skujenieka valdība. Ārlietu ministrs K. Zariņš.

1932. g.

1932 - 1935: Alfreds *Bilmanis* sūtnis Maskavā.

Janvārī: Pateicoties Skujenieka samierinošai nostājai, attiecības ar Poliju sāka atkal normalizēties kas ļoti nepatika nedz Krievijai, nedz Vācijai (Slep. Dipl., lp. 223).

5. 2.: Latvijas un PSRS *neuzbrukšanas līguma* parakstīšana, neskatoties uz Igaunijas un Polijas pretagitāciju. Tās agitēja, lai visas 4 valstis (Polija, Igaunija, Latvija un Somija) noslēdz līgumu ar PSRS *vienlaicīgi*. Tam stingri pretojās Krievija.
4. 5.: Igaunijas un PSRS *neuzbrukšanas līguma* noslēgšana.
25. 7.: Polijas un PSRS *neuzbrukšanas līguma* noslēgšana.

1933. g.

2. 3. 1933 - 20. 10. 1935: Sigismunds Bečkovičs Polijas sūtnis Latvijā.

24. 3. 1933 - 16. 3. 1934.: Bļodnieka valdība. Ārl. min. Salnājs.

Sāka nospraust dabā Latvijas - Polijas robežlīniju.

1934. g.

17. 3.: Ulmanis sastāda savu septīto valdību, paturot sev arī ārlietu ministra posteni.

1934 -1937: Miķelis *Valters* sūtnis Varšavā

1934 - 1940: Ludvigs *Sēja* sūtnis Kauņā. (1944. g. jūnijā gestapo arestēts; 1945. gadā atbrīvots un dzīvoja Polijā, no kurienes 1946. gadā deportēts uz Krieviju).

Naktī no 15. 5 uz 16. 5. 1934. g. K. *Ulmanis* ar aizsargu palīdzību izdarīja jau ilgi gatavotu *valsts apvērsumu*.

12. 9.: J. Seljama (Igaunija), V. Munters (Latv.) un St. Lozoraitis (Liet.) Ženevā noslēdza t. s. *Baltijas antanti* par savstarpējo saprašanos un sadarbību (10 gadu laikā). Reāli šī antante maz ko deva. Tallinas konferencē (12. 5. 1936) gen. Laidoners negatīvi novērtēja antantes darbību un Lietuvas lomu tajā. Igauniem, kā pārliecinātiem poļu draugiem, bija mazāk simpatiju pret lietuviešiem nekā pret poļiem.

1935. g.

23. 4.: Stājās spēkā Polijas jaunā konstitūcija, pēc kuņas valsts prezidents ieguva noteicošu valsts varu: "ar atbildību vienīgi Dieva un vēstures priekšā" (Polska Niepodległa 1918 - 1945).

12. 5.: Pilsudska nāve.

1936. g.

22. 1. 1936 - 28. 3. 1938: Frančišeks Charvats Polijas sūtnis Latvijā.
11. 4.: K. *Ulmanis* kļuva *Latvijas valsts prezidents*
- 1936 - 1940: Vilis *Māsēns* — ārlietu ministrijas Baltijas valstu nodaļas vadītājs. (Dzim. 17. 11. 1902.)
No 1951. g. Latvijas konsultatīvas kopas Ņujorkā priekšsēdis un Eiropas kustības ASV latviešu komitejas priekšnieks.
16. 7.: Ulmanis iecēla par ārlietu ministru V. *Munteru*,*) kuŗš no 1925 - 1931. gadam vadīja ārlietu ministrijas Baltijas valstu nodaļu, bet kopš 1933. gada izpildīja ārlietu ministrijas ģenerālsekretāra amatu.
8. 10.: Tautu Savienības pilnsapulce uzņēma Latviju T. S. padomē. Abi mūsu kaimiņi to novērtēja kā Latvijas cenšanos pēc hēģemonijas. Tas radīja intrigas un veicināja Baltijas antantes iziršanu.

1938. g.

- Ludvigs Ēķis sūtnis Polijā, Ungārijā un Rumānijā. Pēc Polijas sabrukuma pārcēla sūtniecību uz Bukarestu.
11. 3.: Polija uzstādīja Lietuvai ultimātu — nekavējoties uzsākt starp abām valstīm diplomā-

*) 1953. gadā Vācijas "Latvijā" sāka parādīties rakstu serijs "KAS BIJA MUNTERS?", ko var apzīmēt par īstu kara gājienu pret Muntera personību, tā arī pret viņa ārpolitiku. Mani šie uzbrukumi radīja zināmas šaubas. Sacerējumi likās tendenciozi un pārspīlēti. Manas šaubas stiprināja Dr. Edgara Krieviņa 1966. gadā iznākušās atmiņu apcerējumi "Viņās Dienās" (Austrālijas Latvietis. 1966, g. Melburnā). Tur Krieviņš "vienīgi patiesības labā" lauž šķēpus ar Muntera apsūdzētājiem. Lappusēs 222 - 255 viņš, manuprāt, lietiski un objektīvi iztīrā tendenciozās apsūdzības.

tiskas attiecības un izbeigt stāvokli “ne
kaŗš, ne miers”. Zem Anglijas spiediena Lie-
tuvai, grūtu sirdī, bija jāpiekāpjas.

18. 3.: Lietuvas saeima nāves klusumā pieņēma ul-
timātu.
10. 4.: Austrija ar plebiscitu apstiprina savu “An-
schlusu” Vācijai.
1. 7. 1938 - 1939: Jeży Kłopotovski Polijas sūtnis Lat-
vijā.

1939. g.

1939 - 1940: *Nukša* — ārlietu ministrijas generālsek-
retārs.

6. 1.: Jaunais Vācijas ārlietu ministrs *Ribentrops*
atkārto Polijai priekšlikumu atdot Dancigu
un nodibināt satiksmi starp Rietumvāciju un
Prūsiju — “koridoru caur koridoru”.
10. 2.: Polija to kategoriski *noraidīja*.
13. 3.: Hitlera ultimāts *Čehoslovākijai*.
15. 3.: Pretzidents *Hacha* parakstīja protektorāta lī-
gumu ar Vāciju.
21. 3.: Pēc Ribentropa sarunas ar Polijas sūtni Lip-
sku bija skaidrs, ka izlīgums ar Poliju nav ie-
spējams. Hitleris nolēma tuvoties Krievijai,
liekot priekšā *Polijas 4. sadalīšanu*.
22. 3.: Lietuva spiesta atdot Klaipēdas apgabalu Vā-
cijai.
Tagad Krievija “jutās apdraudēta” un atkal
iejaucās Baltijas lietās. Lītvinovs paziņoja
Latvijas un Igaunijas sūtniem Maskavā, kā
“Krievija ieinteresēta Latvijas un Igaunijas
polītiskā un saimnieciskā neatkarībā.”
3. 4.: Anglija atkārto jau 31. 3. dotās garantijas
Polijai.
7. 4.: Latvija atbildēja Lītvinovam, ka turpinās vest
neitrālu politiku un savu neitrālītāti, brīvī-
bu un neatkarību aizstāvēs visiem līdzek-

- liem un neatļaus citai valstij ietekmēt savu ārējo, iekšējo un saimniecisko politiku. Līdzīgu atbildi deva arī Igaunija.
26. 4.: ziņojumā Munters aizrādīja, ka tagad Latviju apdraud vienīgi iespējamais krievu - vācu karš, kas neļaus vairs turpināt līdzšinējo mūsu politiku — manevrēt starp Krieviju, Poliju un Vāciju.
23. 8.: Vācija un Krievija noslēdza uz 10 g. *neuzbrukšanas līgumu*. Pēc slepenā protokola Polijā novilkta demārkācijas līnijas starp Vāciju un Krieviju. Ar to *Kremlis bija ieguvis rīcības brīvību Latvijā, Igaunijā un Somijā*.
1. 9.: *Vācijas karaspēks iebruka Polijā. Otrais Pasaules karš bija sācies.*
Visas trīs Baltijas valstis izsludināja *neitralitāti*.
15. un 16. 9.: Vācijas lidmašīnas bombardēja Viļņu.
17. 9.: *Sarkanarmija pārgāja krievu - poļu robežu, motivējot to ar vajadzību atbrīvot baltkrievus un ukraiņus no poļu jūga.*
27. 9.: Lielinieki ienāca Viļņā.
28. 9.: Maskava parakstīja jaunu slepenu protokolu, ar ko Polija bija sadalīta vācu un krievu iespaidu sfairās, bet *Lietuva nodota krieviem*. Latvijas robežu bija pārbēguši ap 1800 poļu bēgļi, un pie Daugavpils nolaidās 83 poļu kara lidmašīnas.
28. 9.: Igaunija un Krievija Maskavā noslēdza *savstarpēju palīdzības paktu*. Tikai pēc tam Igaunija informēja Latviju par notikumu. Nākošā kārtā bija *Latvijai*. Nesazinājies ar Lietuvu,
2. 10. Munters ieradās Maskavā, kur
5. 10. parakstīja tādu pat līgumu kā Igaunija. Latvija apņēma iznomāt Krievijai līdz 1949. gadam bāzes *Liepājā, Ventspilī un Pitragā*, piekrītot arī novietošanai tur 30000 sarkan-

armiešu. (Staļins esot Munteru mierinājis:
“Latvija var būt laimīga, ka es neesmu liel-
krievs. Citādi noteikumi būtu bijuši daudz
grūtāki!”)

Somi *atteicās* parakstīt tādu līgumu.

8. 10.: Izbraucu uz Kauņu un Rīgu dienesta darīšanās.
10. 10. Arī Lietuva pieņēma Krievijas prasības. Lie-
linieki apsolija atdot Lietuvai Viļņu.
27. 10.: Lietuvas karaspēks ienāk Viļņā.
29. 10. - 11. 11.: Mans komandējums uz Rīgu un Kauņu.
16. 11.: Ministru kabinets atcēla manas konsulārās
pilnvaras Polijai un
22. 11.: izsniedza jaunas iesniegšanai Lietuvas val-
dībai.
29. 11. 1939 - 11. 3. 1940: Krievu - somu karš. Somija
kapitulēja un bija spiesta atdot Krievijai
daļu savas teritorijas un iznomāt bāzes.
Baltijā novietotām karaspēka daļām bij pavē-
lēts izvairīties no jebkādiem incidentiem ar
vietējām iestādēm un pilsoņiem. Tikai dzēru-
mā sarkanās armijas virsnieki atzinās, ka šī
draudzības spēle drīz beigsies. Līdzīgas vaļ-
sirdības paspruka arī dažiem virsniekiem
Viļņā.
14. 12.: Lietuvas valdība piešķīra man *eksekvatūru*
(rakstiska *piekrišana*, ko izsniedz ārzemju
sūtņiem un konsuliem).
1939. g. beigās un 1940. g. sākumā: 49885 Latvijas vā-
cieši atstāja savu dzimteni, lai glābtos no
krievu okupācijas.

1940. g.

18. 5.: Ministru kabinets piešķir *ārkārtējas pilnvaras*
mūsu sūtņiem — Kārlim ZARIŅAM Londo-
nā un Alfredam BILMANIM Vašingtonā.
28. 5.: Molotovs iesniedz Lietuvas valdībai protestu

pret it kā dažu sarkanarmiešu nogalināšanu Viļņā (Latvju Enc., lp. 1941 - 1942).

14. 6.: Maskava iesniedz Lietuvai ultimātu, prasot draudzīgas valdības sastādīšanu un krievu karaspēka ielaišanu neierobežotā skaitā. Lietuva ultimātu pieņēma.
16. 6.: Maskava iesniedz līdzīgu ultimātu Ulmaņa valdībai.
Lielinieki *okupē Latviju*. Ulmanis palika valsts prezidenta amatā vēl 34 dienas.
17. 6.: Lielinieku ienākšana Rīgā.
18. 6.: Stājās spēkā likums par ārkārtējām pilnvarām, kad telefoniski informēja sūtni K. Zariņu, ka visi resori jau atrodas krievu rokās.
19. 6.: Višinskis iecēla par *Tautas valdības ministru prezidentu un ārlietu ministru* Augustu Kirchenšteinu.
21. 7.: Kirchenšteinu iecēla par *Latvijas valsts prezidenta* vietas izpildītāju.
21. 7.: Latvijas un Lietuvas saeimas (Igaunija 21. 7.) pieņēma rezolūcijas — lūgt PSRS augstāko padomi uzņemt Padomju savienībā visas 3 Baltijas republikas.
30. 7.: Kirchenšteina valdība atņēma K. Zariņam (kurš bija atteicies ierasties Rīgā un deklarējis, ka jaunā valdība nav likumīga) un Bīlmanim Latvijas pavalstniecību un izsludināja abus ārpus likuma.
3. 7.: Lietuvas *inkorporācija* (pēc Paļeckas runas).
5. 8.: Latvijas *inkorporācija* (pēc Kirchenšteina runas). Ārlietu ministrijas likvidators Jablonskis telegrafēja Latvijas legācijai Londonā nodot archīvu un īpašumu P.S.R.S. legācijai un visiem darbiniekiem atgriezties Rīgā. Sūtniecība un viņas darbinieki šo rīkojumu nepildīja.
6. 8.: Igaunijas *inkorporācija*.

27. 8.: Nodevu Latvijas konsulāta archīvu un inventāru P.S.R.S. konsulam Viļņā.
30. 8.: Atgriezies Rīgā.
2. 10.: Mani atbrīvoja no dienesta ārlietu ministrijā.

NEATKARĪGĀS LATVIJAS MINISTRU PREZIDENTI

1. Kārlis Ulmanis	18. 11. 1918—	13. 7. 1919.
2. " "	14. 7. 1919 —	8. 12. 1919.
3. " "	9. 12. 1919—	11. 6. 1920.
4. " "	12. 6. 1920—	18. 6. 1921.
5. Zigfrīds Meierovics	19. 6. 1921—	26. 1. 1923.
6. Jānis Pauļuks	27. 1. 1923—	27. 6. 1923.
7. Zigfrīds Meierovics	28. 6. 1923—	26. 1. 1924.
8. Voldemārs Zamuels	27. 1. 1924—	18. 12. 1924.
9. Hugo Celmiņš	19. 12. 1924—	23. 12. 1925.
10. Kārlis Ulmanis	24. 12. 1925—	6. 5. 1926.
11. Arturs Alberings	7. 5. 1926—	18. 12. 1926.
11. Arturs Alberings	7. 5. 1926—	18. 12. 1926.
12. Margers Skujenieks	19. 12. 1926—	23. 1. 1928.
13. Pēteris Juraševskis	24. 1. 1928—	30. 11. 1928.
14. Hugo Celmiņš	1. 12. 1928—	26. 3. 1931.
15. Kārlis Ulmanis	27. 3. 1931—	5. 12. 1931.
16. Margers Skujenieks	6. 12. 1931—	23. 3. 1933.
17. Adolfs Bļodnieks	24. 3. 1933—	16. 3. 1934.
18. Kārlis Ulmanis	17. 3. 1934—	15. 5. 1934.
19. Kārlis Ulmanis	15. 5. 1934—	19. 6. 1940.

VALSTS PREZIDENTI

1. Jānis Čakste	1920 — 1927
2. Gustavs Zemgals	1927 — 1930
3. Alberts Kviesis	1930 — 1936
4. Kārlis Ulmanis	1936 — 1940

ĀRLIETU MINISTRI

1. Zigfrīds Meierovics	19. 11. 1918 — 26. 1. 1924.
2. Ludvigs Sēja	27. 1. 1924 — 18. 12. 1924.
3. Zigfrīds Meierovics	19. 12. 1924 — 22. 8. 1925.
4. Hugo Celmiņš	23. 8. 1925 — 23. 12. 1925.
5. Hermanis Albāts	24. 12. 1925 — 6. 5. 1926
6. Kārlis Ulmanis	7. 5. 1926 — 18. 12. 1926.
7. Felikss Cielēns	19. 12. 1926 — 23. 1. 1928.
8. Antons Balodis	24. 1. 1928 — 26. 3. 1931
9. Kārlis Ulmanis	27. 3. 1931 — 5. 12. 1931.
10. Kārlis Zariņš	6. 12. 1931 — 23. 3. 1933.
11. Voldemārs Salnais	24. 3. 1933 — 16. 3. 1934.
12. Kārlis Ulmanis	16. 3. 1934 — 16. 4. 1936
13. Vilhelms Munters	17. 4 1936 — jūnijam 1940

Dziļu pateicību izsaku visiem, kas veicinājuši šīs grāmatas izdošanu, sevišķi:

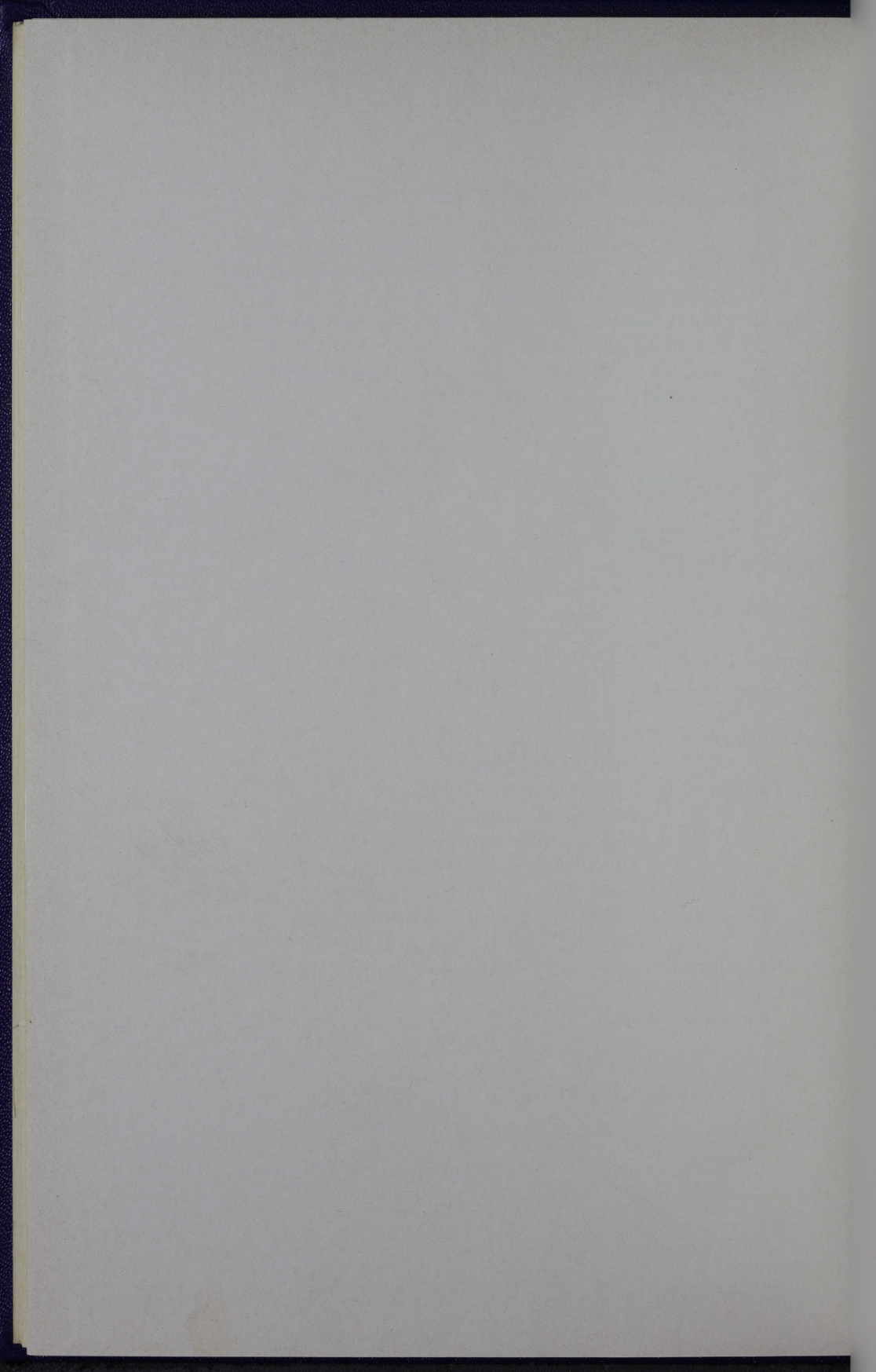
- 1) Izdevējam Jānim Šķirmantam, kurš pirmais sāka mudināt uzrakstīt atmiņas par savu konsulārās darbības laikmetu Viļņā;
- 2) manai meitai Renatei Kalvels, kas zīmēja šie ievietotās ilustrācijas;
- 3) manai meitai Danutai Šķirmants, kas pārrakstīja iespiešanai manuskriptu.

JĀŅA ŠĶIRMANTA APGĀDS

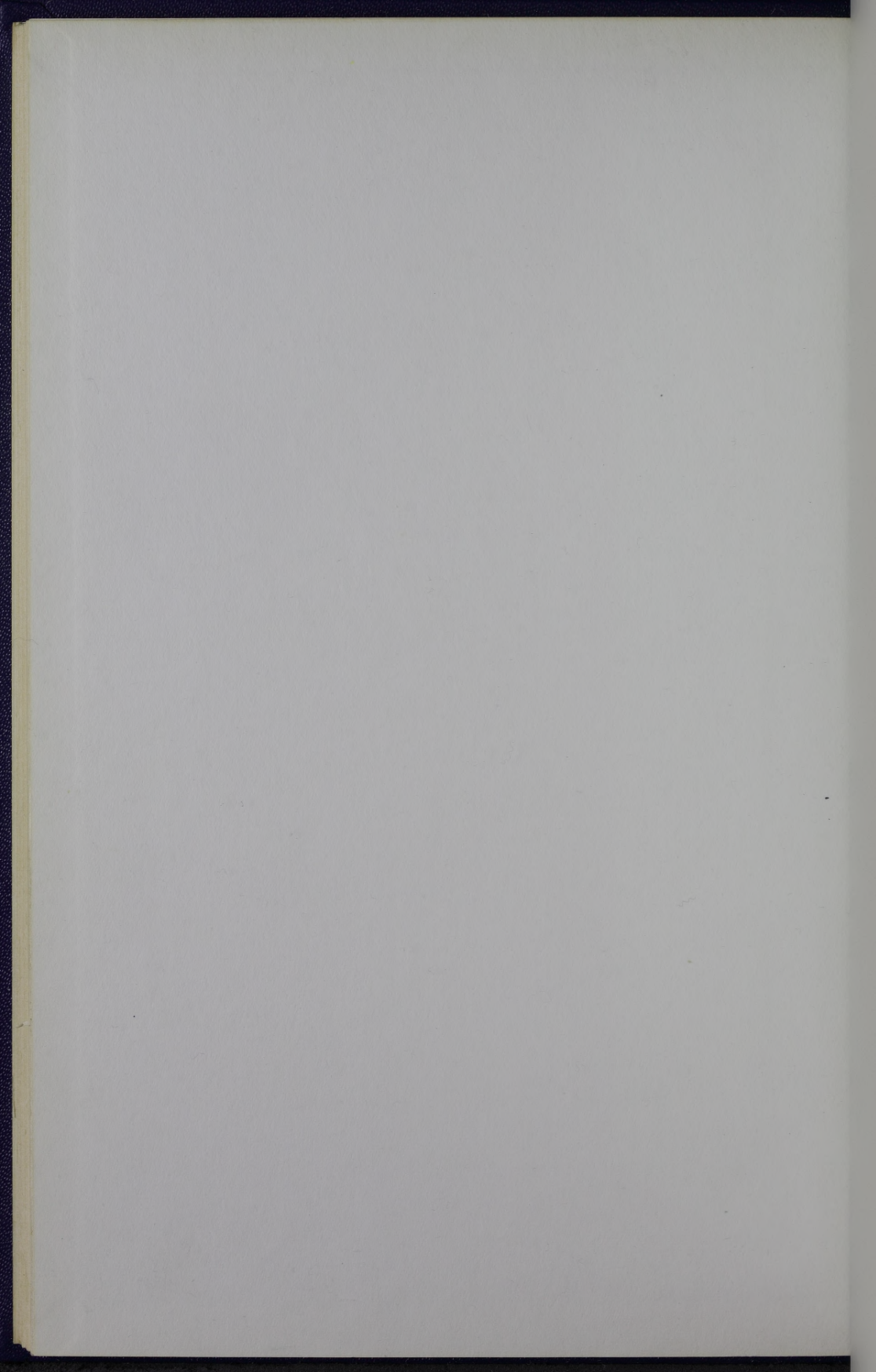
828 Hinman Ave., Evanston, Ill.

Aleksis Rubulis — LATGALES DZIESMINIEKI (Antologija)	\$4.00
Antons Rupainis — MĀRĀ MOSTAS III daļa (Romāns)	4.00
Biruta Senkēviča — LATVIEŠU ĢIMENES GODI	4.00
K. Stalšāns — LATVIEŠU UN LIETUV. austr. apgab. likteņi	5.00
K. Stalšāns — KRIEVU EKSPANSIJA un rusifikācija Baltijā	5.00
L. Tostojs — L. TOLSTOJS UN KRISTĪGĀ BAZNĪCA — Ietiipst iepriekš publi- cētā GRĒKSŪDZE un legenda <i>Kris- tus eļļi iznīcināja</i> — <i>baznīca to at- jaunoja</i>	3.50
E. Lūkins — MEDITĀCIJA PAR FELIKSU MENDELSONU - BERTOLDU	2.00
Janina Babre — MEDITĀCIJAS	3.95
Drīzumā iznāks: L. Tolstoja — MANA TICĪBA	4.00

ILLUSTRĒJUSI RENATA KALVELS

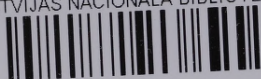

20.-

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309054578

